

Finanskrisens effekter på svensk industri

En rapport av Industrins Ekonomiska Råd, mars 2009

Industrins Ekonomiska Råd

Inom ramen för Industriavtalet 1997 inrättades Industrikommittén, som består av ledande företrädare för de avtalsslutande parterna. Kommittén har bland annat till uppgift att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet och se till att dess regelverk respekteras. Industrikommittén utser de opartiska ordförande som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer. Dessa ekonomer är oberoende av parterna och får inte vara anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska kunna lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrikommittén, de opartiska ordförandena eller förbundsparter gemensamt. Rådets rapporter finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industrikommitten.se.

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av:

Pontus Braunerhjelm, professor¹, vd Forum för småföretagsforskning (FSF), 0709-32 01 89

Olle Djerf, Olle Djerf Ekonomikonsult AB, 08-35 44 27

Håkan Frisén, chef för Ekonomisk Analys, SEB, 08-763 80 67

Henry Ohlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet, 018-471 11 04

---

¹ Leif Lundblads donationsprofessur i internationellt företagande på Kungliga Tekniska Högskolan

Innehåll	Sid
Förord	3
1 Sammanfattning	5
2 Finanskrisen, ekonomisk politik och protektionistiska hot	9
2.1 Den finansiella krisens spridningsmekanismer	9
2.2 Krisåtgärder på bred front inom den ekonomiska politiken	10
2.3 Protektionistiska vindar	14
2.4 Sammanfattande bedömning	17
Appendix till kapitel 2	19
3 Finanskrisens effekter på den reala ekonomin	21
3.1 Synkroniserad internationell konjunkturedgång	21
3.2 Kraftig svensk avmattning	24
3.3 Internationella deflationsrisker	26
3.4 Kraftig inflationsnedgång också i Sverige	29
3.5 Sammanfattande slutsatser	31
4 Konsekvenserna för den svenska industrin	33
4.1 Extrem inbromsning i industrin historiskt sett	33
4.2 Utvecklingen hittills under första kvartalet	35
4.2.1 <i>Ras i orderingången till industrin</i>	36
4.2.2 <i>Industriproduktionen fortsatte att falla i januari</i>	38
4.2.3 <i>Produktion och sysselsättning i olika industribranscher</i>	39
4.3 Sammanfattning om effekterna för industrin	41
5 Industrins konkurrenskraft	43
5.1 Konkurrenskraft på kort sikt	43
5.1.1 <i>Produktivitetsutvecklingen i svensk industri</i>	43
5.1.2 <i>Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna i våra viktigaste konkurrentländer</i>	45
5.1.3 <i>Arbetskraftskostnader per producerad enhet</i>	46
5.1.4 <i>Terms-of-trade</i>	48
5.1.5 <i>Effekter av kronans fall</i>	48
5.1.6 <i>Producentpriser, insatsvarupriser och lönsamhet</i>	50
5.2 Konkurrenskraft på lång sikt	52
5.3 Sammanfattande bedömning	54
6 De industrianställda och deras arbeten	55
6.1 Dramatisk ökning av varsel om uppsägning	55
6.2 Färre lediga platser ... men nyanställningar trots allt	59
6.3 Arbetslösheten börjar öka	62
6.4 Avslutande synpunkter	63

Förord

Den internationella finanskrisen har medfört en dramatisk scenförändring av den ekonomiska utvecklingen såväl globalt som i svensk ekonomi. Världsekonomin ser nu ut att vara på väg in i den djupaste lågkonjunkturen sedan andra världskriget, och detta slår med full kraft mot den exportorienterade svenska ekonomin och i synnerhet mot industrin. Mot den bakgrunden har Industrikommittén gett Industrins Ekonomiska Råd i uppdrag att lägga fram en uppdaterad rapport över det ekonomiska läget och utsikterna framåt för svensk industri och dess anställda.

Enligt det uppdrag vi fått bör rapporten innehålla fakta, analyser och bedömningar som belyser konsekvenserna för industrins produktion, sysselsättning och konkurrenskraft med mera. Bedömningarna ska utgå från en analys av finanskrisens effekter på den internationella och svenska konjunkturutvecklingen med beaktande av ekonomisk politiska åtgärder som kan ha betydelse för svensk industris konkurrensförutsättningar.

Rapporten bör vidare innehålla analyser av den ekonomiska krisens konsekvenser för valutakurser, produktpriser, insatsvarupriser och konsumentpriser. Mot bakgrund av det stora antalet varsel inom industrin bör rapporten också ge en fördjupad analys om vilka effekter efterfrågeraset får på arbetsmarknaden och för industrins anställda.

I det krisläge som oväntat snabbt etablerats i svensk och internationell ekonomi framstår nu alla framtidsbedömningar som betydligt osäkrare än normalt. Våra beskrivningar över de överblickbara konjunkturutsikterna framåt bör därför betraktas som mycket osäkra.

Stockholm den 23 mars 2009

Industrins Ekonomiska Råd

Pontus Braunerhjelm

Olle Djerf

Håkan Frisé

Henry Ohlsson

1 Sammanfattning

Våra faktabeskrivningar, analyser och bedömningar kan sammanfattas enligt följande:

Finanskrisen, ekonomisk politik och protektionistiska hot

Finanskrisen spred sig snabbt från USA till resten av världen men det dröjde relativt lång tid innan det stod klart hur allvarliga de **reala** konsekvenserna skulle bli. I Europa är det först under hösten 2008 som räntesänkningar och finanspolitik har satts in. När styrräntorna nu ligger nära noll i de flesta länder ökar fokus på andra penningpolitiska åtgärder för att pressa ned ränteläget på bredare front för att underlätta den ekonomiska återhämtningen.

Krisen har lett till omfattande finanspolitiska stimulanser, inklusive stöd som i första hand riktats till finanssektorn och fordonsindustrin. Trots omfattningen på de finanspolitiska stimulanserna är dessa snarast i underkant och i regel utspridda över flera år. Sannolikt behöver finanspolitiken bli än mer expansiv och i än högre grad samordnad.

Trots räddningsinsatserna är finanskrisen långt ifrån över. Många företag har fortfarande problem med sin kreditförsörjning. Det finansiella systemet kommer att utsättas för nya påfrestningar när bankernas kreditförluster ökar framöver. Det betyder att den negativa kreditåtstramningsspiralen ännu inte är överstånden.

En mer interventionistisk industripolitik än normalt är tillåten under en period av två år, enligt ett beslut i EU. Samtidigt är det uppenbart att protektionistiska strömningar gjort sig gällande i EU liksom i andra länder med starkt politiskt tryck att ”skydda” inhemska företag och arbetstillfällen. Om protektionismen skulle få fotfäste riskerar det att allvarligt underminera återhämtningen inom Europa och globalt.

Stöden inom fordonsindustrin skiljer sig radikalt mellan t ex EU-länderna. Dessa skillnader bidrar till att snedvrیدا konkurrensen, men det är dock inte givet att de länder som för den mest interventionistiska industripolitiken gynnas av detta i längden. Risken är att en nödvändig anpassning förhindras eller bara skjuts framåt. Vår bedömning är att industripolitiska åtgärder för att stötta företagen bör tillämpas återhållsamt och utifrån de riktlinjer som EU tagit fram.

Finanskrisens effekter på den reala ekonomin

Finanskrisen har det senaste halvåret lett till ett kraftigt ras i den globala efterfrågan. BNP-prognoserna har på bara ett halvår reviderats ned med 4-5 procentenheter för 2009; en unikt stor omsvängning i prognosutsikterna. Ett BNP-fall i OECD-området på 3 till 4 procent i år förefaller troligt. Nästa år lär också präglas av lågkonjunktur med mycket svag tillväxt och fortsatt stigande arbetslöshet.

Krisen slår igenom i hela den globala ekonomin. Tidigare förhoppningar om motståndskraft i olika delar av världen har i allt väsentligt fått överges. Den explosionsartade ökningen av handelsströmmarna under globaliseringens mest expansiva fas sammanföll och växelverkade med en ohållbart snabb ökning av finansiell exponering över nationsgränserna. Den finansiella krisen i västvärlden innebär en dramatisk åtstramning av kreditförhållandena i många tillväxtekonomier.

Den svenska ekonomin drabbas minst lika hårt som OECD-området i allmänhet. Fallet i industriproduktion och BNP ser ut att bli större än i de flesta jämförbara länder för 2009. På längre sikt kan svag krona, starka privata och offentliga balansräkningar samt lägre räntor bidra till en starkare svensk återhämtning. Det går emellertid inte att undvika en kraftig försämring på arbetsmarknaden utan sysselsättningen minskar med 300 000 personer åren 2008 till 2010 och arbetslösheten stiger till en bit över 10 procent.

Omslaget i inflationsmiljö har varit dramatiskt. Råvaruprisfallet leder till fallande KPI i många länder under 2009. Centralbankernas huvuduppgift framöver blir att motverka uppkomsten av deflationsspiraler. Den svenska inflationen har hittills följt utvecklingen i omvärlden och en KPI-nedgång på ca ½ procent i år följs av motsvarande uppgång år 2010. Underliggande inflationsmått kommer troligen att ligga en bit under Riksbankens inflationsmål trots den expansiva inriktningen av penningpolitiken.

I vår senaste rapport i september 2008 hävdade vi att nedgången troligen skulle bli allvarligare än rådande konsensusbild. Även i denna rapport bedömer vi att de internationella nedåtriskerna överväger. Riskerna för en negativ spiral där den finansiella och reala krisen fördjupas är betydande. Främst måste risken för ökad protektionism tas på allvar. En oväntat snabb normalisering av de finansiella förhållandena samt större effekter av ekonomiska politiken utgör de huvudsakliga riskerna på uppsidan.

I ett längre perspektiv är de stora obalanserna i världshandeln på väg att mildras. Därmed stärks förutsättningarna för en mer balanserad och hållbar ekonomisk tillväxt, med de asiatiska ekonomierna som världsekonomin draglok. Det krävs dock att centralbanker och regeringar kan lägga om politiken för att neutralisera risker för inflation och nya bubblor. Andra förutsättningar är bättre ekonomisk-politiskt samarbete på global nivå ett nytt hållbart ramverk avseende spelregler för det finansiella systemet.

Konsekvenserna för den svenska industrin

Vi noterar nu den snabbaste inbromsningen i efterfrågan och produktion som svensk industri har upplevt sedan andra världskriget. Nedgången i industrin är också betydligt större än i andra delar av ekonomin. Under fjärde kvartalet sjönk industriproduktionen med hela 12,5 procent i volymtermer, att jämföra med fallet i BNP på 4,9 procent.

Produktionsneddragningarna inom industrin, som accelererade under slutet av förra året, fortsatte också under januari i år. Industriproduktionen låg hela 23 procent lägre i januari jämfört med samma månad 2008. Produktionsnedgången var nästan 60 procent i motorfordonsindustrin men flertalet övriga industribranscher noterade också kraftiga produktionsminskningar.

Det mesta talar för oförändrat svag produktionsutveckling också under de närmast kommande månaderna. Orderingången steg visserligen på exportmarknaden i januari men ligger 34 procent lägre än förra året efter raset under fjärde kvartalet. På hemmamarknaden har efterfrågan på industriprodukter minskat nästan lika mycket, knappt 30 procent. Barometerdata till och med februari tyder på rekordlåg orderstock samtidigt som färdigvarulagren är för stora.

Effekterna av efterfrågeraset på industrins sysselsättning är också märkbara men försämringen är ännu i sin linda. Antalet sysselsatta minskade med 2,5 procent fjärde kvartalet jämfört med ett år tidigare medan sysselsättningen i arbetstimmar sjönk med 5 procent. Mest minskade sysselsättningen inom fordonsindustrin och trävaruindustrin.

Industrins konkurrenskraft

I rådande konjunkturläge dominerat av en global efterfrågekras är det mycket svårt att uttala sig om svensk industris konkurrenskraft på kort sikt. I Sverige, liksom i många andra länder, har produktivitetens utvecklingen varit svag under de senaste åren. Generellt sett har Sverige dock hävdat sig väl vad gäller arbetskostnad per producerad enhet.

De effekter som den senaste tidens depreciering av den svenska kronan har haft på konkurrenskraften är också svår uppskatta. Normalt brukar en försvagning av valutan emellertid ha en positiv effekt på exportindustrins konkurrenskraft och på exporten från Sverige. Men det förutsätter att det finns en efterfrågan på exportmarknaderna. I dagens situation är det uppenbart att raset i efterfrågan väger betydligt tyngre än den konkurrenskraftsförstärkning som blivit resultatet av den svenska kronans nedgång.

Det återstår också att se hur kronan kommer att röra sig framöver. Vi räknar med att kronan är fortsatt relativt svag den närmaste tiden men att den på något års sikt kommer att förstärkas mot euron och för att återigen hamna under 10 kr nästa år. En del av konkurrenskraftsförstärkningen återtogs då men valutakursen kan ändå ge en viss draghjälp till den svenska ekonomin när väl förstärkningen av den internationella efterfrågan kommer.

Sveriges attraktivitet som industriland verkar ha mattats att döma av de måttliga nivåerna på ingående utlandsinvesteringar till Sverige. Samtidigt har de inhemska investeringarna utvecklats förhållandevis väl under de senaste åren. Flera branscher och företag brottas dock med betydande problem som beror på både strukturella och konjunkturella faktorer.

De industrianställda och deras arbeten

Arbetsmarknadsläget för de anställda inom industrin har försämrats tidigare, snabbare och kraftigare under den senaste tiden än på övriga delar av den svenska arbetsmarknaden. Detta är ett uttryck för att industrin är betydligt mer internationellt konkurrensutsatt än övriga branscher. Varsel om uppsägningar är mer frekventa inom industrin eftersom man där har en högre andel av de anställda som är tillsvidaranställda.

Den nedåtgående process som arbetsmarknaden nu är inne i har tre faser. Den första började med den kraftiga ökningen av varsel. I den andra fasen verkställs ett antal varsel och friställningarna börjar öka. En del av de friställda finner omgående nya arbeten. Andra möter större problem på arbetsmarknaden och i en tredje fas börjar arbetslösheten att stiga.

Samtidigt är det viktigt att notera att lediga platser anmäls och nyanställningar sker även under lågkonjunkturer och ekonomiska kriser. Visserligen går personalomsättningen ner och flödena på arbetsmarknaden minskar. Men detta innebär inte att all matchning mellan lediga arbeten och arbetssökande helt upphör.

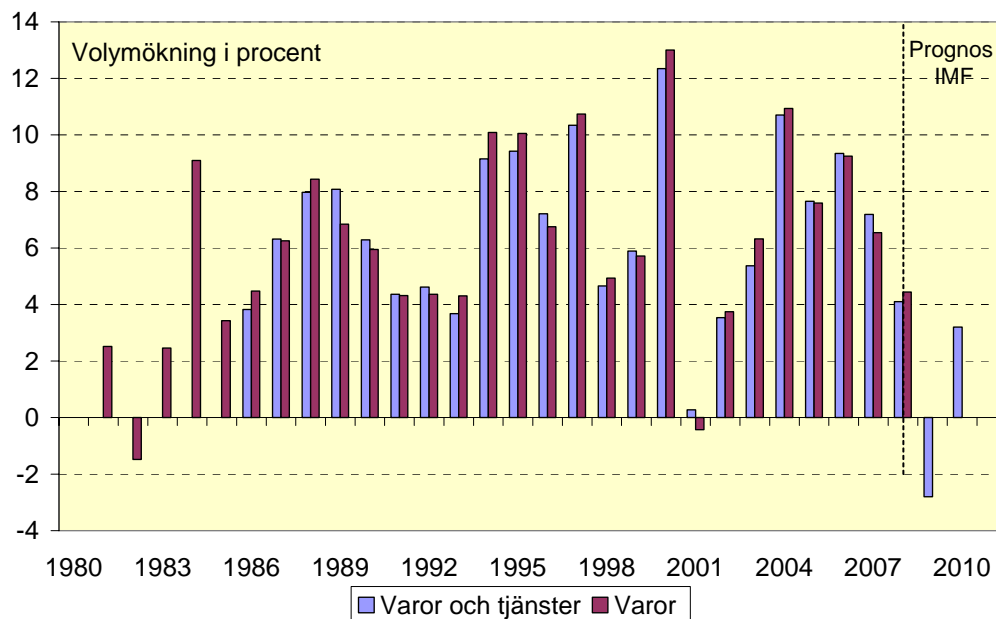
2 Finanskrisen, ekonomisk politik och protektionistiska hot

2.1 Den finansiella krisens spridningsmekanismer

Varningar för att den globala ekonomin karaktäriserades av i längden explosiva obalanser - lånefinansierad konsumtionsboom i USA och de ”dubbla underskotten”, mycket stora sparandeöverskott i särskilt Kina och Opec-länderna – har framförts sedan flera år tillbaka. Trots dessa obalanser fortsatte dock världens ekonomier att växa i en god takt, pådrivna av globaliseringen, låga räntor och en (alltför) god tillgång till krediter. De justeringar som hade behövts för att balansera den globala ekonomin, särskilt växelkursanpassning och en mer konservativ förhållning till de globala finansmarknadernas utveckling, genomfördes aldrig.

Omslaget i den ekonomiska miljön har varit kraftig och krisens spridningsförlopp har allt tydligare illustrerat hur finansmarknader och produktionsstrukturer har globaliserats. Den finanskris som startade på den amerikanska bolånemarknaden har i olika steg övergått till en realekonomisk kris med en djup nedgång i industriproduktionen och en krympande världshandel (se Diagram 2.1).

Diagram 2.1 Världshandeln med varor och tjänster

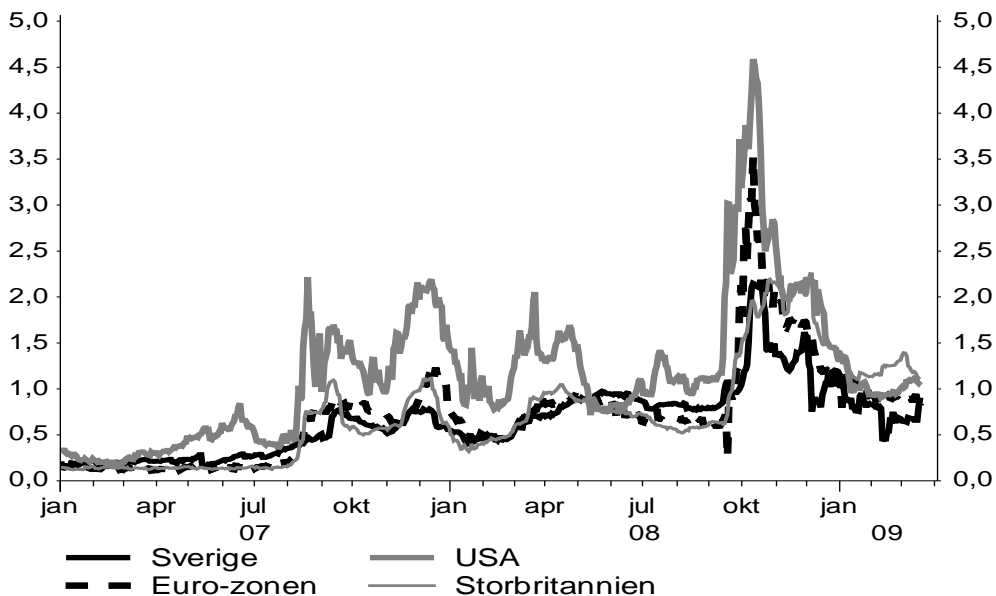

Kollapsen på den s k *sub-prime*-marknaden sommaren 2007 innebar en skarp omsvängning i synen på risktagande och finansiell stabilitet. I ett tidigt skede stod det klart att krisen påverkade hela det globala banksystemet. Misstron mellan finansiella aktörer ökade världen över, vilket t ex tog sig uttryck i att räntemarginalerna på interbankmarknaderna steg kraftigt. Så sent som våren 2008 gjordes dock olika bedömningar av spridningsriskerna till den reala ekonomin. Internationella Valutafonden (IMF) varnade för finanskrisens förödande konsekvenser och rekommenderade omedelbara räntesänkningar. Centralbankernas samarbetsorganisation BIS (Bank of International Settlements) fokuserade istället på problem som den tidigare lågräntepolitiken och finansiella expansionen skapat, t ex höga priser på bostäder och råvaror. I denna situation valde centralbankerna olika strategier. Medan den amerikanska centralbanken sänkte räntan i snabb takt intensifierade de europeiska kollegorna

kampen mot den råvarudrivna inflationen. Bank of England höll länge fast styrräntan vid höga 5 procent, ECB höjde räntan i juli medan Riksbanken genomförde höjningar i juli och så sent som i september 2008.

Diagram 2.2 Statsskuldväxlar och interbankräntor

Skillnad i procentenheter, 3-månaders löptid

Källa: Reuters EcoWin

I september/oktober 2008 förvärrades krisen radikalt i och med konkursen för den amerikanska investmentbanken Lehman Brothers. Att en av de största aktörerna på den internationella scenen tilläts falla skapade en närmast total paralysering. Inför hotet av sammanbrott för det internationella finansiella systemet samlade sig världens regeringar och centralbanker till gemensamma och koordinerade aktioner. Detta har gradvis mildrat störningarna i det finansiella systemet även om vägen till ett normalt funktionssätt fortfarande är lång.

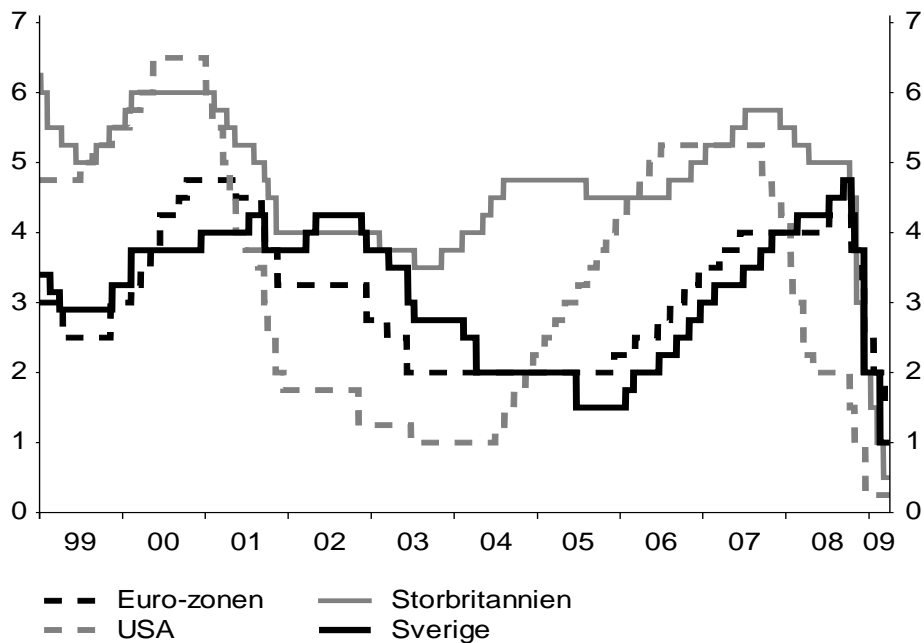
2.2 Krisåtgärder på bred front inom den ekonomiska politiken

Den internationella krishanteringen sker på olika områden. Centralbankerna har vid olika tillfällen tvingats till omfattande **likviditetsinjektioner** för att säkerställa det internationella betalningssystemets funktion. I takt med att allt fler finansiella institut hamnat i svårigheter har statsmakterna också tvingats till åtgärder för att trygga det finansiella systemet, t ex insättargarantier, kapitaltillskott och regelrätta statliga övertaganden av krisdrabbade institut.

I krisens inledande faser försökte centralbanker och regeringar skilja på å ena sidan **åtgärder inriktade på att säkerställa det finansiella systemets stabilitet** och **åtgärder för att reglera efterfrågan i ekonomin** å den andra. I takt med att krisen fördjupats och konjunkturen försvagats har detta synsätt blivit allt mindre ändamålsenligt. Åtgärder som bidrar till att stabilisera ekonomin har också positiva effekter för den finansiella stabiliteten och vice versa.

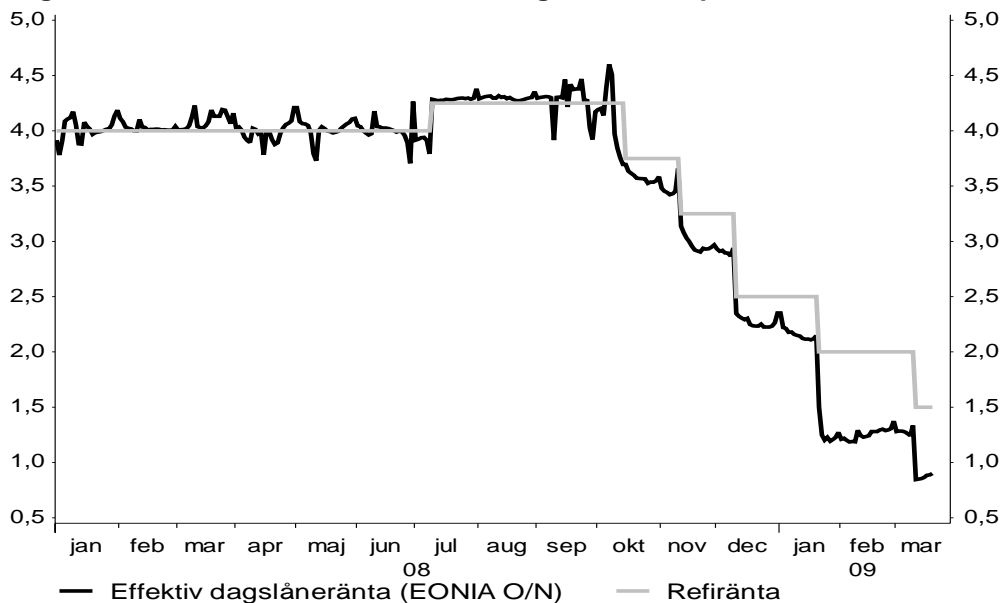
Massiva stabiliseringspolitiska insatser har därmed blivit en central del av krishanteringen. Kraftiga **räntesänkningar** har genomförts det senaste halvåret. I USA sänktes den viktigaste styrräntan till nollstrecket i början på 2009 och när väl de västeuropeiska centralbankerna kom igång med räntesänkningarna i oktober har det gått snabbt. Under loppet av 4-5 månader har styrräntorna sänkts med 3 till 4 procentenheter. I Storbritannien har styrräntan kommit ned till ½ procent medan ECB gått något långsammare fram med en räntenivå på 1½ procent.¹ I Sverige har Riksbanken sänkt styrräntan till 1 procent.

Diagram 2.3 Styrräntor, procent

Källa: Reuters EcoWin

Diagram 2.4 ECB:s refiränta och faktisk dagslåneränta, procent

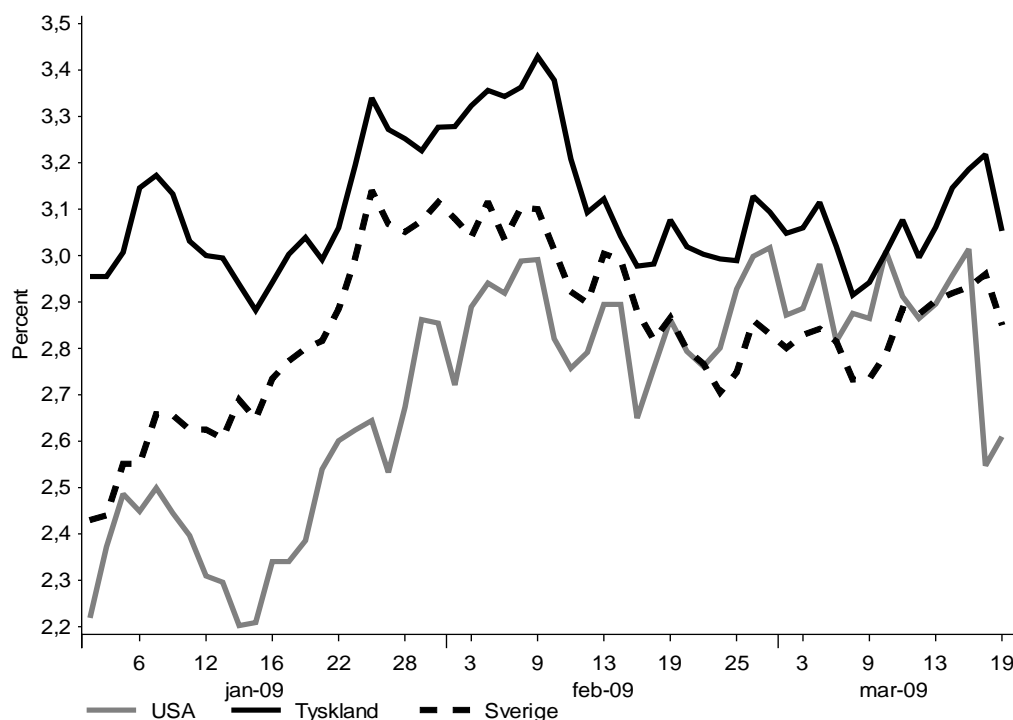

¹ I praktiken har ECB styrt ned den faktiska dagslåneräntan mot den nedre gränsen i sitt intervall. Det innebär att den nu ligger på 0,8 procent, vilket kan jämföras med ECB:s styrränta (refiräntan i diagram 2.4) på 1,5 procent

När den nominella styrräntan nu närmar sig noll ökar fokus på alternativa stimulansåtgärder från centralbankerna. I grunden bygger detta på att den reala räntan kan bli för hög trots exceptionellt låg nominell räntenivå. Detta har i sin tur att göra med risken för att deflationsförväntningar ska påverka de ekonomiska framtidsutsikterna. De flesta bedömningar pekar visserligen fortfarande på att perioden av fallande konsumentpriser kommer att bli relativt kort. Men kombinationen av fallande tillgångspriser på bostäder och aktier, låga inflationsförväntningar och allt större resursgap i ekonomierna gör att riskerna för en skadlig deflationistisk spiral måste beaktas. En sådan skulle förvärra den ekonomiska krisen genom att ge starka motiv till hushåll och företag att skjuta konsumtions- och investeringsbeslut på framtiden.

Genomslaget för styrräntesänkningar hämmas därtill av fortsatt misstro mellan olika aktörer. Därmed kan räntor på statspapper av längre löptider och på t ex företags- eller bostadsobligationer ligga kvar på en nivå som hämmar den ekonomiska aktiviteten. Genom att centralbankerna aktivt går in och köper tillgångar på olika marknader kan man pressa ned räntenivåerna på bred front och därigenom förstärka verkningsgraden av penningpolitiken. Dessa aktioner brukar benämnas **kvantitativa lättnader** (*quantitative easing*). I USA har centralbanken den senaste veckan presenterat planer på stora program för köp av stats- och bostadsobligationer. Den kortsiktiga effekten av detta blev kraftfull. Den amerikanska 10-åriga statsobligationsräntan föll omedelbart med närmare en halv procentenhet. Flera europeiska länder, bl a Storbritannien och Schweiz, ligger i startgroparna. För ECB:s del är legala och praktiska problemen större. Bland annat kan det bli svårt att komma fram till principer om acceptabla fördelningsnycklar när det gäller hur insatserna ska fördelas mellan olika länders obligationsmarknader.

Diagram 2.5 Ränta på 10-åriga statsobligationer, procent

Källa: Reuters EcoWin

Breda **finanspolitiska insatser** behövs också för att dämpa nedgången i efterfrågan. Med nominella räntor ganska nära nollstrecket och frågetecken kring penningpolitikens verkningssgrad ökar behovet av finanspolitiska åtgärder. Detta har inneburit att tidigare försiktighetsnormer som dominerat inom t ex EU-samarbetet håller på att reformeras för att tillåta en mer aktiv politik. Det är mycket svårt att skapa en tillförlitlig överblick över hur stora de finanspolitiska satsningarna verkligen är i olika länder. I USA motsvarar satsningarna troligen runt 3 procent för 2009, medan snittet i Västeuropa snarare ligger runt 1½ procent. Fortfarande tycks också samordningsdiskussionerna globalt präglas av att USA trycker på för än större satsningar medan EU-länderna i viss mån håller emot. Delvis kan detta förklaras av att de europeiska ekonomierna med större offentlig sektor i högre grad än USA har inbyggda sk automatiska stabilisatorer som utlöses vid en konjunkturedgång. Statsfinanserna försvagas ju automatiskt genom t ex ökade arbetslöshetsersättningar och lägre skatteintäkter i en lågkonjunktur. Spegelbilden av detta är att köpkraften i den privata sektorn hålls uppe. Detta minskar allt annat lika behovet av aktiva åtgärder diskretionära åtgärder. Den finanspolitiska stimulansdosen i Sverige tycks vara ungefär i linje med EU-genomsnittet. Ett högt offentlig sparande i utgångsläget samt en låg nivå på statsskulden innebär dock en potential för utökade satsningar.

Konjunkturedgång, stimulanspaket och kapitalinjektioner i finanssektorn gör att de offentliga lånebehoven och underskotten nu ökar snabbt. I USA lär underskotten de närmaste åren ligga runt 10 procent av BNP. Skillnaden mellan olika länder är stor i Europa, men de flesta länder kommer att uppvisa underskott i intervallet 5 till 10 procent av BNP. På kort sikt finns knappast någon möjlighet att förhindra en snabb ökning av statsskulden. På längre sikt riskerar dock stora offentliga lånebehov att pressa upp räntorna och därmed tränga ut privata investeringar. Osäkerheten om hur den offentliga sektorn ska klara både framtida räntebetalningar och grundläggande åtaganden i välfärdspolitiken kommer också att öka, vilket tenderar att öka hushållens buffertsparande och riskerar därmed att fördröja den ekonomiska återhämtningen. Medelfristiga konsolideringsprogram som syftar till att uppvisa en trovärdig bana tillbaka till balans i de offentliga finanserna lär därför bli en viktig del av krisens långsiktiga efterarbete.

De krisåtgärder som vidtagits har bidragit till att stabilisera situationen. **Ändå fungerar det finansiella systemet långt ifrån normalt.** De offentliga ingreppen har lyckats pressa ned räntenivåerna, men på många områden sker detta till priset av att normala marknadsmekanismer slås ut. De statliga stödköpen gör att det inte längre är möjligt att tolka olika ränteskillnader som ett utslag av skillnader i risksituation mellan olika företag och marknader. Om små riskpremier för några år sedan var ett utslag av oförsiktighet och övertro på stabiliteten i den ekonomiska utvecklingen, håller de nu på att bli en konsekvens av att stater och centralbanker alltmer har tagit över ansvaret av det finansiella systemet.

Fortfarande har också många företag problem med sin kapitalförsörjning. Kapitalbasen i det internationella banksystemet eroderas av fallande tillgångspriser och större kreditförluster, även om statliga kapitalinjektioner och privata nyemissioner bidrar till att mildra problemen. Minskad total utlåningskapacitet i det globala banksystemet gör att många företag fortfarande har problem med sin kapitalförsörjning.

Framöver kommer effekterna av den dramatiska konjunkturförsvagningen förmodligen att ge upphov till en ny våg av problem för många finansiella institutioner när stigande arbetslöshet och fler konkurser slår igenom i ökade kreditförluster. Den fas i krisförloppet när effekterna av den reala krisen med full kraft slår tillbaka mot det finansiella systemet ligger således

fortfarande framför oss. På kort sikt gäller det att förhindra en fördjupad krisspiral där nedskrivningar av bankernas tillgångar leder till kreditåtstramningar som fördjupar den reala krisen med finansiella återverkningar. På längre sikt gäller det att återskapa ett finansiellt system med stabilare egenskaper.

2.3 Protektionistiska vindar

Ett centralt hot mot fortsatt globalisering och uthållig tillväxt står att finna i skilda politiska uppfattningar om hur krisen ska bemötas. Inslag av statsstöd och protektionism riskerar att fördjupa nedgången i världsekonomin. Statsstöd för att säkerställa det finansiella systemets funktion är nödvändigt för att bibehålla en fungerande marknadsekonomi med tanke på finanssektorns centrala roll i samhällsekonomin. Däremot är subventioner och stödåtgärder riktade till enskilda företag knappast rätt metod för att få igång ekonomin annat än i undantagsfall. Det riskerar att hämma den strukturomvandling som redan påbörjats innan krisen fick fullt genomslag. Just kombinationen av konjunkturella och strukturella inslag i krisen gör det än svårare att veta vilka industrier eller företag som är i störst behov av stöd och som har de långsiktigt bästa möjligheterna till överlevnad.

Såväl i Europa som i USA och många andra länder har frihandelsprinciperna fått stå tillbaka för mer protektionistiska inslag i den ekonomiska politiken som präglats både retorik och framlagda förslag. För att skydda den inhemska marknaden har både tariffära (tullar) och olika s k icke-tariffära åtgärder (kvotering mm) föreslagits. Både på utbuds- och efterfrågesidan har starka nationalistiska strömningar gjort sig gällande.

Exportskatter och tullar infördes också i flera länder när priserna på livsmedel och råvaror höjdes under 2007 och 2008. På livsmedelsområdet har globaliseringen lett till en möjlighet för EU att avveckla de handelshinder som finns inom jordbrukspolitiken (CAP). Så har dock inte blivit fallet. I stället har tongångarna under 2008 från både Tyskland och Frankrike varit de omvända, med hot om att införa tullar på varor från Indien, Kina och USA om de inte förbättrar hälso- och miljökrav i sin livsmedelsproduktion.

Delvis frikopplat från krisen har diskussionen kring miljörelaterade s k klimattullar för att minska de globala utsläppen av växthusgaser fortsatt. Syftet är att minska ”koldioxid-läckaget”, dvs att företag flyttar till länder med mindre strikta miljökrav för produktion. De mer skeptiska menar att klimattullar skulle leda till ett missbruk av tullar och en miljöprotektionism.

Bland de mest tydliga icke-tariffära handelshindren märks bl a krav på att vissa särskilt strategiska viktiga sektorer, definierade av respektive stat, ska vara befriade från importkonkurrens. De främsta företrädarna för den linjen är Ryssland men också Frankrike och Tyskland har ventilerat liknande synpunkter. Det är en minst lika protektionistisk linje som att införa direkta tullar. Starka yttringar har också förekommit inom EU för att befintliga arbetstillfällen i första hand ska förbehållas landets inhemska invånare. Detta gäller inte bara för industriarbeten. I exempelvis USA har förslag lagts i kongressen att visum inte ska förlängas för utländska medarbetare i finanssektorn om företaget avskedat amerikaner. Spontana strejker och demonstrationer har bl a genomförts i Frankrike, Irland och Storbritannien. Sådana restriktioner är på sikt lika skadliga som andra, mer konventionella,

medel som hindrar ett globalt utbyte. Röster har också höjts för att företag ska investera i hemländerna eller plädера för att företag ska flytta hem tidigare utlokaliserad verksamhet.²

Beträffande finansiellt stöd som införts är dessa många gånger utformade så att utlandsägda verksamheter inte omfattas. Det gäller såväl industrin som tjänstesektorerna. Denna form av finansiell protektionism – dvs att bara inhemska aktörer på marknaden omfattas av eventuella åtgärder – anses särskilt skadlig. Politiska kampanjer sanktionerade från högsta ort med ambitionen att förmå konsumenterna att välja inhemska företag och leverantörer förekommer på flera håll, t ex i Spanien och USA. Offentlig upphandling uppmuntras i många fall att riktas mot inhemska leverantörer. I USA har det skett förhållandevis aktivt och selektivt under lång tid tillbaka. Slutligen kan nämnas att krav rests på att arbetsmarknadsförhållanden i de utvecklingsländer som industriländernas företag investerar i ska vara rimligt jämförbara med dem som råder i respektive hemland.

Detta är en rad exempel på protektionistiska åtgärder som om de fullt ut genomfördes allvarligt skulle hota det nationella och globala väståndet. De har lett till spänningar mellan EU och USA, liksom inom EU. Det finns farhågor att det som EU uppnått vad gäller fri rörlighet och konkurrens nu kommer drabbas av åtgärder i motsatt riktning och att Lissabonprocessen helt kommer avstanna.

Än så länge är de faktiska protektionistiska inslagen på global nivå förhållandevis små mätt som införande av nya tullar eller andra importrestriktioner. Några länder i Sydamerika har infört importlicenser för bl a fordon. Tullar eller exportskatter förekommer särskilt på livsmedel och råvaror. Men protektionismen tar sig andra vägar, i första hand genom statsstöd och subventioner till ländernas inhemska industrier.

Stöd till permitteringslöner

Ett vanligt stöd i många av EU-länderna är permitteringslöner, dvs staten står för hela eller delar av lönen när företagen tvingas permittera arbetskraft på grund av neddragningar i produktionen. Samtidigt behåller arbetskraften sin anställning. Systemet har både för- och nackdelar som är helt beroende av utformningen. På plussidan gäller att arbetskraften under en viss tid har kvar sin formella anställning, liksom köpkraft och kan ibland också uppgradera sin kompetens eftersom sådana insatser ofta ingår. När efterfrågan vänder kan företagen snabbt få in kompetent arbetskraft i produktionen. Den främsta nackdelen är naturligtvis att permitteringslöner kan hämma strukturomvandlingen. Ju längre tid stöden är i bruk, desto mer snedvridande effekter kan de förväntas ha. Genom permitteringsstöden hoppas länderna kunna överbrygga krisen samt att anställda och kompetens kan bibehållas inom företagen tills konjunkturen vänt.

I länder där permitteringsstöd införts har företagen i regel haft ett större ansvar vid permitteringar, i form av avgångsvederlag och finansiering av fortbildning, vilket inneburit betydande kostnader. Det är dessa som nu lyfts bort från företagen. Det tyska systemet är det i särklass mest långtgående där subventionen kan utsträckas till 18 månader. Beträffande kostnaderna är det svårt att överblicka storleken, och i den mån de anges i Tabell 2.1 i Appendix ska de uppfattas som uppskattade med stora osäkerhetsintervall. Beroende på hur permitteringsstöden är utformade kan de vara att betrakta som statsstöd. Är åtgärden förknippad med utbildningsinsatser är det i regel förenligt med kommissionens regler.

---

² Samtidigt är det endast 3,4 procent av förlorade jobb i Frankrike som beror på utflyttning av verksamhet. Andra länder förefaller ha drabbats hårdare t ex Portugal där motsvarande siffra 25 procent (*The Economist* 1 mars 2008).

I de länder som inte har - och inte heller avser att införa - permitteringsstöd finns i regel arbetslöshetskassesystem som liknar de svenska, till exempel i Spanien och Storbritannien (Tabell 2.2 i Appendix). Dessa länder har en uttalad ambition att inte snedvrیدا konkurrensen genom olika typer av stöd.

Riktade industrisatsningar

I mitten av fjärde kvartalet 2008 hade industriproduktionen i EU minskat med cirka 9 procent på årsbasis, medan exporten minskade med 10-11 procent. I januari i år sjönk industriproduktionen ytterligare och låg ca 17 procent lägre än för ett år sedan. Fordonsindustrin anses vara den enskilt viktigaste branschen inom EU med ca 2,3 miljoner direkt sysselsatta och ytterligare tre miljoner i underleverantörsleden. Omsättningen var drygt 8 580 miljarder kr varav 1 375 var export och investeringarna i FoU uppgick till 220 miljarder kr.

Fordonsindustrin är också spridd i ett nätverk till många länder inom EU. Kommissionen uppskattar att det finns 250 produktionslinjer som berör 16 EU-länder, med starka länkar till respektive lands underleverantörsindustri. Av dessa skäl bedöms fordonsindustrin vara av särskild strategisk betydelse och EU har beslutat att vidta särskilda åtgärder riktade mot fordonsindustrin.³

Samtidigt står fordonsindustrin inför mycket omfattande problem. I januari 2009 hade den europeiska marknaden för personbilar minskat med knappt 30 procent jämfört med året innan. Utvecklingen beträffande tunga fordon var än mer alarmerande: Orderingången minskade från 38 000 i januari 2008 till 600 i november 2009. Kopplingen till finanskrisen är tydlig då mellan 60-80 procent av alla köp av bilar är lånefinansierade. Fordonsmarknaden har en betydande överkapacitet som beräknas uppgå till 20 procent i Europa. På längre sikt ser det något bättre ut men fordonsindustrin är under alla omständigheter inne i en betydande omstruktureringsfas.

De åtgärder som vidtagits inom EU för att underlätta omstruktureringen av fordonsindustrin är flera. Bortsett från de generella lättnader i statsstödsreglerna som diskuterades ovan har speciella kreditfaciliteter inrättats inom Europeiska Investeringsbanken (EIB). EIB förväntas godkänna ansökningar på 42 miljarder kronor i mars 2009 öronmärkta för fordonsindustrin, och ytterligare projekt upp till 75 miljarder kronor förbereds. Kommissionen har också tagit initiativ till en att en gemensam skrotpremie införs samt att offentlig upphandling kan riktas mot miljövänliga fordon. Likaså har en särskild grupp bildats sedan en tid tillbaka för att fokusera på fordonsindustrins problem.⁴

En rad länder har vartefter krisen tilltagit på olika sätt stöttat sina nationella industrier.⁵ Inom EU har Frankrike beslutat om ett statligt lån på 63 miljarder kr till fordonsindustrin, lika fördelat på Peugeot/Citroën och Renault. Ytterligare 22 miljarder euro har gått till bilföretagens finansavdelningar. Motprestationen är att inga uppsägningar får göras och att inga fabriker stängs i Frankrike (med vissa förbehåll). Volvo Lastvagnar omfattas också av stöden genom ägandet i Renault lastvagnar.

I Spanien har 44 miljarder kr avsatts till fordonsindustrin varav en del öronmärkts för mindre företag. Stödet lär uppgå till motsvarande 287 000 kr per sysselsatt, vilket bara överskrids av Frankrike (367 000 kr), medan motsvarande nivåer i Storbritannien och Tyskland är

³ 2009, ”Insatser mot krisen i den europeiska bilindustrin”, Meddelande från EU-kommissionen.

⁴ CARS 21, som främst består av representanter från industri och fack i medlemsländerna.

⁵ Uppgifterna som följer är bl a hämtade från internationell press. På begäran är underlaget tillgängligt.

178 000 kr respektive 25 000 kr. Tyskland har också inför en skrotpremie på 27 500 kr. Italien har stöttat sin bilindustri med 3,3 miljarder kr och infört en skrotpremie på 16 500 kr. Samtidigt har 50 000 bilarbetare inom Fiat-koncernen fått reducerad arbetstid och lön.

I Sverige har ett stödpaket uppgående till 28 miljarder kr satts in som riktas mot fordonsindustrin. Stöden består av lånegarantier (för lån i EIB), undsättningslån och forskningssatsningar. För att beviljas undsättningslån måste företagen kunna erbjuda någon form av säkerheter och visa att deras problem är betingade av konjunktursvackan. Lånen löper under sex månader.

I USA erhöll bilindustrin (GM och Chrysler) i december 2008 155 miljarder kr och 67,5 miljarder till finansavdelningarna i december 2008. Redan tidigare hade fordonsindustrin lånat 225 miljarder kr av den amerikanska staten. Stöd lämnas bara till amerikanska företag.

2.4 Sammanfattande bedömning

Den finansiella krisen spred sig snabbt från USA till resten av världen och illustrerade därmed hur integrerade de internationella kapitalmarknaderna verkligen är. Det dröjde dock relativt lång tid innan det stod klart hur allvarliga de reala konsekvenserna skulle bli. I Europa är det först efter krisens eskalering hösten 2008 som stabiliseringspolitiska åtgärder form av räntesänkningar och finanspolitik har satts in.

Trots att omfattande räddningsinsatser har bidragit till att förbättra stabiliteten och minska misstron är krisen långt ifrån över. Många företag har fortfarande problem med sin kreditförsörjning och det finansiella systemet kommer att utsättas för nya påfrestningar när stigande arbetslöshet och ett ökat antal konkurser pressar upp bankernas kreditförluster. Det betyder att den negativa kreditåtstramningsspiralen ännu inte är överstånden.

När styrräntorna nu ligger nära nollstrecket i de flesta länder ökar fokus på andra penningpolitiska åtgärder. Stödköp av t ex stats- och bostadsobligationer kommer troligen att bli ännu mer omfattande i många länder. Därigenom pressas ränteläget ned på bredare front vilket underlättar finansiering och den ekonomiska återhämtningen. Hur stora långsiktiga problem som uppstår när statliga insatser i allt högre grad sätter grundläggande marknadsekonomiska mekanismer ur spel på det finansiella området är i nuläget svårt att bedöma.

Krisen har lett till omfattande finanspolitiska stimulanser, inklusive stöd som i första hand riktats till finanssektorn och fordonsindustrin. Trots omfattningen på de finanspolitiska stimulanserna är dessa snarast i underkant och i regel utspridda över flera år. Sannolikt behöver finanspolitiken bli än mer expansiv och i än högre grad samordnad.

En mer interventionistisk industripolitik än normalt är tillåten under en period av två år, enligt ett beslut i den Europeiska Kommissionen, i första hand i form av lånegarantier och mjuka lån. Samtidigt är det uppenbart att protektionistiska strömningar gjort sig gällande i EU liksom i andra länder. Dessa ska inte undervärderas och det kan uppstå ett starkt politiskt tryck att ”skydda” inhemska företag och den inhemska arbetskraften. Om protektionismen skulle få fotfäste riskerar det att allvarligt underminera återhämtningen inom Europa och globalt.

Det är också uppenbart att stöden inom fordonsindustrin skiljer sig radikalt mellan länderna. Frankrike, Spanien och Tyskland har infört mycket kraftiga subventioneringar genom delvis olika medel. I Frankrike handlar det om subventionerade lån direkt till företagen i utbyte mot löften om att jobb inte läggs ner eller flyttas. Spanien har ett liknande upplägg medan Tyskland har ett mycket generöst och långvarigt stöd till permitteringslöner. Helt klart kommer dessa skillnader i stöd att snedvrída konkurrensen inom Europa.

Samtidigt är det långt ifrån givet att de länder som praktiserar den mest interventionistiska industripolitiken gynnas av detta i längden. Det finns en risk att en nödvändig anpassning förhindras och det är mycket möjligt att problemen bara skjuts framåt. Sammantaget är bedömningen att industripolitiska åtgärder för att stötta företagen bör tillämpas återhållsamt och utifrån de riktlinjer som EU tagit fram.

Appendix till kapitel 2

Tabell 2.1 Permitteringsstöd inom EU

<i>Land</i>	<i>Åtgärd</i>	<i>Varaktighet</i>
Belgien	Permitteringsstöd för arbetare infört upp till två månader vid mer än två dagars arbetsreduktion per vecka. Om arbetsreduktionen är max två dagar per vecka kan stöd utgå i ett år. Permitteringsstödet motsvarar upp till 75 % av lönen. Kostnaden för den belgiska staten uppskattas till 9,9 miljarder kr.	2008-2009
Frankrike	Har fr.o.m. januari infört ökat statligt permitteringsstöd från 50 % till 80 % (i vissa fall 100 %) i högst 28 veckor. Särskilt gynnsamma regler för textil- och fordonsindustrierna.	2009-2010
Italien	Inget generellt permitteringsstöd till företag planerat, men undantag för Alitalias friställda, som får upp till sju års permitteringsstöd.	2009-2015
Nederländerna	Har infört begränsat permitteringsstöd för arbetstidsförkortning under maximalt 24 veckor. Företag vars omsättning har gått ner med mer än 30 % jämfört med föregående år kan erhålla stöd ur arbetslöshetsförsäkringen för att behålla anställda. I regel obligatorisk vidareutbildning.	Nov 2008- mars 2009
Tyskland	"Kurzarbeitergeld" syftar till att förebygga att företag avskedar medarbetare av finansiella skäl. I stället reducerade arbetstimmar med 10-90 %. Enligt de nya reglerna ersätts 60% (67% om man har barn) av utebliven nettolön vid reducering av arbetstiden. Alternativet - att avskeda personal - leder till att arbetsgivaren får fortsätta att betala hel lön under hela uppsägningstiden, blir därmed mindre attraktivt. Under max 18 månadernas "Kurzarbeitzeit" tar arbetsgivaren därutöver över hela kostnaden av arbetstagarens socialförsäkringsavgifter. Arbetsgivarna betalar dock för sina "Kurzarbeiter" sammanlagt endast 80% av ursprungliga socialförsäkringsavgifter. Av denna summa får arbetsgivaren i sin tur en kompensation av staten uppgående till 50%. Om arbetsgivaren under den här tiden satsar på vidareutbildning av sin friställda personal så ersätter staten 100% av socialförsäkringsutgifterna.	2009-2010
Ungern	Har bl.a. introducerat ett program för att stödja sysselsättningen i företag som temporärt drabbats av krisen. Företagen kan beviljas stöd för att kompensera reducerad arbetstid under max 12 månader. Totalt omfattar permitteringsstödsprogrammen 0,8 miljarder kr.	2009

Anmärkning: Uppgifterna är insamlade av Sveriges ambassader under januari och februari på uppdrag av Näringsdepartementet.

Tabell 2.2 Länder som uttryckligen inte planerar stöd till företag vid permitteringar

Rumänien	Inget permitteringsstöd till företag planerat.	
Slovakien	Förhållandevis måttfullt med permitteringar. Svårt av budgetskäl att införa permitteringsstöd. Landet ar i grunden emot statsstöd och befarar att stöd i EU och andra delar av världen kommer leda till snedvriden konkurrens.	
Spanien	Inget permitteringsstöd till företag planerat.	
Storbritannien	Är emot sådana åtgärder med motiveringen att det riskerar att störa den fria konkurrensen och inte löser problemen på längre sikt.	
Tjeckien	Haller på EU:s konkurrensregler och motsätter sig statsstöd till näringslivet. Någon form av insatser för permitterade eller uppsagda kan dock förväntas, men så långt som möjligt väntas regeringen dock dra sig för direkt kapitaltillskott till företagen.	

Anmärkning: Uppgifterna är insamlade av Sveriges ambassader under januari och februari på uppdrag av Näringsdepartementet.

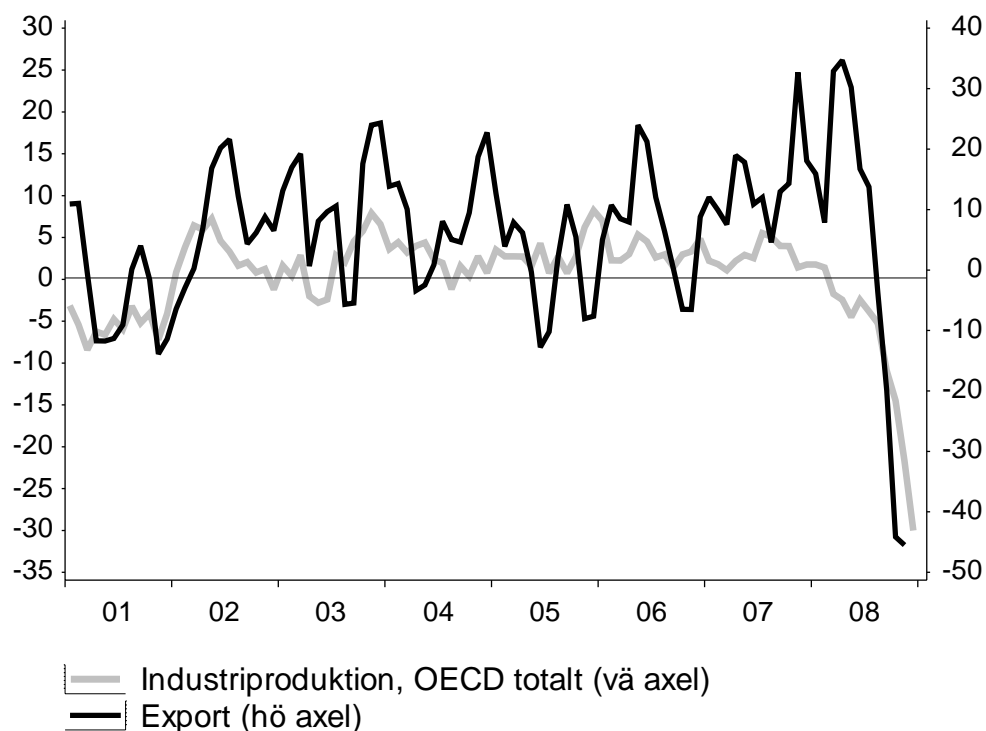
Källa: Reuters

3 Finanskrisens effekter på den reala ekonomin

3.1 Synkroniserad internationell konjunkturedgång

Den finansiella krisen slår nu med full kraft igenom i den reala ekonomin. Sedan krisen eskalerade i höstas har inbromsningen i konjunkturen varit dramatisk. Nedgången är dessutom ovanligt synkroniserad. Den finansiella krisen startade i USA där obalanser i form av lågt hushållssparande och stora handelsunderskott är mer graverande än i omvärlden. Krisens spridningsmekanismer har dock blottlagt svagheter och anpassningsbehov i hela världsekonomin. Nedgången i Västeuropa fördjupas av den sena policyresponsen från centralbankerna och stora obalanser på husmarknaden i många länder. Stor finansiell exponering mot det krisdrabbade Östeuropa tynger också. Den japanska ekonomin har inte klarat påfrestningarna från en kraftig valutaförstärkning och vikande exportmarknader.

Diagram 3.1 Global produktion och export
Annualiserat glidande medelvärde

Källor: IMF, OECD

Krisen har också med full kraft nått de flesta tillväxtekonomier. Nedgången i Östeuropa blir särskilt djup när finansieringskanalerna från väst stryps. Många oljeproducerande länder lider av de lägre råvarupriserna. Den ekonomiska aktiviteten i Kina och Indien mattas av kraftigt, även om tillväxten troligen fortsätter att vara positiv.

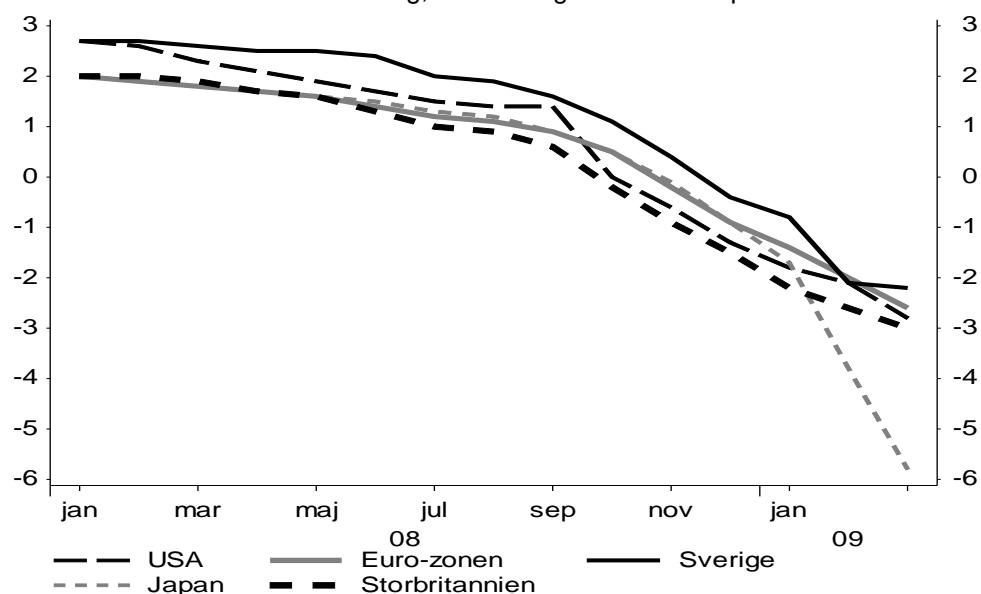
Förhoppningar om att tillväxtekonomier skulle utgöra en stabiliserande motkraft mot nedgången i USA och Västeuropa har således i hög grad kommit på skam. Den explosionsartade ökningen av handelsströmmarna under globaliseringens mest expansiva fas åren 2003-2007 drevs av snabbt ökande finansiell exponering över nationsgränserna. Den finansiella krisen i västvärlden innebär en dramatisk åtstramning av kreditförhållandena i många tillväxtekonomier. Det gäller framförallt länder som uppvisat underskott i

bytesbalansen och därmed varit särskilt beroende av utländskt kapital. Nödlån från IMF blir allt vanligare för att lösa det akuta krisläget. Men även tillväxtekonomier med en stark externbalans dras med i fallet när den globala efterfrågan viker och flödet av direktinvesteringar sinar. Man kan således dra slutsatsen att globaliseringsdynamiken under inledningen av 2000-talet förde med sig en snabbt ökad levnadsstandard för stora grupper. Den skapade dock inte den stabilitet i världsekonomin med flera och relativt oberoende tillväxtmotorer som man länge hoppades på.

Konsensusprognoserna över den ekonomiska tillväxten år 2009 har reviderats nedåt kraftigt det senaste halvåret. Den senaste noteringen pekar nu på ett BNP-fall på mellan 2½ och 3 procent för USA och Västeuropa, medan det japanska fallet bedöms bli så stort som närmare 6 procent. Vår bedömning är att det finns en stor risk för att konsensusprognosen ännu inte fullt ut anpassats till vinterns efterfrågekollaps. En BNP-nedgång i OECD-området med mellan 3 och 4 procent för 2009 förefaller i nuläget rimligt. Den totala globala ekonomin krymper i år för första gången under efterkrigstiden. Detta gäller även om man mäter i s k köpkraftskorrigerade (PPP) termer; en mätmetod som ger relativt stor vikt för t ex Kina och Indien.

Diagram 3.2 BNP-prognoser för 2009 enligt konsensus

Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

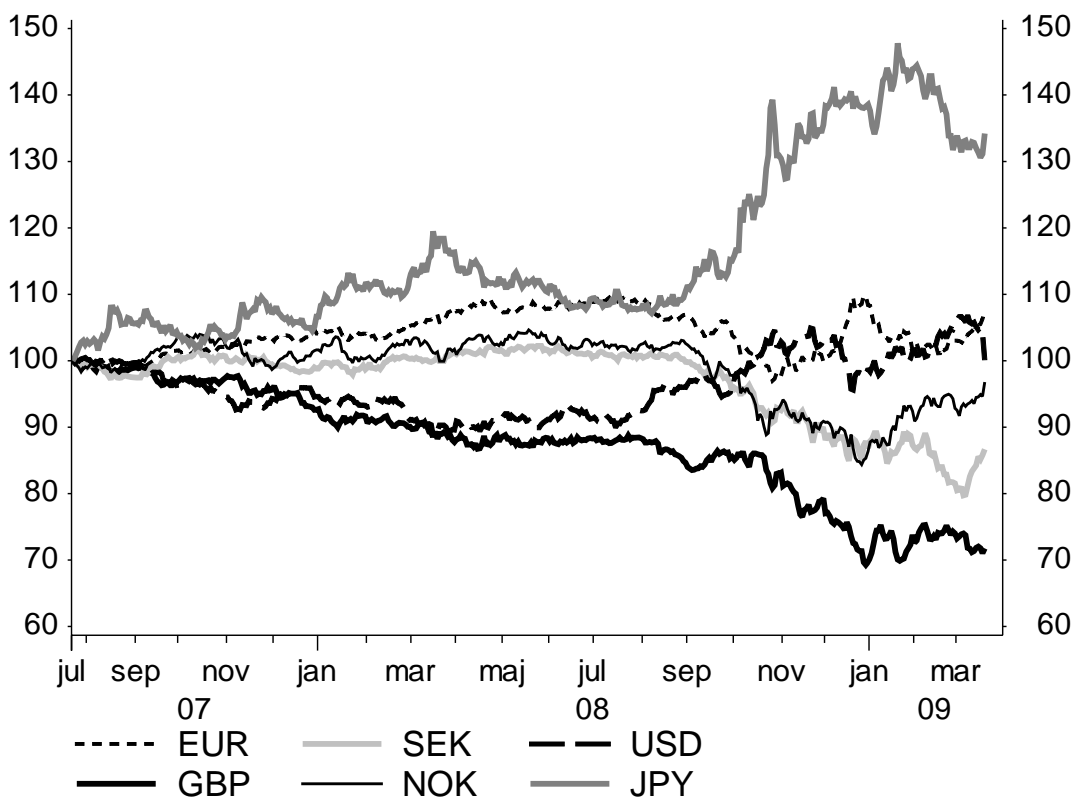
Källa: Consensus Economics

Nollräntepolitik och kvantitativa stimulansåtgärder (se kapitel 2) från centralbankerna i kombination med regeringarnas finanspolitiska stimulanser och räddningsinsatser bidrar till att bromsa nedgången i efterfrågan. Anpassningen av de finansiella balansräkningarna tar emellertid tid och konsekvenserna för konsumtion och investeringar blir relativt utdragna. Den skarpa nedgången i ekonomin 2009 gör t ex att investeringsbehovet i många branscher blir mycket lågt framöver. Stigande arbetslöshet skapar behov av ökat försiktighetssparande, vilket förstärker hushållens konsolideringsbenägenhet. Även 2010 kommer därför att bli ett tydligt lågkonjunkturår. Vi räknar med en BNP-tillväxt runt ½ procent i OECD-området. Den globala tillväxten når upp till drygt 2 procent (PPP-viktat), vilket IMF definierar som fortsatt global recession. Prognosen innebär ändå en uppgång i BNP-tillväxten under loppet av 2010, men årsmedeltalen tyngs av den kraftiga nedgången under 2009.

Diagram 3.3 Växelkurser

Index 100 = Juli 2007

Källa: Reuters EcoWin

Sedan krisens utbrott sommaren 2007 har volatiliteten varit stor på valutamarknaden. Det gäller framförallt under den mest intensiva krisperioden sedan hösten 2008. Ett grundläggande drag i utvecklingen har varit att finansieringsvalutor med låg ränta som t ex den japanska yenen har stärkts kraftigt. Under krisens första år stärktes också euron påtagligt, medan USD fortsatte sin trendmässiga försvagning. Under det senaste halvåret har dock betydelsen av USD som reservvaluta åter ökat. Samtidigt har svagheter i Västeuropas ekonomier blivit tydligare, vilket lett till räntesänkningar som bidragit till att USD återfått styrka gentemot de europeiska valutorna.

I och med att dollarn återhämtat sig har apprecieringen av den kinesiska valutan gentemot USD upphört. De kinesiska myndigheterna anser att den förstärkning av valutan som indirekt följer av dollaruppgången innebär en tillräcklig justering av den effektiva växelkursen. Från amerikanskt håll fortsätter man dock påtryckningarna för en fortsatt kinesisk uppskrivning gentemot dollarn.

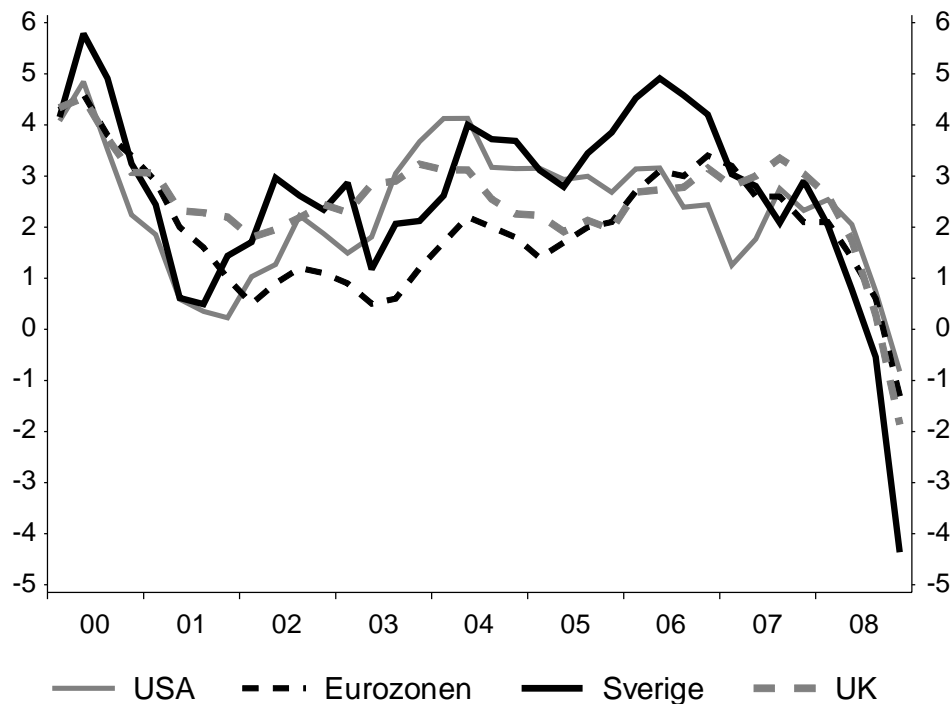
Den svenska kronan har försvagats kraftigt under krisen. I viss mån har den följt en trend som gällt för många mindre valutor. Längre utvecklades t ex de svenska och norska valutorna på ett nästan helt parallellt sätt helt. Först de senaste månaderna har den norska kronan stärkts gentemot den svenska. Den cykliska känsligheten för den svenska ekonomin samt den baltiska krisens press på det svenska banksystemet är andra tänkbara drivkrafter till den svaga svenska kronan. Dessa faktorer kommer säkert att tynga kronan även framöver. Det är dock rimligt att kronans på något års sikt kommer att förstärkas mot euron och nå nivåer som bättre speglar underliggande ekonomiska förhållanden. Våra resonemang avseende t ex inflation och konkurrenskraft baseras på att EUR/SEK åter når under 10 under loppet av 2010.

Den ekonomiska krisen kan öka frestelserna för enskilda länder att med hjälp av en svagare valuta underlätta för exportindustrin. Det är därför möjligt att spänningarna kring valutapolitiken kommer att öka. När de ekonomisk-politiska verktygen blir allt fler och mer okonventionella kan det bli svårt att avgöra vilka valutaeffekter som kan tolereras inom ramen för de normer som styr den internationella valutamarknaden de senaste decennierna.

3.2 Kraftig svensk avmattning

Svensk ekonomi tappar nu snabbt fart. Såväl industriproduktion som BNP har den senaste tiden visat större minustal i Sverige än i de flesta andra jämförbara länder. Detta är något förvånande eftersom flera underliggande faktorer talar för att svensk ekonomi ska klara sig relativt bra i ett internationellt och europeiskt perspektiv. Det råder t ex **mindre överhettningstendenser** på bygg- och bostadsmarknad **än i vår omvärld**, ett relativt högt hushållssparande samt betydande utrymme för finanspolitiska stimulansåtgärder.

Diagram 3.4 BNP-tillväxt
Årlig procentuell förändring

Källa: Nationella statistikbyråer

Ett sätt att analysera finanskrisens effekter på den svenska ekonomin är att utgå från följande fyra kanaler:

- Direkta effekter via krediter och räntor
- Påverkan via förtroendeindikatorer
- Förmögenhetseffekter
- Effekter via utrikeshandeln

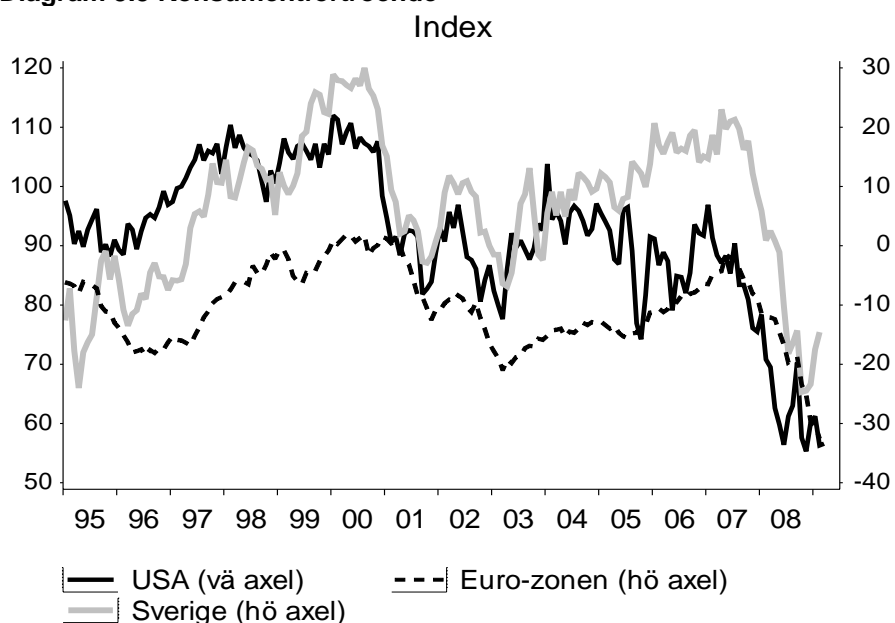
De direkta effekterna via **krediter och räntor** tycktes till en början tala för en mildare nedgång i Sverige än i omvärlden. Banksystemet i Sverige har trots stora påfrestningar visat på större motståndskraft än i många andra länder. Och flera typer av kreditspreadar har stigit

något mindre än i omvärlden. Riksbanken var relativt sen med att påbörja ränteanpassningen nedåt, men när man väl kom igång har sänkningen varit aggressiv. Genomslaget på t ex boräntorna har också varit snabbare och mer markant än i många andra länder.

Å andra sidan är de svenska bankernas exponering mot Östeuropa och främst Baltikum relativt sett stor. Långsiktiga risker för kreditförluster på dessa marknader kan därför mer varaktigt fördröja den finansiella normaliseringen. Finansieringsmöjligheterna för många svenska storföretag har därtill försämrats genom den dramatiska kris som banksystemen i främst USA och Storbritannien nu genomgår. En slutsats kan vara att en liten öppen ekonomi med relativt många stora internationella företag påverkas extra mycket vid stora störningar i det globala finansiella systemet.

Effekten via **förtroendeindikatorer** kan ibland ses som en självständig kanal som bidrar till att påskynda krisförloppet. Framtidstron hos hushåll och företag påverkas innan de egentligen känner av några faktiska konsekvenser av krisen. Generellt sett har finanskrisen präglats av att hushåll och företag länge bevarade en stark framtidstro. Så länge problemen höll sig på avstånd sågs uppenbarligen möjligheterna som goda att krisen kunde lösas innan den fick allvarliga spridningseffekter. När väl förtroendenedgången kom avvek inte det svenska mönstret på något tydligt sätt. Omslaget i stämningssläge var möjligen varit något mer dramatiskt här än i omvärlden. När det gäller konsumentförtroendet kan vi se en lite tydligare rekyl uppåt de senaste månaderna i Sverige, troligen som en följd av det lägre ränteläget.

Diagram 3.5 Konsumentförtroende

Källor: University of Michigan, KI, DG ECFIN

En annan viktig kanal går genom effekterna på hushållens förmögenhet. Prisförändringar på aktier och bostäder påverkar i hög grad hushållens konsumtions- och sparbeteende. **Nedgången på börsen var till en början djupare** i Sverige. Ett utbrett aktieäggande kan därtill göra hushållens konsumtionsbeteende extra känsligt för börsutvecklingen. Bostadspriserna har å andra sidan hittills påverkats i förhållandevis liten grad. Detta kan bero på att Sverige ligger sent i huspriscykeln och släpar efter t ex USA och de nordiska grannländerna. Den allra senaste tiden har den svaga kronan bidragit till att Stockholmsbörsen

klarat sig bättre än de stora internationella börserna. Därtill kommer att bostadsmarknaden åtminstone tillfälligt återhämtat sig genom de kraftiga räntesänkningarna. Sammantaget innebär detta att krisens påverkan på svenska hushålls förmögenhet snarast varit mindre än i omvärlden.

Effekterna via utrikeshandeln är den viktigaste kanalen. Exporten utgör mer än 50 procent av BNP. Dessutom är den svenska exportindustrin relativt cyklisk, bl a beroende på den stora andelen investeringsvaror. Därtill förvärras läget för svensk industri av den djupa krisen inom fordonsindustrin. Detta bidrar till att effekterna via utrikeshandeln blir större i Sverige än i flertalet andra länder. Att andra viktiga sektorer som telekom, infrastruktur och läkemedel borde ha goda utsikter att stå emot krisen samt att den svaga kronan borde innebära en viss draghjälp, tycks i nuläget inte vara tillräckligt.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de faktorer som talar för en viss motståndskraft för svensk ekonomi på kort sikt inte gjort sig gällande. Istället dominerar det traditionella mönstret att svensk industri drabbas hårt vid internationella nedgångar. Vår bedömning är därför att BNP-nedgången i Sverige i år kommer att bli minst lika allvarlig som i OECD-området som helhet. Ett fall i BNP med åtminstone 3 procent förefaller därmed rimligt.

Framöver kommer troligen industriproduktionen att stabiliseras. Spridningsförloppet till andra delar av ekonomin blir avgörande för krisens varaktighet. I detta senare skede finns utsikter för att svenska styrkefaktorer ska få större betydelse. Den låga statsskulden innebär en potential för ytterligare finanspolitiska satsningar. Dessutom kan draghjälpen från kronan förväntas bli större när väl den internationella efterfrågan stabiliseras och börjar återhämta sig. Riskerna för ett kraftigt ras på bostadsmarknaden är troligen också mindre än i många andra länder, bl a beroende på det strukturellt låga bostadsbyggandet samt på det regelsystem och den ägarstruktur som kännetecknar bostadsmarknaden. År 2010 räknar vi därför med att BNP-tillväxten i Sverige har utsikter att hamna något över OECD-genomsnittet. I nuläget är det rimligt att tro att detta innebär en svagt positiv BNP-tillväxt i storleksordningen ½ till 1 procent. Det innebär ändå en försiktigare bedömning jämfört med gällande konsensusprognos samt de prognoser som Riksbanken, Finansdepartementet och Konjunkturinstitutet hittills redovisat. BNP-tillväxten för 2010 kommer också att ligga under den långsiktiga trenden.

Konjunkturedgången slår nu hårt på den svenska arbetsmarknaden. Den senaste arbetskraftsundersökningen visar på en arbetslöshetsnivå på 8 procent och att 75 000 jobb försvunnit det senaste året. Med de konjunkturtsikter vi nu ser framför oss är det rimligt att räkna med en sysselsättningsnedgång på i storleksordningen 300 000 personer under åren 2008 till 2010. Det innebär att vi troligen får se en arbetslöshetsnivå en bit över 10 procent under nästa år. Hittills har sysselsättningsnedgången främst drabbat industrin och byggsektorn. Framöver kommer dock nedgången att breddas till kommuner och privata tjänstesektorer. Med en BNP-tillväxt klart under trend också 2010, är det inte rimligt att räkna med en vändning på arbetsmarknaden förrän tidigast 2011.

3.3 Internationella deflationsrisker

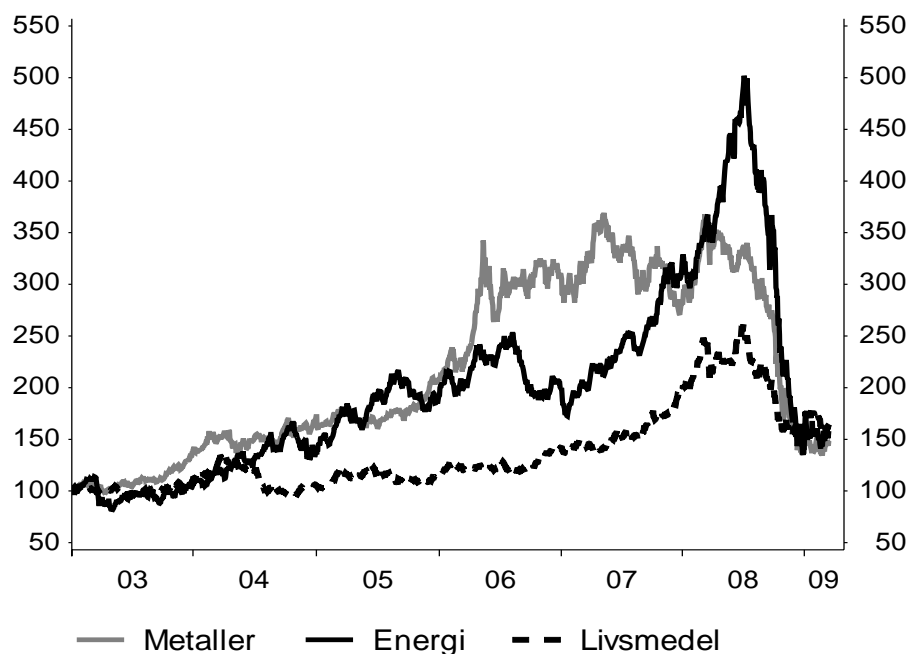
I krisens spår ökar nu arbetslösheten runtom i världen. I år blir skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP i OECD-området så hög som 5 procentenheter och sett över treårsperioden 2008 till 2010 ser den ackumulerade skillnaden ut att hamna runt 10 procentenheter. Enligt historiska samband skulle detta motsvara en uppgång i arbetslösheten på cirka 5 procentenheter. Uppgången i USA ser ut att bli ännu något kraftigare. I Europa är nivån på

arbetslösheten något högre, men uppgången blir något mildare. Traditionella eftersläpningar mellan produktion och sysselsättning gör att det knappast är rimligt att räkna med en vändning i arbetslösheten förrän tidigast en bit in i 2011.

Konjunkturutvecklingen påverkar inflationen på flera sätt. Stigande arbetslöshet sätter press nedåt på lönetillväxten samtidigt som företagens möjligheter att höja priserna minskar. Därtill kommer den svagare konjunkturs påverkan på olika typer av råvarupriser. Fallande priser på bostäder och aktier påverkar inte direkt inflationstakten, men bidrar till att öka de deflationistiska riskerna genom att sprida osäkerhet inför framtiden och hämma ekonomiska aktörers manöverutrymme.

Diagram 3.6 Råvarupriser

Index januari 2003 = 100

Källa: Reuters EcoWin

En viktig fråga för inflationsutvecklingen är huruvida prisfallet på råvaror fortsätter. Fallet under andra halvåret 2008 var dramatiskt. Oljepriset föll som mest ned till cirka 35 dollar per fat strax före årsskiftet efter att ha nått en topp på över 140 dollar per fat i somras. Raset i råvarupriser har varit brett och många metaller har fallit med mer än 50 procent, medan nedgången för livsmedel har varit måttligare. I början av 2009 har priserna stabiliserats något. Känsligheten för en svagare efterfrågan är troligtvis störst när det gäller metallpriserna. Visserligen sker en tydlig anpassning på utbudssidan vad gäller t ex stål och aluminium, men historiskt sett har pristrenden för metaller visat en stark samvariation med den globala industrikonjunkturen.

När det gäller livsmedel kommer utbudsfaktorer troligen att bidra till att begränsa potentialen för ytterligare prisnedgång. Fjolårets skördar var relativt goda, men samtidigt har finanskrisen blivit ett problem med att få krediter till utsäde, vilket kommer att påverka utbudet negativt framöver. Konsumtionen av livsmedel är dessutom betydligt mindre känslig för variationer i den globala konjunkturen än t ex metaller.

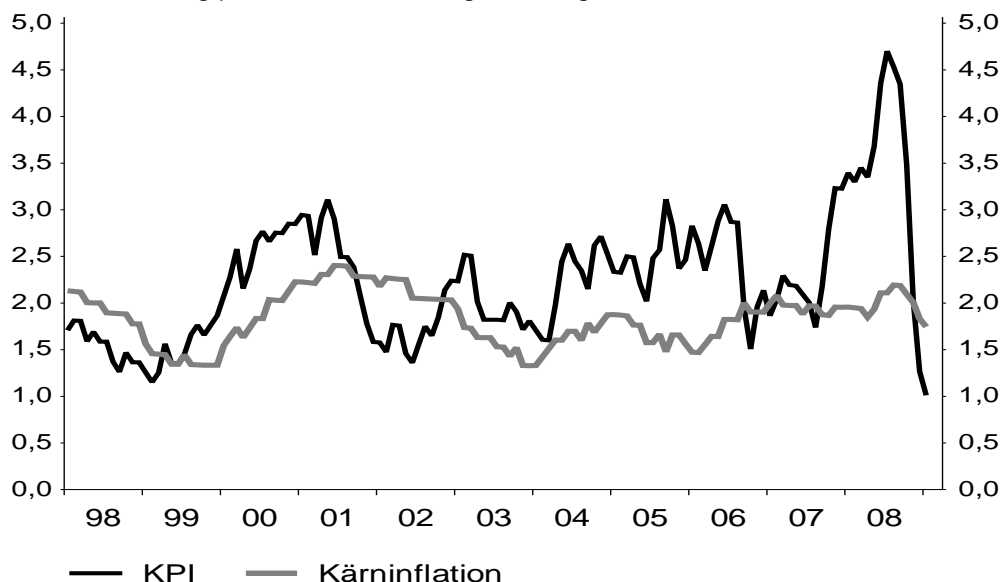
Också när det gäller oljepriserna lär faktorer på utbudssidan spela en avgörande roll. OPEC:s agerande väntas få allt större genomslag på priserna. Mycket talar för att organisationens

planerade produktionsneddragningar verkligen kommer till stånd. Till skillnad från förra lågkonjunkturen kan inte heller bortfallet av produktion från OPEC kompenseras av ökad produktion i resten av världen. Det är därför sannolikt att man lyckas stabilisera priset runt 40-50 dollar per fat och därmed kan förhindra att konjunkturedgången pressar priset ytterligare.

Utvecklingen av löner och produktivitet blir avgörande för hur djup inflationsnedgången verkligen blir. Enligt t ex OECD och EU-kommissionen dämpas löneökningstakten inom EU till ca 2 procent nästa år (se avsnitt 5.1). Frågan är vilken effekt lönedämpningen får på ekonomin. Från vissa utgångspunkter kan man hävda att en anpassning av reallönen leder till fler jobb och att arbetsmarknaden snabbare skulle ta sig tillbaka till jämvikt. Å andra sidan kan en lönebildning som grundar sig på bristande förtroende för att centralbankerna inte ens på medellång sikt kan nå upp till sina inflationsmål bidra till att förstärka deflationsdynamiken. I en sådan situation kan man vänta sig att centralbankerna signalerar sin oro på samma sätt som gjort när man dragit slutsatsen att för höga löneökningar hotar inflationsmålen på uppsidan.

Diagram 3.7 Inflationen i OECD-området

Årlig procentuell förändring, exkl höginflationsländer

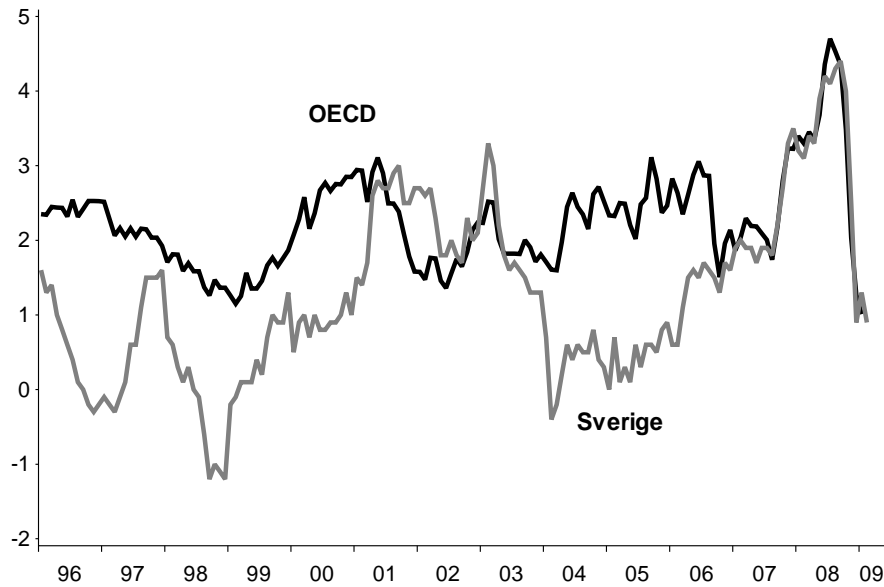

Källa: OECD

Sammantaget kommer vi att få se negativa inflationstal under en stor del av 2009. I USA faller KPI med som mest 3-4 procent medan prisfallet i t ex Västeuropa stannar vid cirka ½ procent. Därefter stiger inflationstakten något när de dramatiska prisfallen på råvaror faller ur 12-månaderstalen. Däremot fortsätter troligen kärninflationen att falla. Avtagande löneökningstakt i kombination med att företagen efterhand återställer produktivitetstillväxten bidrar till en kärninflation något under noll i USA och runt ½ procent i Europa.

Vår bedömning är att nedåtriskerna i inflationsprognosen dominerar. Det innebär att centralbankerna främsta uppgift de närmaste åren blir att motverka att deflationsförväntningar biter sig fast. I en situation där hushåll och företag väntar sig fallande priser på bred front tenderar man att skjuta upp konsumtions- och investeringsbeslut, vilket hämmar den ekonomiska aktiviteten.

Diagram 3.8 Inflationen i Sverige och OECD, procent

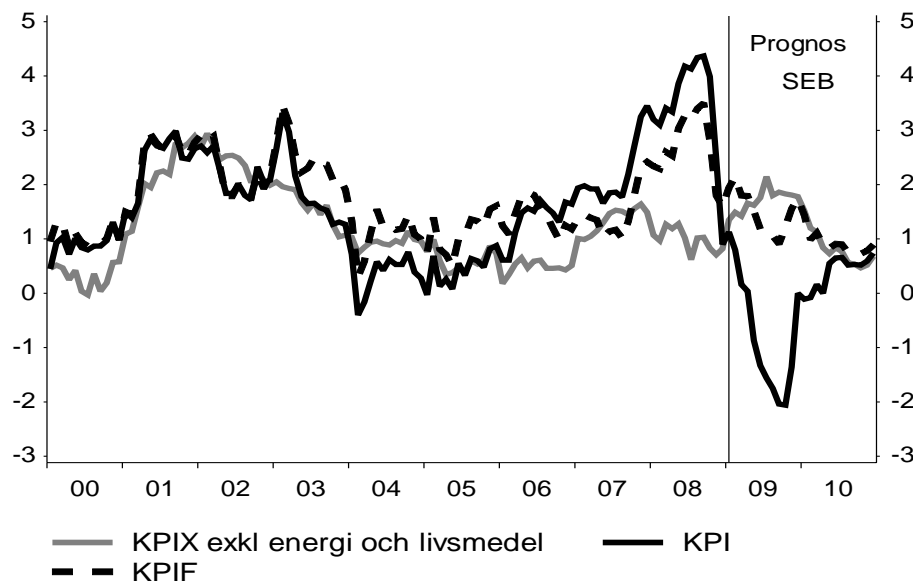
Källa: OECD, SCB

3.4 Kraftig inflationsnedgång också i Sverige

Även i Sverige har inflationstakten fallit tillbaka snabbt. I september 2008 uppgick KPI-inflationen till 4,4 procent, den högsta nivån sedan 1993. Därefter har den fallit brant och låg i februari på 0,9 procent. Efter att ha legat klart under den genomsnittliga nivån i OECD-området under perioden 2004-2006 har svensk inflation nästan exakt sammanfallit med OECD-snittet det senaste året. Inflationsrörelserna har delvis haft samma drivkrafter som i andra OECD-länder. PrISRörelser på livsmedel och energi har spelat en viktig roll. Därtill kommer effekter av det förändrade ränteläget beroende på den särskilda beräkningsteknik som används i den svenska KPI-definitionen.

Diagram 3.9 KPI och underliggande inflation, procent

Årlig procentuell förändring

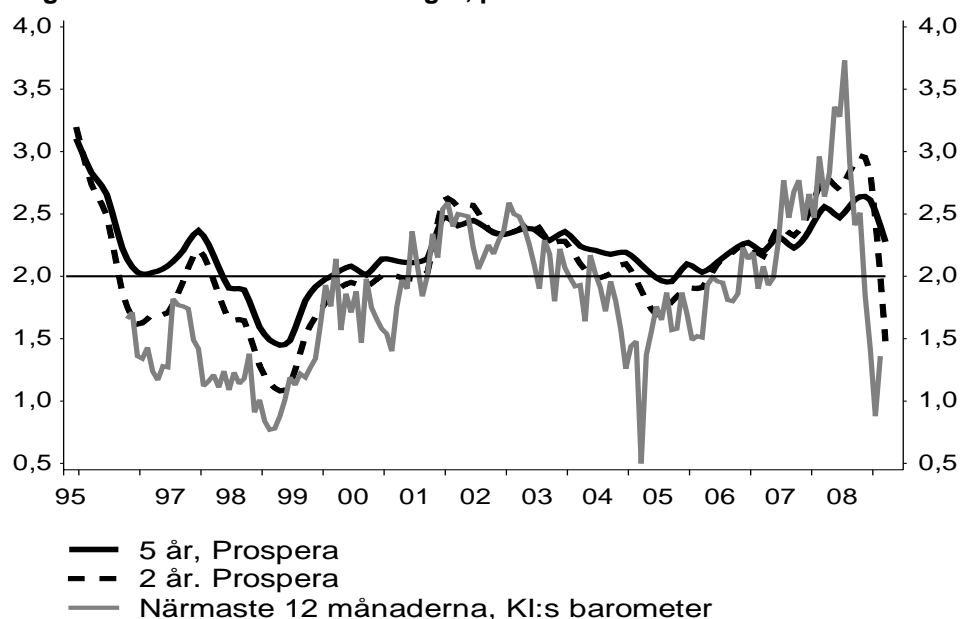
Källa: SCB, SEB

Energi- och räntekostnader fortsätter att vara en stark nedåtriktad inflationskraft under en stor del av 2009. Redan till våren får vi se negativa inflationssiffror i årstakt och i höst faller priserna troligen med mer än 1 procent. Därefter vänder inflationen upp, i första hand som en effekt av att energipriserna återhämtar sig något och att effekten av räntesänkningarna faller ur tolv månaderstalen.

Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna per producerad enhet och företagens marginaler styr i hög grad den underliggande inflationen. Enhetsarbetskostnaderna reagerar med betydande eftersläpningar på konjunkturen. Detta beror bl a på att produktiviteten fortsätter att vara svag långt in i en konjunkturedgång, vilket bidrar till att **det underliggande kostnadstrycket ökar under en stor del av 2009**. Till detta bidrar också bl a höjda hyror och försvagningen av kronan. Mot detta ska vägas ett mycket svagt efterfrågeläge och att företagen därmed har svårt att föra vidare kostnadsökningar i konsumentledet.

Under 2010 går utvecklingen troligen åt andra hållet vad gäller det **underliggande inflationstrycket** som en följd av att produktivitetsutvecklingen normaliseras. Sannolikt kommer såväl KPI som den underliggande inflationen att ligga under 1 procent även mot slutet av nästa år, dvs klart under Riksbankens inflationsmål. Som årsgenomsnitt är det troligt att **KPI-inflationen** sjunker från fjolårets 3,4 procent till **en bit under nollstrecket 2009. För 2010 räknar vi med en KPI-inflation på runt ½ procent**. Att KPI blir högre 2010 än 2009 illustrerar den stora betydelsen av ränteförändringar och råvaruprisrörelser.

Diagram 3.10 Inflationförväntningar, procent

Inflationförväntningarna har fallit tillbaka den senaste tiden i takt med lägre faktisk inflation och omslaget i debatten från inflations- till deflationsrisker. På 5 års sikt ligger dock inflationförväntningarna fortfarande över 2 procent enligt Prosperas enkät. Förväntningarna när det gäller Riksbankens målhorisont på två år samt hushållens inflationsförväntningar för de närmaste 12 månaderna enligt KI-barometern ligger nu runt 1½ procent.

3.5 Sammanfattande slutsatser

Eskaleringen av finanskrisen har det senaste halvåret lett till ett kraftigt ras i den globala efterfrågan. BNP-prognoserna har på bara ett halvår reviderats ned med 4-5 procentenheter för 2009, en unikt stor omsvängning i prognosutsikterna. Ett BNP-fall i OECD-området på 3 till 4 procent i år förefaller troligt. Nästa år lär också präglas av lågkonjunktur med mycket svag tillväxt och fortsatt stigande arbetslöshet.

Krisen slår igenom i hela den globala ekonomin och tidigare förhoppningar om motståndskraft i olika delar av världen har i allt väsentligt fått överges. Den explosionsartade ökningen av handelsströmmarna under globaliseringens mest expansiva sammanföll och växelverkade med en ohållbart snabb ökning av finansiell exponering över nationsgränserna. Den finansiella krisen i västvärlden innebär en dramatisk åtstramning av kreditförhållandena i många tillväxtekonomier. Detta skapar en extra dramatisk nedgångsdynamik.

Den svenska ekonomin drabbas just nu minst lika hårt som OECD-området i allmänhet. Fallet i industriproduktion ser t o m ut att bli större än i de flesta jämförbara länder, vilket bidrar till att också BNP-fallet blir dramatiskt. På längre sikt kan svag krona, starka privata och offentliga balansräkningar samt effekter av räntesänkningar bidra till en starkare svensk återhämtning. Det går emellertid inte att undvika en kraftig försämring på arbetsmarknaden. Med de konjunkturutsikter vi nu ser framför oss är det rimligt att räkna med att sysselsättningen minskar med cirka 300 000 personer under åren 2008 till 2010. Arbetslösheten stiger troligen till drygt 10 procent nästa år.

Omslaget i inflationsmiljö har varit dramatiskt. Råvaruprisfallet leder till att konsumentpriserna kommer att falla i många länder under 2009. Att motverka uppkomsten av hämmande deflationsspiraler kommer att utgöra centralbankernas huvuduppgift de närmaste åren. Det mesta tyder på att inflationen kommer att ligga kvar på en obekvämt låg nivå de närmaste åren, men att vidtagna expansiva penningpolitiska åtgärder kan förhindra allvarliga deflationstendenser.

Den svenska inflationen har hittills följt utvecklingen i omvärlden. Framöver kommer effekterna av räntesänkningar att pressa ned KPI-inflationen. Däremot kan den underliggande inflationen pressas uppåt av effekter av den svaga kronan samt kvardröjande kostnadstryck från den svaga produktivitetsutvecklingen. Sammantaget blir KPI-utvecklingen mycket dämpad; en nedgång på ca ½ procent i år följs av motsvarande uppgång år 2010. Underliggande inflationsmått kommer troligen att ligga en bit under Riksbankens inflationsmål trots den expansiva inriktningen av penningpolitiken.

Industrins Ekonomiska Råds senaste rapport publicerades i september 2008. Då pekade de flesta bedömningar på en relativt mild lågkonjunktur. Vi hävdade då att nedgången troligen skulle bli allvarligare än rådande konsensusbild, även om vi inte kunde förutse den dramatiska försvagning som nu inträffat. Även i denna rapport bedömer vi att de internationella nedåtriskerna överväger. Osäkerheterna är nu betydligt större än normalt och riskerna för en negativ spiral där den finansiella och reala krisen fördjupas är betydande. Denna dynamik kan förvärras genom en försämrad internationell samarbetsmiljö inom det ekonomisk-politiska området. Främst måste risken för ökad protektionism tas på allvar. En oväntat snabb normalisering av de finansiella förhållandena samt större reala effekter av den generella ekonomiska politiken, främst den extremt låga styrräntenivån utgör de huvudsakliga riskerna på uppsidan.

I ett längre perspektiv är de stora obalanserna i världshandeln, som präglade det senaste decenniet, på väg att mildras. Därmed stärks förutsättningarna för en mer balanserad och hållbar ekonomisk tillväxt, där den inhemska efterfrågan i de asiatiska ekonomierna spelar en nyckelroll som världsekonomin draglok. För att realisera ett långsiktigt positivt scenario krävs dock att världens centralbanker och regeringar lyckas med balansakten att först bedriva en akut stimulanspolitik, och därefter vid rätt tidpunkt lägga om politiken för att neutralisera risker för inflation och nya bubblor. Ett annat kritiskt villkor är att det ekonomisk-politiska samarbetet på global nivå klarar krisens påfrestningar och förmår lägga fast ett nytt hållbart ramverk t ex avseende spelregler för det finansiella systemet.

4 Konsekvenserna för den svenska industrin

Eftersom den globala finanskrisen så starkt påverkar världshandeln och i synnerhet viktiga svenska exportområden som t ex fordon och investeringsvaror, drabbas nu den svenska industrin mycket hårt. Den statistik som föreligger för fjärde kvartalet 2008 och de första månaderna av 2009 tyder på ett i det närmaste fritt fall för orderingång och produktion. Investeringsplaner läggs på is och antalet varsel om uppsägningar är rekordstort. Exportföretagens konkurrenskraft har kortsiktigt förbättrats till följd av kronans oväntat stora depreciering, men detta utgör ingen större motvikt i den situation med drastiskt efterfrågebortfall som drabbat den svenska exportindustrin.

Även den del av industrin som främst har sina kunder på hemmamarknaden påverkas negativt av krisen som gäller större delen av näringslivet. Byggsektorn befinner sig i den snabbaste nedgången sedan krisen i början av 1990-talet. Bland de privata tjänstenäringarna påverkas den konjunkturberoende transportsektorn negativt av krisen liksom detaljhandeln, inte minst motorfordonshandeln. Produktionen inom de industrinära företagstjänsterna föll också kraftigt under fjärde kvartalet ifjol.

I det här kapitlet ska vi redovisa utvecklingen inom industrin och dess delbranscher med utgångspunkt i tre typer av statistik; nationalräkenskaperna med data fram t o m fjärde kvartalet 2008, primärstatistiken över industrins leveranser, produktion och orderingång samt via olika typer av barometerdata som mäter stämningläge och framtidsförväntningar mm. De två senare statistikgrenarna har data för de första månaderna av 2009. I nästa avsnitt ska vi försöka sätta in den nuvarande industrikrisen i ett historiskt perspektiv.

4.1 Extrem inbromsning i industrin historiskt sett

Diagram 4.1 beskriver den industrins allmänna konjunkturläge enligt den s k konfidensindikatorn⁶ i Konjunkturinstitutets barometerundersökningar. Diagrammet visar att tillverkningsindustrin är på väg in i en av de allvarligaste konjunkturedgångarna under efterkrigstiden.

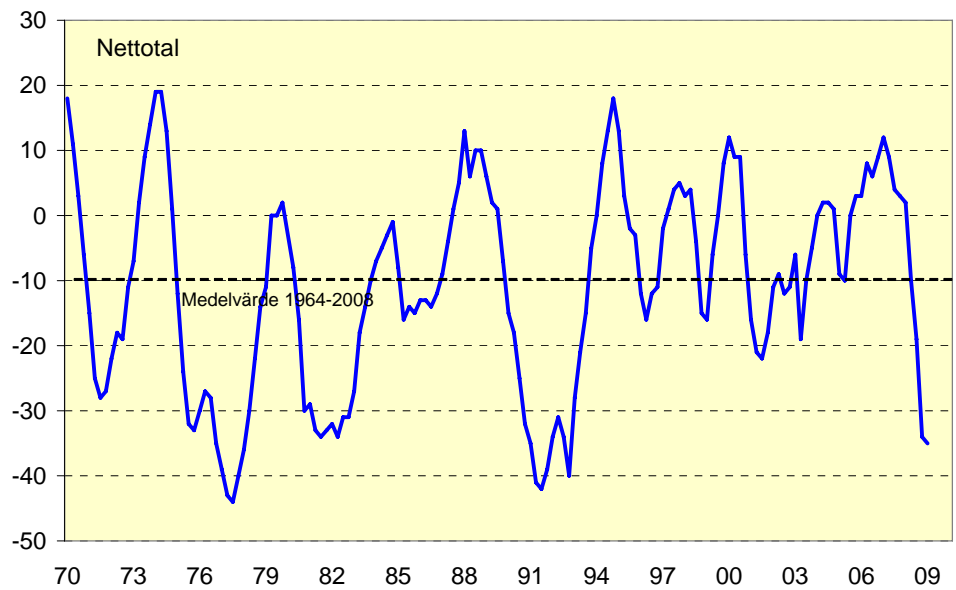
Tidigare har de djupaste lågkonjunkturerna noterats i mitten av 1970-talet i samband med oljekriserna, i början 1980-talet samt den långvariga krisen i början av 1990-talet. Samtliga av dessa konjunkturbakslag för den svenska industrin utgjorde kombinationer av interna kostnadskriser och internationella konjunkturedgångar.

Den svenska 90-talskrisen sammanföll dock dessutom vår inhemska fastighets- och finanskris samtidigt som det fanns flera strukturella problem i samhällsekonomin vars lösning innebar stora negativa biverkningar (bostadssubventioner, skattesystemet, fast växelkurs). Mot den bakgrunden framstår 90-talskrisen, med tre år i rad av negativ tillväxt i industrisektorn och hela ekonomin, som den hittills värsta krisen i modern tid. Bakslaget efter IT-bubblan vid millennieskiftet framstår exempelvis inte som lika allvarligt.

---

⁶ Konfidensindikatorn är ett genomsnitt av nettotalen för nulägesomdöme för orderstock och färdigvarulager samt förväntad produktion.

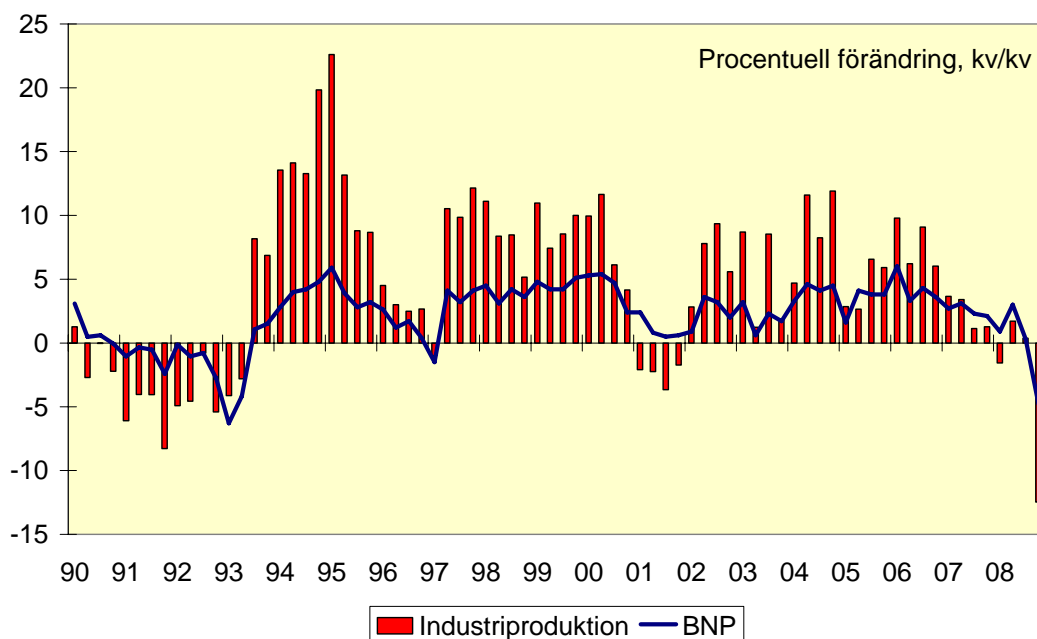
Diagram 4.1 Industrikonjunkturen enligt konjunkturbarometer
Konfidensindikatorn, säsongrensad

Källa: Konjunkturinstitutet

Att rangordna olika konjunkturedgångar enbart utifrån barometerdata är dock problematiskt eftersom sådana data inte bygger på kvantitativa uppgifter. Uppgiftslämnarna i barometerundersökningar får svara på frågor av kvalitativ natur, t ex om produktionen har ökat, minskat eller varit oförändrad. Resultaten sammanfattas sedan i så kallade netttotal (optimistöverskott), dvs andelen som anger ökning minus andelen som anger minskning. De procentuella andelarna vägs utifrån respektive företags storlek. Nettotalen i diagrammet är således ett uttryck för om det finns en övervikt av de svarande i industriförtagen som är ”optimister” respektive ”pessimister”.

Diagram 4.2 Utveckling av industriproduktion och BNP, kvartalsdata

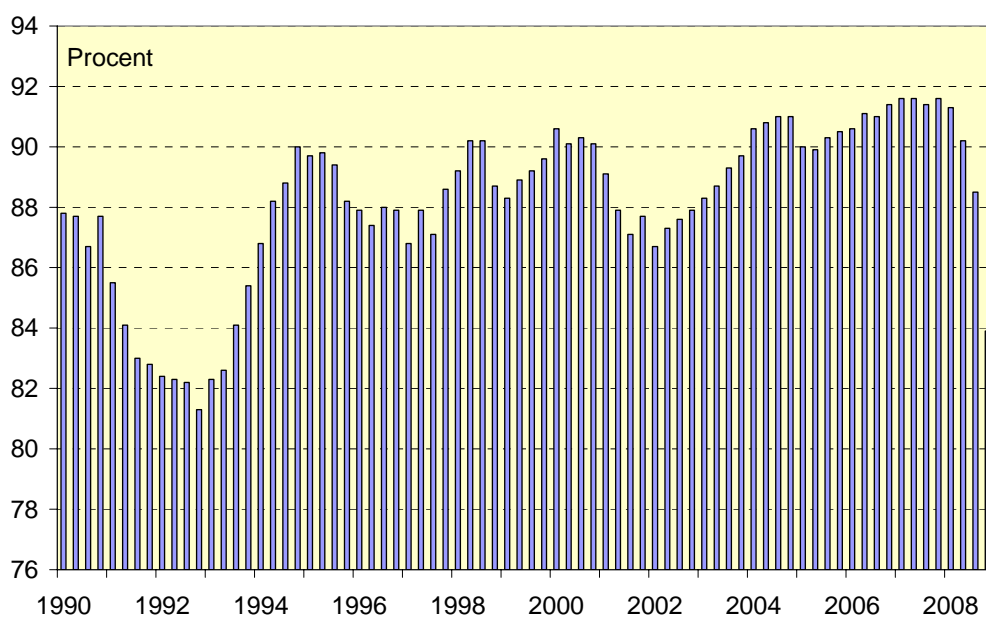

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Ett bättre sätt att ställa dagens kris i historiskt perspektiv är därför att jämföra utfallen i kvantitativ statistik som nationalräkenskaperna eller industriproduktionsindex. NR:s kvartalsdata för BNP och industriproduktionen visas i Diagram 4.2. Perspektivet bakåt är till år 1990.

Av Diagram 4.2 framgår att nedgången i industriproduktionen på 12,5 procent under fjärde kvartalet 2008 var unikt kraftig i historisk belysning. 90-talskrisen innebar visserligen en utdragen period av sjunkande industriproduktion med sammanlagt 15-16 procent under loppet av tre år. Minskningstakten under ett enskilt kvartal var som mest drygt 8 procent fjärde kvartalet 1991.

Diagram 4.3 Industrins kapacitetsutnyttjande, procent

Källa: SCB

Produktionsneddragningarna under slutet av förra året har också medfört att industrins kapacitetsutnyttjande har minskat kraftigt. Under fjärde kvartalet ifjol uppgick det till cirka 84 procent att jämföra med drygt 91 procent så sent som under första kvartalet 2008. Detta är i paritet med vad som gällde under krisåren på 1990-talet. Kapacitetsutnyttjandet kommer med all sannolikhet att falla ytterligare.

4.2 Utvecklingen hittills under första kvartalet 2009

Den statistiska bilden av industrins utveckling under de första månaderna av 2009 är ännu relativt fragmentarisk. Kvantitativ statistik över produktion, leveranser och ordergång föreligger nu bara för januari månad. Inköpschefsindex och barometerdata över industriföretagens nulägesbedömning och framtidsförväntningar finns fram till och med februari.

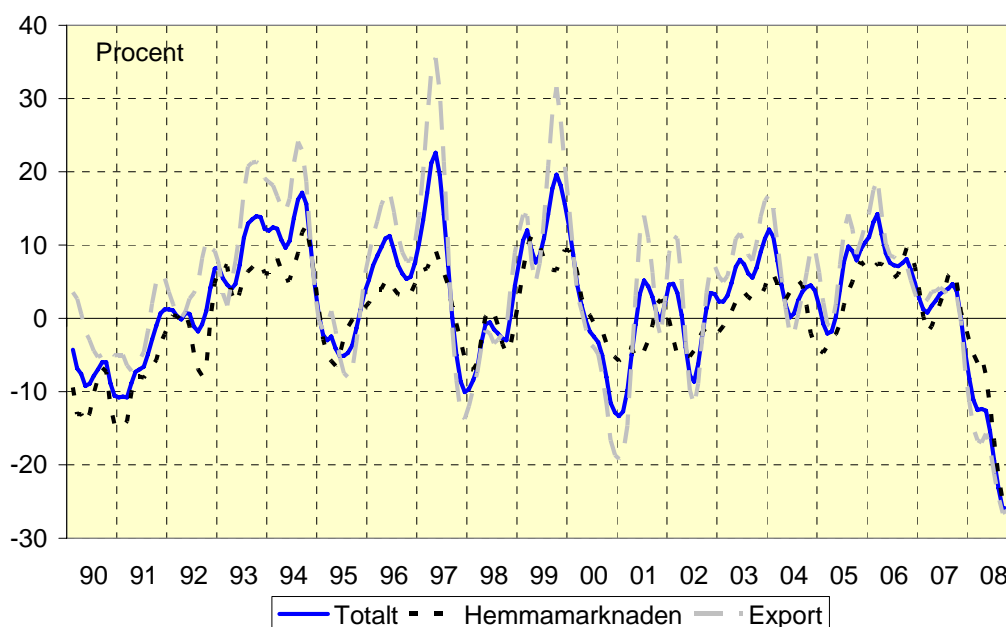
4.2.1 Ras i orderingen till industrin

Den internationella finanskrisens effekter på den svenska industrins efterfrågan blev dramatisk under andra halvåret 2008. Orderingen till industrin föll med nästan 15 procent⁷ säsongrensad enbart mellan tredje och fjärde kvartalet förra året 2008. Jämfört med ett år tidigare låg orderingen i slutet av förra året därmed omkring 25 procent lägre. Mest rasade exportorderingen, där minskningstakten var nästan 30 procent i slutet av förra året. Men även på hemmamarknaden föll efterfrågan kraftigt, med en minskning på i orderingen blev 15-20 procent i slutet av förra året jämfört med ett år tidigare.

I perspektiv till tidigare konjunkturedgångar framstår raset i orderingen under slutet av som unikt kraftigt, se Diagram 4.4.

Diagram 4.4 Orderingång till industrin i fasta priser 1990-2008

Förändring från föregående månad, uppräknat till årstakt, säsong och trendcykelrensade data

Källa: SCB

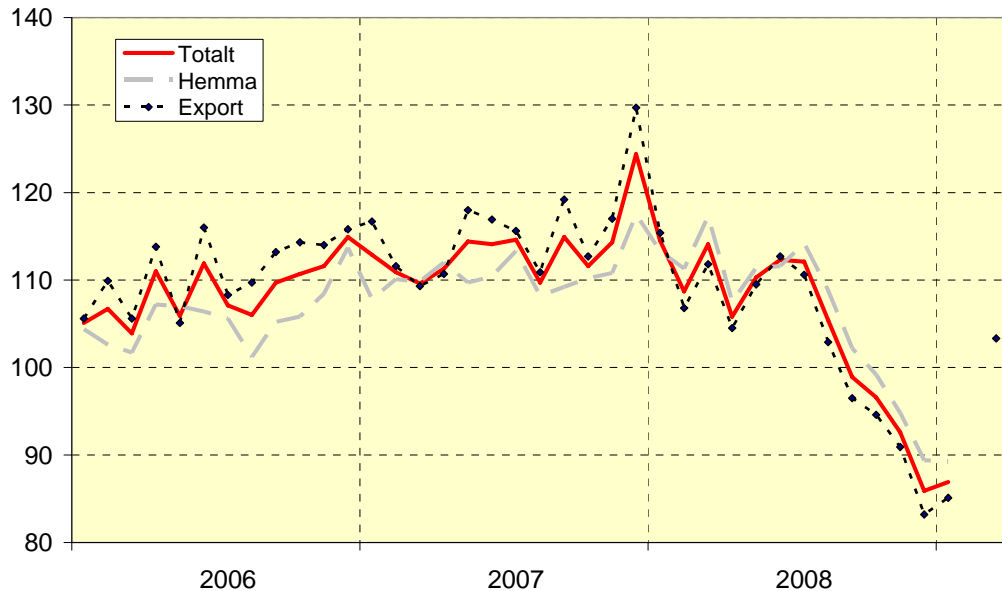
I januari 2009 steg exportorderingen något i säsongrensade termer, men från en mycket låg nivå, se Diagram 4.5. Orderingen från hemmamarknaden var oförändrad i januari jämfört med december förra året. Trots denna måttliga uppgång visar förändringen mellan januari 2009 och januari 2008 på ännu större minustal än i slutet av förra året. Exportorderingen var 34 procent lägre i januari 2009 jämfört med samma månad 2008. Motsvarande siffror för orderingen till hemmamarknaden uppgick till -29 procent.

Bilden av kraftigt fallande ordergång bekräftas också av Konjunkturinstitutets konjunkturbarometerundersökningar. Under december och januari noterades de mest pessimistiska bedömningarna om orderingen i konjunkturbarometerns historia. Nettotalen för orderinflödet både på export- och hemmamarknaden var omkring -50, klart sämre än t ex vid nedgången 2001 eller vid krisen i början av 1990-talet. Som en följd av raset i orderingen bedömer nu industriföretagen att orderstocken nu är alldeles för lite i

⁷ Alla procentuella förändringar avser orderingen i fasta priser, dvs volymförändringar.

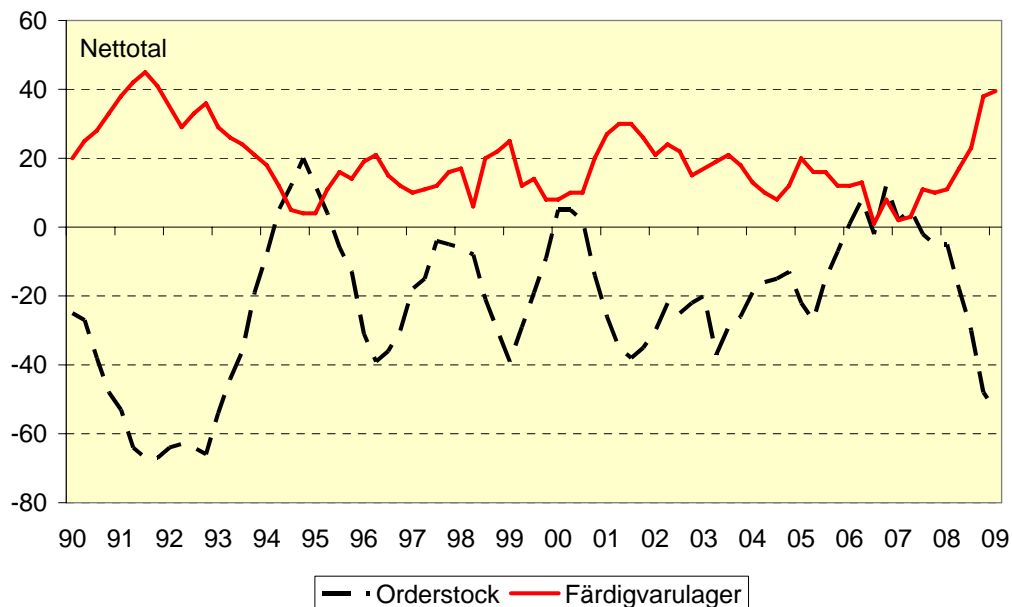
förhållande till produktionskapaciteten i en utsträckning som vi inte sett på länge. Av Diagram 4.6 framgår att (netto) 50 procent av industriföretagen anser att orderstocken är för liten. Om orderingen fortsätter att utvecklas svagt kan orderstocksomdömena mycket väl bli lika låga som vid långvariga nedgången under 90-talskrisen.

Diagram 4.5 Industrins ordergång fram till januari 2009
Säsongrensade data i fasta priser. Index 2005=100

Källa: SCB

Diagram 4.6 Omdöme om orderstock och färdigvarulager i tillverkningsindustrin

Källa: Konjunkturinstitutets barometerundersökningar

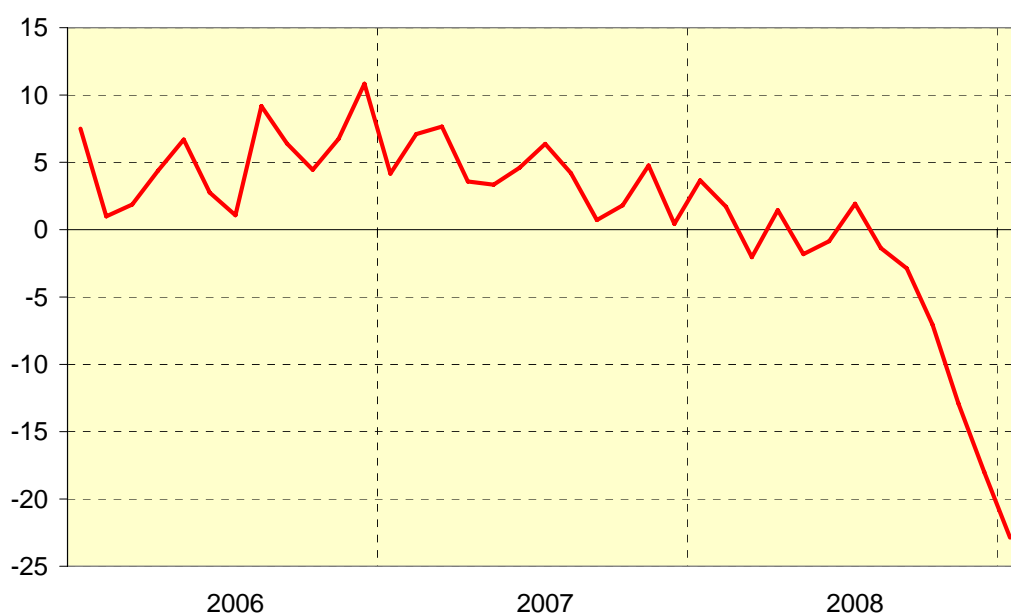
I Diagram 4.6 redovisas också företagens nulägesomdöme om färdigvarulagren. Som synes anser en större andel än på länge att de är för stora. Industriföretagens omdöme om

orderstockar och färdigvarulager visar tydligt den grad av otillräcklig efterfrågan som råder för närvarande i den svenska industrin. Det kan noteras att företagens bedömning för t ex orderstocken var ännu lägre under 1990-talskrisen, som ju var mycket utdragen i tiden under åren 1991, 1992 och 1993.

4.2.2 Industriproduktionen fortsatte att falla i januari

Den svaga utvecklingen av orderingången de senaste månaderna betyder att företagens ordersituation kommer att försämrats ytterligare. Det betyder i sin tur ytterligare anpassning nedåt av produktion och sysselsättning framöver. Hittills finns indikationer om utvecklingen av industriproduktion via den månatliga statistiken över industriproduktionsindex (IPI), som går fram till och med januari, samt från barometerdata (t o m februari).

Diagram 4.7 Industriproduktionsindex, 12-månadersförändring i procent
Kalenderkorrigerade data

Källa: SCB, industriproduktionsindex

Industriproduktionen fortsatte att minska med 2,5 procent i januari 2009 jämfört med december 2008. Det innebär att industriproduktionen i januari låg 23 procent lägre än under samma månad ett år tidigare, se Diagram 4.7. Det är i särklass den största minskningen, räknat som 12-månaderstal, i den månadsstatistik över IPI som SCB publicerat med tidsserier från och med 1990.⁸

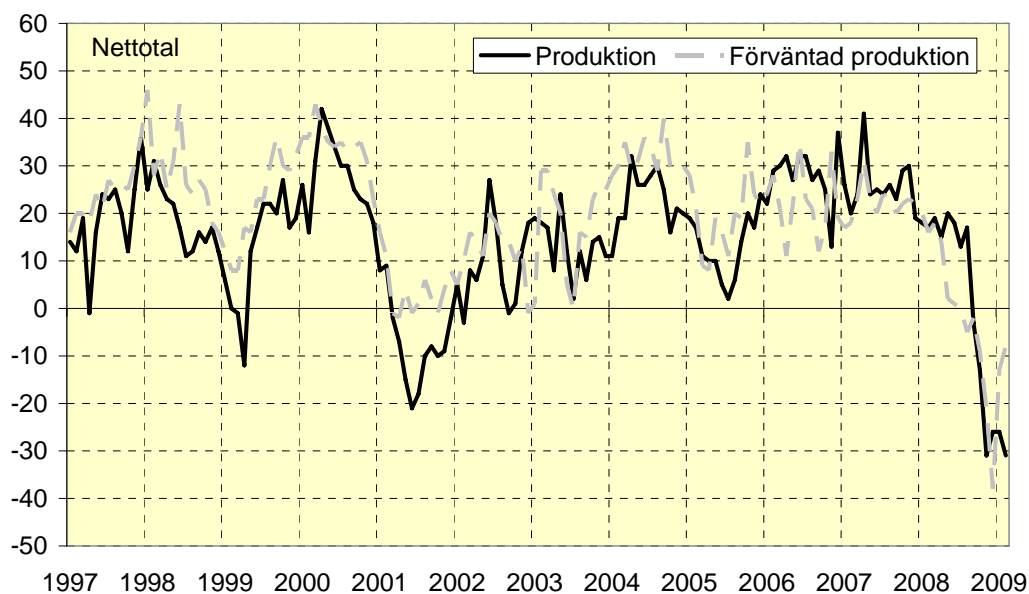
Barometerdata och andra indikatorer visar liknande drastiska fall. Inköpschefernas index föll till en rekordlåg nivå i december och har sedan gått upp marginellt i januari och februari. I KI:s konjunkturbarometer noterades nu kring årsskiftet de hittills lägsta nettotalen för industriproduktionen i barometerns historia. I februari föll siffrorna tillbaka något efter en viss förbättring (= mindre negativt tal, dvs minskningstakten skulle bli något lägre) i januari.

⁸ Detta gäller den för den gamla serien enligt SNI 2002 där basåret är år 2000. Från och med januari 2009 har en ny näringsgrensindelning, SNI 2007, införts. Den nya tidsserien går från 2000 och har basåret 2005.

Utfallet i februari var också klart lägre än förväntat (den streckade linjen i Diagram 4.8 visar den förväntade produktionen om en månad). Enligt den senaste barometern hoppas dock industriföretagen att det värsta ska vara över enligt deras förväntningar för mars. Nettotalet för produktionsförväntan steg som synes till -8 för mars månad. Det återstår dock naturligtvis att se om industriföretagens förväntningar infrias eller ej.

Diagram 4.8 Produktion respektive förväntad produktion enligt konjunkturbarometern
Nettotal, månadsdata

Källa: Konjunkturinstitutet

Sammantaget talar det mesta för att första kvartalet 2009 kommer att innebära ytterligare ett lågvattenmärke för industriproduktionen i likhet med det fjärde kvartalet 2008. Även om industriproduktionen skulle vända uppåt något under februari och mars, kommer produktionsnivån att hamna väsentligt under vad som gällde första kvartalet 2008. Vid oförändrad produktion kommer minskningstakten jämfört med första kvartalet 2008 att uppgå till cirka 20 procent.

4.2.3 Produktion och sysselsättning i olika industribranscher

Som framgått är det fordonsindustrin som har drabbats särskilt hårt under slutet av 2008 och början av 2009. Produktionsnedgången i januari 2009 och jämfört med samma månad ett år tidigare var hela 57 procent, se Tabell 4.1. Även inom den övriga transportmedelsindustrin minskade produktionen relativt kraftigt.

Av tabellen framgår också att järn- stål och metallverk noterade produktionsminskningar på nästan 40 procent i januari medan produktionsminskarna uppgick till cirka 30 procent i metallvaruindustrin, maskinindustrin och gruvindustrin. I de flesta övriga branscher sjönk

produktionen i januari med mellan 10 och 20 procent. Minst negativ var utvecklingen i den grafiska industrin⁹ och livsmedelsindustrin.

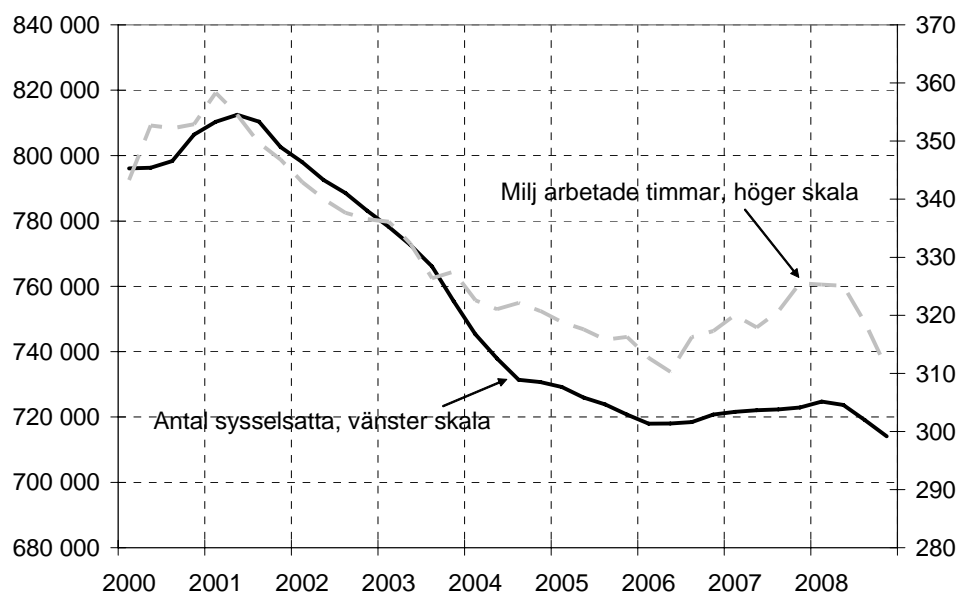
Tabell 4.1 Produktionsökning jämfört med motsvarande period föregående år

Produktionsvolymökning i olika industribranscher, procent					
	2007	2008 4 kv	Dec 2008	Jan 2009	
Gruvindustri	5,3	1,5	-4,2	-19	-28
Livsmedelsindustri	-1,1	-2,1	-4,6	-3	0
Tekoindustri	-1,3	-8,7	-13,9	-16	-10
Träindustri	7,3	-9,9	-15,0	-16	-23
Massa o papper	-1,0	-3,6	-9,1	-12	-13
Grafisk industri	-1,9	-6,9	3,4	-14	-6
Kemisk industri	-7,1	-0,5	5,6	-11	-12
Jord- och stenindustri	4,8	2,1	-5,9	-17	-17
Stål o metallverk	9,9	-7,6	-21,2	-30	-39
Metallvaruindustri	10,0	-6,1	-22,5	-26	-30
Maskinindustri	5,6	-0,9	-13,3	-23	-31
El, tele optikindustri	2,5	3,3	-7,2	-7	-12
Motorfordonsindustri	1,4	-3,7	-27,7	-41	-57
Andra transportmedel	-2,7	-2,8	-6,2	-10	-23
Övrig industri	2,9	-16,1	-28,5	-27	-13
Hela industrin	2,4	-3,1	-12,5	-20	-23

Källa: SCB. Förändringstalen för jan 2009 enligt ny näringsgrensindelning (SNI 2007)

När det gäller industrins sysselsättning är effekterna av efterfrågeraset ännu i sin linda. Antalet arbetade timmar föll visserligen med 5 procent under fjärde kvartalet 2008 jämfört med samma period ett år tidigare. Antalet sysselsatta minskade med cirka 2,5 procent och industrins totala sysselsättning är nu nere knappt 720 000 personer. Det är närmare 100 000 färre än sysselsättningsnivån 2001.

Diagram 4.9 Industrisysselsättningen i antal sysselsatta och antal arbetade timmar

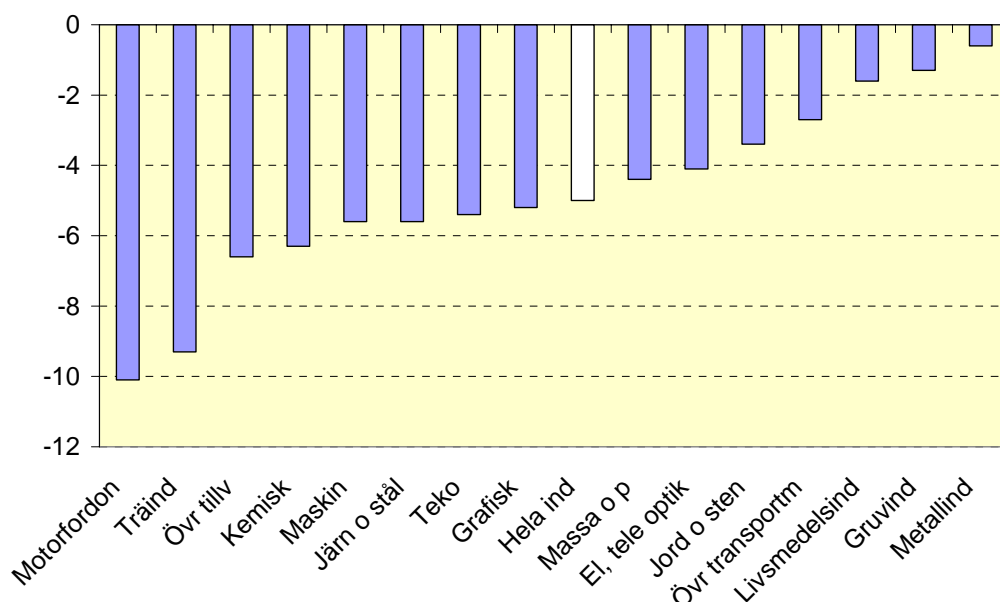
Källa: SCB, nationalräkenskaperna

⁹ Enligt den nya SNI-indelningen fr o m januari 2009 räknas inte längre förlag in i den grafiska industrin utan har i stället förts till privata tjänstesektorn.

Fördelningen på branscher framgår av Diagram 4.10 som visar sysselsättningsförändringen i arbetstimmar under fjärde kvartalet 2008 jämfört med samma kvartal ett år tidigare. Den största minskningen har inte förvånande skett i fordonsindustrin där antalet arbetade timmar sjönk med 10 procent. Därefter följer branscher som träindustri, kemisk industri, metallvaruindustri och järn- och stål- och metallverk. Inte i någon bransch ökade sysselsättningen under det fjärde kvartalet förra året.

I kapitel 6 kommer vi att ytterligare belysa arbetsmarknadseffekterna och utsikterna framåt mera i detalj utifrån varselstatistik från Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadsstatistik från SCB.

Diagram 4.10 Procentuell förändring i antal arbetade timmar under fjärde kvartalet 2008 jämfört med fjärde kvartalet 2007

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

4.3 Sammanfattning om effekterna för industrin

Vi noterar nu den snabbaste inbromsningen i efterfrågan och produktion som svensk industri har upplevt sedan andra världskriget. Nedgången i industrin är också betydligt större än i andra delar av ekonomin. Under fjärde kvartalet sjönk industriproduktionen med hela 12,5 procent i volymtermer, att jämföra med fallet i BNP på 4,9 procent.

Produktionsneddragningarna inom industrin, som accelererade under slutet av förra året, fortsatte också under januari i år. Industriproduktionen låg hela 23 procent lägre i januari jämfört med samma månad 2008. Produktionsnedgången var nästan 60 procent i motorfordonsindustrin men flertalet övriga industribranscher noterade också kraftiga produktionsminskningar.

Det mesta talar för oförändrat svag produktionsutveckling också under de närmast kommande månaderna. Ordergången steg visserligen på exportmarknaden i januari men ligger 34 procent lägre än förra året efter raset under fjärde kvartalet . På hemmamarknaden har efterfrågan på industriprodukter minskat nästan lika mycket, knappt 30 procent. Barometerdata t o m februari tyder på rekordlåg orderstock samtidigt som färdigvarulagren är för stora.

Effekterna på sysselsättningen av efterfrågeraset är också märkbara men försämringen är ännu i sin linda. Antalet sysselsatta minskade med 2,5 procent fjärde kvartalet jämfört med ett år tidigare medan sysselsättningen i arbetstimmar sjönk med 5 procent. Mest minskade sysselsättningen inom fordonsindustrin och trävaruindustrin.

5. Industrins konkurrenskraft

Konkurrenskraft kan mätas på olika sätt t ex som tillgång på real- och humankapital-utveckling, prisutveckling, produktivitetmått, relativa arbetskraftskostnader, lönsamhet med mera. Det saknas en helt entydig definition på konkurrenskraft. OECD har dock presenterat en generell definition men utan att närmare precisera hur konkurrenskraft ska mätas: ”..som graden till vilken man kan, under fri och rättvis konkurrens, producera varor och tjänster som möter den internationella marknadens krav och som samtidigt innebär att man upprätthåller eller ökar realinkomsterna på lång sikt.”

I de följande avsnitten kommer vi att redovisa hur ett urval konkurrensvariabler utvecklats i svensk ekonomi fördelade på kort och lång sikt. Här och var kommer vi att göra jämförelser med andra länder, t ex vad gäller arbetskraftskostnadernas utveckling. Dessvärre är det inte möjligt att få data för de allra senaste månaderna då utvecklingen varit som mest dramatiskt, och i vissa fall finns data endast fram t o m 2007. Vi kommer i första hand presentera utvecklingen för variabler som illustrerar utvecklingen under åtminstone hela 2008.

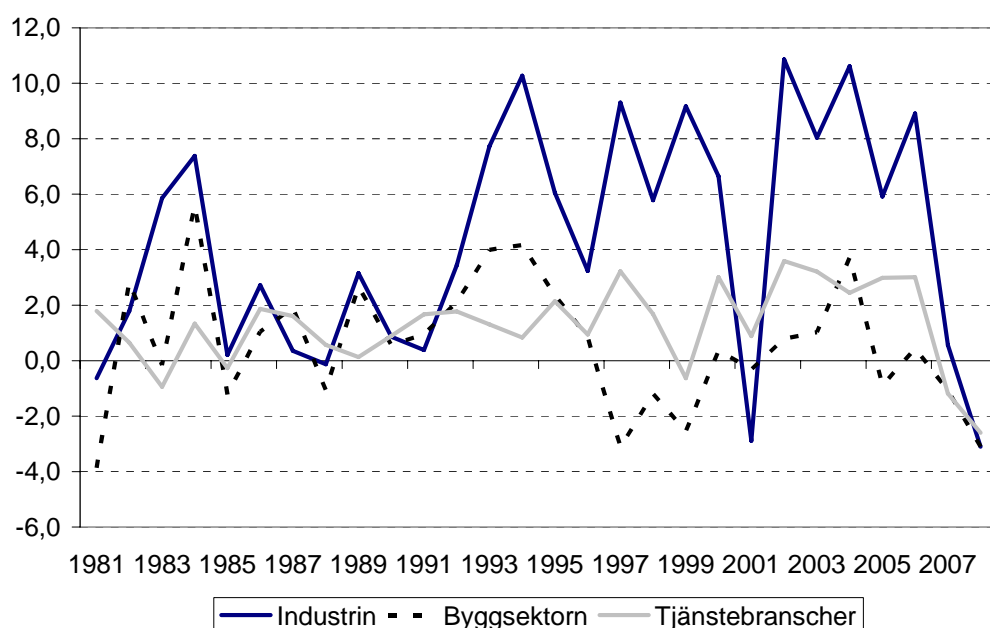
5.1 Konkurrenskraft på kort sikt

5.1.1 Produktivitetens utvecklingen i svensk industri

Som visas i Diagram 5.1 har arbetsproduktivitetstillväxten fallit tillbaka efter att ha legat högt under 2002 till 2006. Särskilt inom industrin har produktiviteten fluktuerat markant. Under de närmaste åren framåt kan dock produktiviteten förväntas vända uppåt, enligt ett mönster som påminner om utvecklingen under krisen på 1990-talets början. I en konjunkturedgång höjs den genomsnittliga produktiviteten bland annat genom att det är de mest lågproduktiva enheterna som först slås ut under nedgångsfasen.

Dessutom har arbetsmarknaden reagerat med en betydande eftersläpning när konjunkturen vänt uppåt. Efter t ex nedgången i början av 2000-talet dröjde det ända till 2007 innan

Diagram 5.1 Arbetsproduktivitet i industri, byggverksamhet och tjänstebranscher
Årlig procentuell förändring

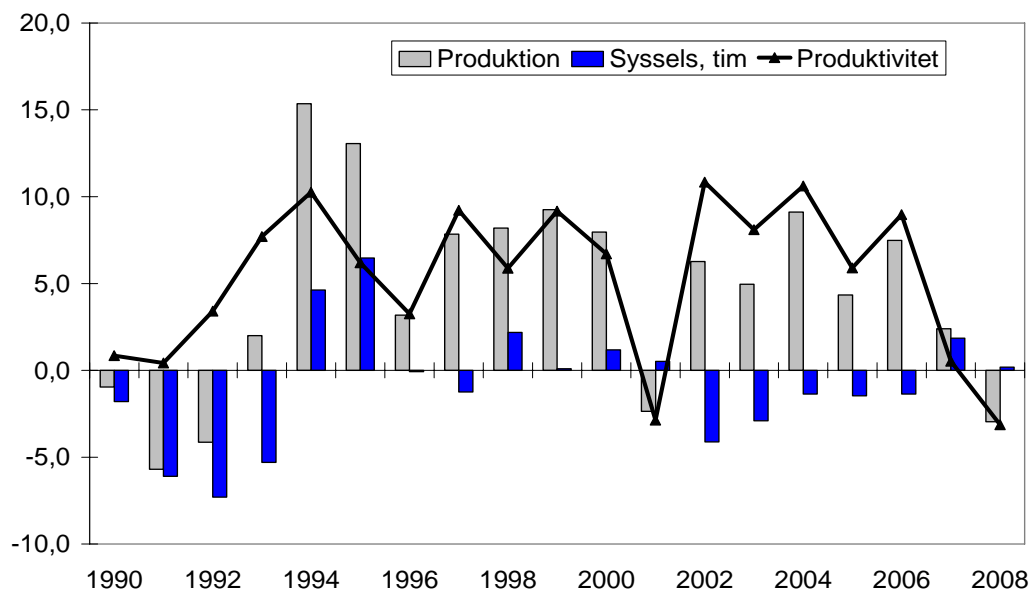

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

vändningen kom på allvar på arbetsmarknaden (Diagram 5.2). Farhågor för ”jobless growth” präglade debatten under åren dessförinnan. Mot bakgrund av den tröga utvecklingen av arbetsmarknaden efter den senaste krisen finns det anledningen till oro vad gäller återhämtningen efter den kris som vi nu befinner oss i.

Diagram 5.2 Utveckling av produktion, produktivitet och sysselsättning inom industrin

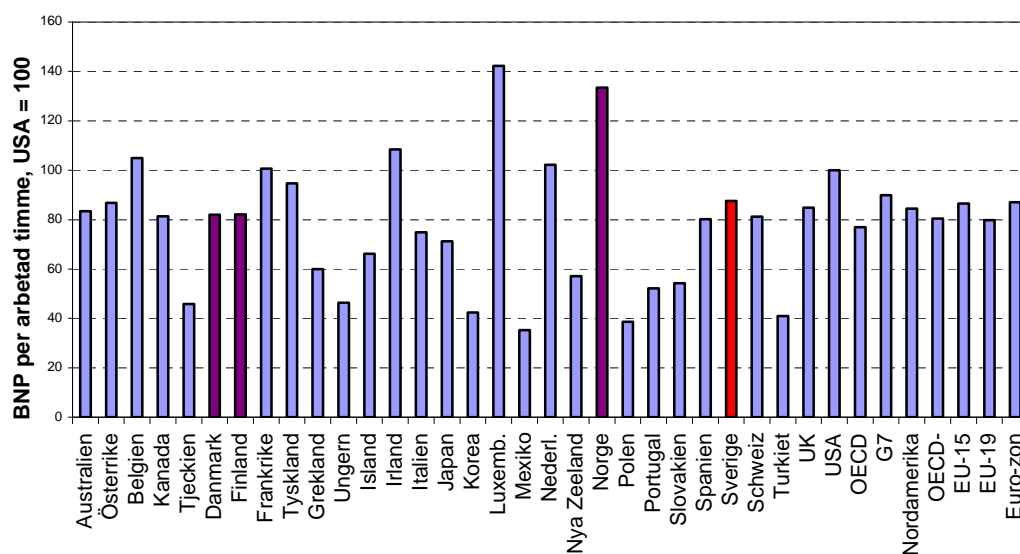
Årlig procentuell volymförändring

Källa: SCB och konjunkturinstitutet

Hur placerar sig Sverige i jämförelse med andra länder? Sett till hela näringslivet placerar sig Sverige nivåmässigt någonstans i mittfältet jämfört med övriga OECD-länder under 2007, en viss tillbakagång jämfört med åren närmast innan (Diagram 5.3). 2007 var dock för Sveriges del ett år där produktivitetstillväxten låg klart under genomsnittet, efter en period med generellt stark tillväxt efter krisen på 1990-talet.

Diagram 5.3 Arbetsproduktivitet för OECD-länder, 2007. Hela näringslivet

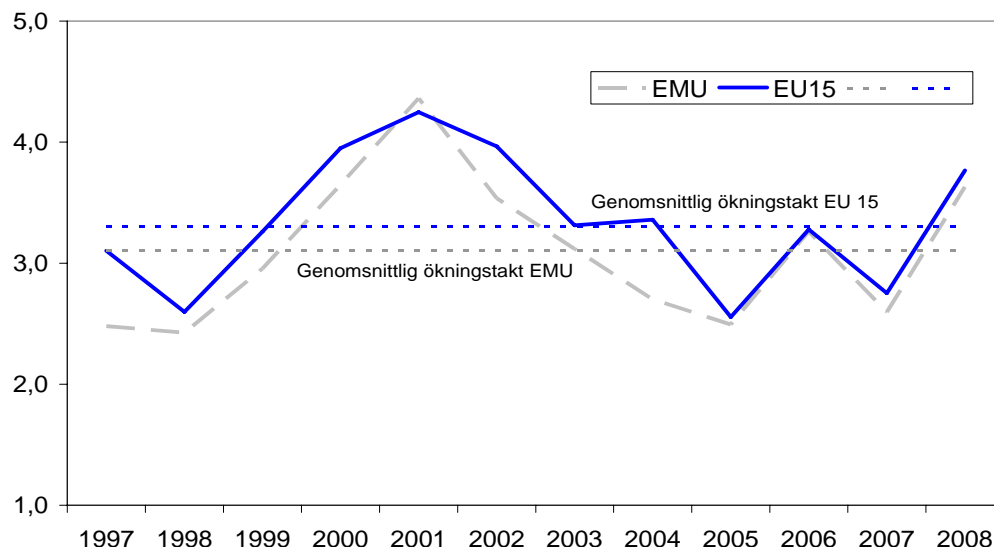

Källa: OECD, Productivity Database (2009)

5.1.2 Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna i våra viktigaste konkurrentländer

Den internationella finanskrisen och dess konsekvenser på efterfrågan, produktion och sysselsättning kan också förväntas få genomslag på lönebildningen. Historiskt har löneökningstakten utvecklats förhållandevis stabilt men med en variation över konjunkturen. Som framgår av EU:s Labour Cost Index har de totala arbetskraftskostnaderna inom tillverkningsindustrin varierat mellan 2,5 och 4 procent per år de senaste tio åren inom euroområdet respektive EU15. Data för 2008 är preliminära och täcker bara första till tredje kvartalet.

Diagram 5. 4 Arbetskraftskostnader per tim inom tillverkningsindustrin, procent per år

Källa: Eurostat, LCI

Som vi har beskrivit i tidigare rapporter har arbetskostnaderna i den svenska industrin utvecklats något snabbare än i euroområdet under de första två avtalsperioderna med industriavtal, men mera i linje under de senaste två avtalsperioderna, se tabell nedan. .

Tabell 5.1 Arbetskraftskostnader per tim i tillverkningsindustrin i olika länder
Procent per år

	1998-2003	2004-2007	1-3 kv 2008
Sverige	4,1	3,0	4,2
Euroområdet	3,3	2,8	3,6
Tyskland	2,8	1,9	1,4
Frankrike	3,1	3,5	3,4
Finland	4,5	3,1	5,9
EU 15 exkl Sverige	3,6	3,0	3,8
Storbritannien	4,4	4,1	4,5
Danmark	4,0	3,1	4,0
Nya EU-länder	8,7	8,4	11,5
Polen	10,0	6,4	11,5
USA	3,6	3,0	2,3

Anm: Nya EU-länder exkl Cypern, Bulgarien, Malta och Rumänien

Källa: Eurostat, LCI

När det gäller arbetskraftskostnadernas utveckling framåt råder det naturligtvis mycket stor osäkerhet om utfallen i den situation av kris som nu råder i världsekonomin. De prognoser som exempelvis EU har publicerat det senaste halvåret har i likhet med andra centrala variabler reviderats ned kraftigt. Dessa prognoser avser dock hela näringslivet och inte tillverkningsindustrin.

Under hösten 2008 räknade EU-kommission med ökningstakter för arbetskraftskostnaderna per anställd på omkring 3 procent 2009 och 2010 i euroområdet och EU 15 (exkl Sverige). I januari hade motsvarande prognoser justerats ned till ungefär 2,5 procent 2009 och till 2 procent för 2010¹⁰. För Tyskland förutsågs ökningstal för arbetskraftskostnaderna med cirka 2 procent 2009 och 1,5 procent 2010. Prognoserna för Storbritannien var av ungefär samma storleksordning, medan arbetskraftskostnaderna i t ex Frankrike och Italien väntades öka med ungefär 2 procent både 2009 och 2010.

Bilden för de nya EU-länderna i Central- och Östeuropa är mycket splittrad. I de krisdrabbade baltiska staterna väntas arbetskraftskostnaderna öka mycket långsamt (under antagande om bibehållet valutasystem), medan de flesta övriga länder förutsågs ha betydligt snabbare utveckling. Sammantaget antogs arbetskraftskostnaderna stiga med 4-5 procent i de nya EU-länderna, vilket var mer än en halvering av ökningstakten 2008 och tidigare.

Tabell 5.2 Arbetskostnader per anställd i näringslivet. Procentuell förändring

	2008	2009	2010
Euroområdet	3,5	2,6	2,1
EU15 (exkl Sverige)	3,4	2,6	2,1
EU-länder	10,9	5,1	4,1

Källa: EU-kommissionen, januari 2009

Det finns skäl att återigen peka på den stora osäkerhet som vidlåder dessa prognoser. Som framhållits i kapitel 3 finns det skäl att räkna med avtagande löneökningstakt jämfört med tidigare, vilket också både OECD och EU-kommissionen räknar med. Vår bedömning är nedåtriskerna dominerar generellt sett när det gäller pris- och kostnadsprognoser.

5.1.3 Arbetskraftskostnader per producerad enhet.

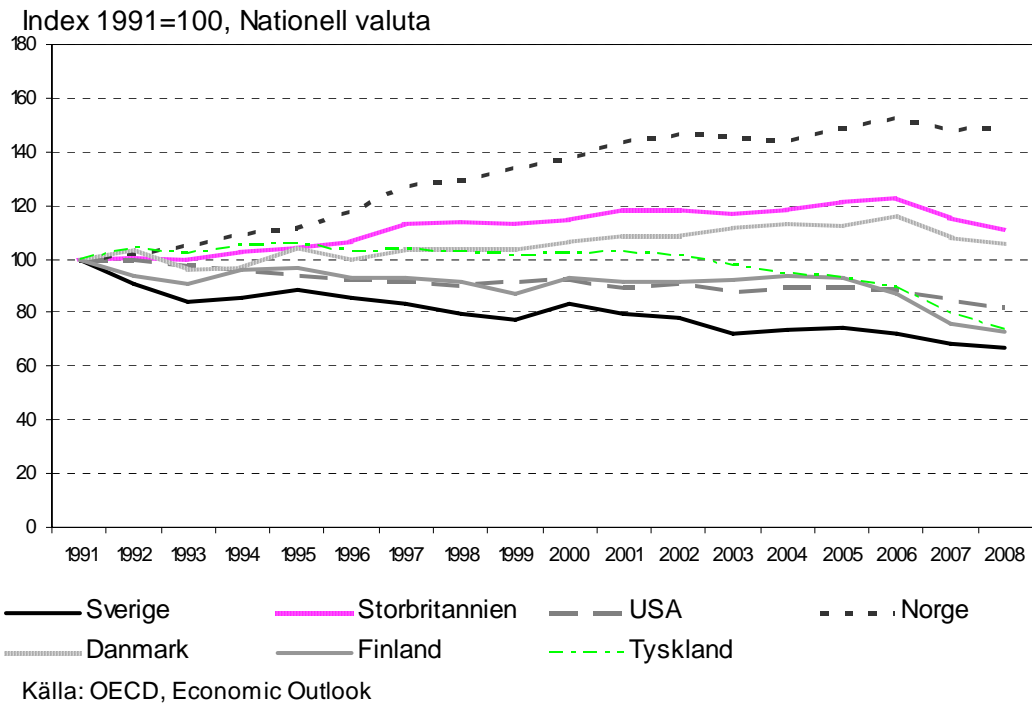
Arbetskraftskostnadernas utveckling per producerad enhet tar hänsyn till både arbetskraftskostnadernas ökningstakt och produktivitetstillväxten. I Diagram 5.5 visas hur detta mått på konkurrenskraften utvecklats inom tillverkningsindustrin för Sverige och ett urval länder som bedömts vara särskilt intressanta i ett konkurrensperspektiv. Om enhetsarbetskostnaden räknas om i gemensam valuta tas också hänsyn till att kronkursen förändras gentemot de länder som vi jämför oss mot (Diagram 5.6).

Som framgår av diagrammen har arbetskraftskostnaden i industrin per producerad enhet trendmässigt fallit, oavsett om det mäts i nationell eller gemensam valuta. Skillnaderna mellan de två figurerna speglar främst valutaeffekter. På grund av Sveriges försvagade krona under det senaste halvåret förväntas den utvecklingen av den relativa arbetskostnaden per enhet fortsätta också under 2009.

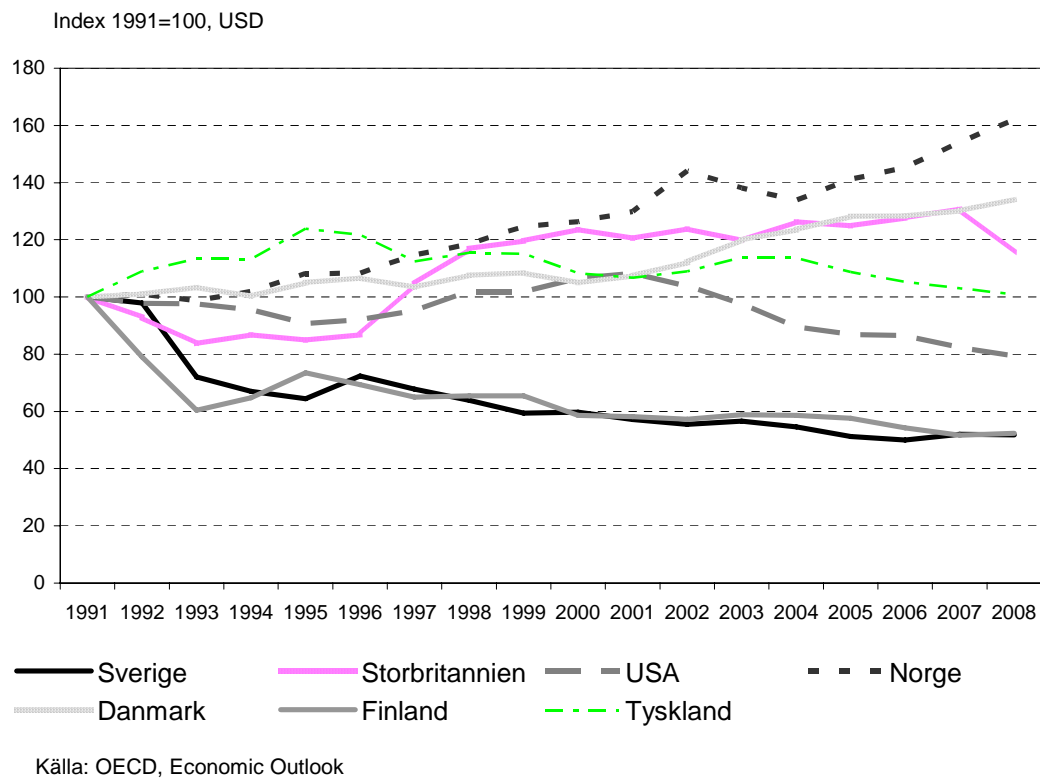
¹⁰ Liknande prognoser publicerades av OECD i slutet av 2008.

Diagram 5.5 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin

Diagram 5.6 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin

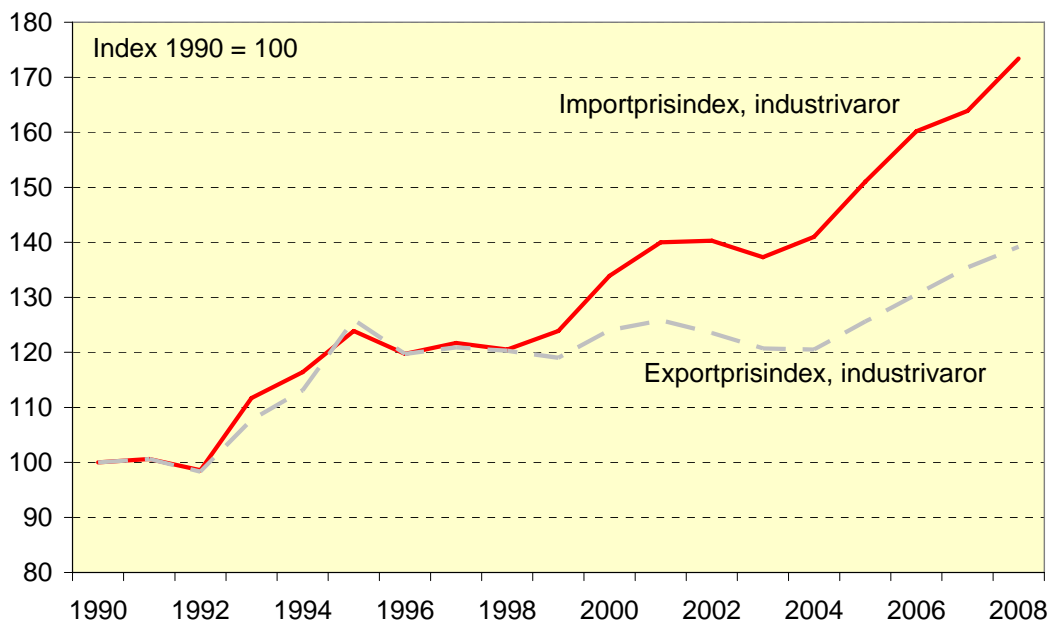
5.1.4 Terms-of-trade

Den relativa prisutvecklingen på svensk export i förhållande till importen till Sverige är också en faktor som starkt påverkar svensk industris internationella konkurrenskraft. Sett över en längre period har Sveriges terms-of-trade visat en fallande tendens.

I Diagram 5.7 visas hur de svenska export- och importpriserna utvecklades parallellt fram till slutet av 1990-talet. Kring sekelskiftet påbörjades en dramatisk försämring av de svenska exportpriserna relativt importpriserna. Denna utveckling har accentuerats under de allra senaste åren och förklaras bl. a. av en globalt hårdnande konkurrens på produkter som svensk industri är specialiserade i (t.ex. teleprodukter och fordonsindustri).

Diagram 5.7 Svenska export- och importpriser

Index 1990=100

På kort sikt kan detta ses som något positivt eftersom det underlättar för svenska företag att sätta internationellt konkurrenskraftiga priser (se nedan). Samtidigt finns det negativa effekter på längre sikt en ekonomi som hämtar sin konkurrenskraft ur en svag utveckling av valutan. Det kan hämma förnyelse och cementera existerande produktion som - hjälpt av en fallande valuta - drar åt sig resurser (arbetskraft och kapital) och tränger ut annan verksamhet. Samtidigt urholkas köpkraften. Från välfärdssynpunkt är det alltså att föredra att svensk produktion har ett innehåll som tål höga priser internationellt och därmed höjer den svenska köpkraften av importerade varor.

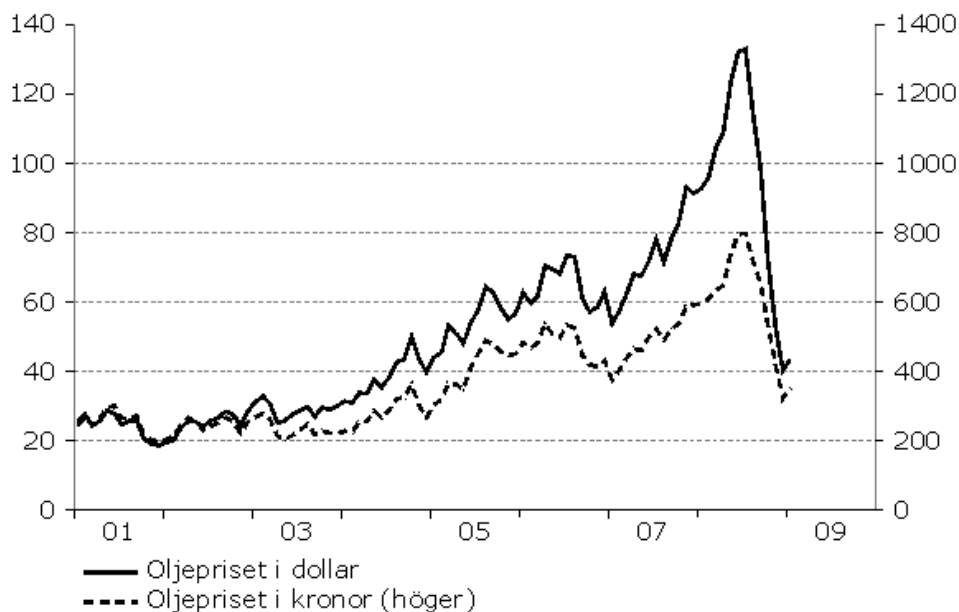
5.1.5 Effekter av kronans fall

I likhet med många andra små valutor har den svenska kronan försvagats kraftigt under krisen. Detta har inneburit att vår export blivit i motsvarande mån billigare på världsmarknaden samtidigt som importerade varor och tjänster blivit dyrare än vad de annars ha blivit. Det senare ger effekter såväl på konsumentpriserna som på industrins råvaru- och insatsvarupriser. Konkurrenskraftsförstärkningen på exportsidan via kronfallet motvägs därför av att importerade insatsvaror stiger mer eller faller mindre än annars. Som nämnts i kapitel 3

har till exempel priserna på flera metaller fallit kraftigt i spåren av krisen medan livsmedel fallit mindre på världsmarknaden.

Många råvaror är dessutom prissatta i dollar vilket kortsiktigt har medfört att de stigit i takt med att USA-dollar förstärkts. Ett tydligt exempel är råolja. Råolja har rasat drygt 100 USD per fat från toppen förra sommaren men nedgången i kronor är betydligt mindre till följd av valutarelserna, se Diagram 5.8. Liknande effekter finns för andra råvaror.

Diagram 5.8 Råolja (Brent) i USD per fat respektive kronor per fat

Källa: Konjunkturinstitutet

Det är svårt att avgöra hur stor nettoeffekt kronfallet har på konkurrenskraften i olika branscher. Hur fördelningen mellan olika exportföretag ser ut beror bl a på i vilken grad man i produktionen är beroende av importerade insatsvaror. Branscher som till största delen baserar sin export på inhemska råvaror som t ex skogsindustrin och gruvindustrin gynnas, medan branscher som importerar komponenter eller andra insatsvaror missgynnas relativt sett. Valutaexponeringen påverkas också av sådana faktorer som långfristiga lån, kortfristig finansiering och graden av valutasäkringar.

Normalt brukar en försvagning av valutan emellertid ha en positiv effekt på exportindustrins konkurrenskraft och på exporten från Sverige. Men det förutsätter att det finns en efterfrågan på exportmarknaderna. I dagens situation är det uppenbart att raset i efterfrågan väger betydligt tyngre än den konkurrenskraftsförstärkning som blivit resultatet av den svenska kronans nedgång. Exporten av varor föll således med 10 procent under fjärde kvartalet 2008 jämfört med året dessförinnan och av redovisningen i kapitel 4 framgår att efterfrågeläget på Sveriges exportmarknader har varit oförändrat mycket svagt under de första månaderna i år.

Det återstår att se hur kronan kommer att röra sig framöver. Som framgått av kapitel 3 räknar vi med att kronan är fortsatt relativt svag den närmaste tiden men att den på något års sikt kommer att förstärkas mot euron och för att återigen hamna under 10 kr nästa år. Det betyder att en stor del av konkurrenskraftsförstärkningen via valutan återtänks. Ändå kan det återstå en

del så att valutakursen kan ge en viss draghjälp när den internationella efterfrågan återhämtar sig

5.1.6 Producentpriser, insatsvarupriser och lönsamhet

Vid en bedömning av svensk industris konkurrenskraft bör även produktprisutvecklingen och konkurrenssituationen globalt vägas in. Av Diagram 5.9 framgår bland annat att prisutvecklingen på insatsvaror (exklusive energi) har dämpats påtagligt under loppet av förra året jämfört med 2006 och 2007, medan priserna på investeringsvaror utvecklats mera stabilt. Även producentpriserna har utvecklats relativt stabilt de senaste åren.¹¹

Diagram 5.9 Producentpriser samt priser på insatsvaror och investeringsvaror

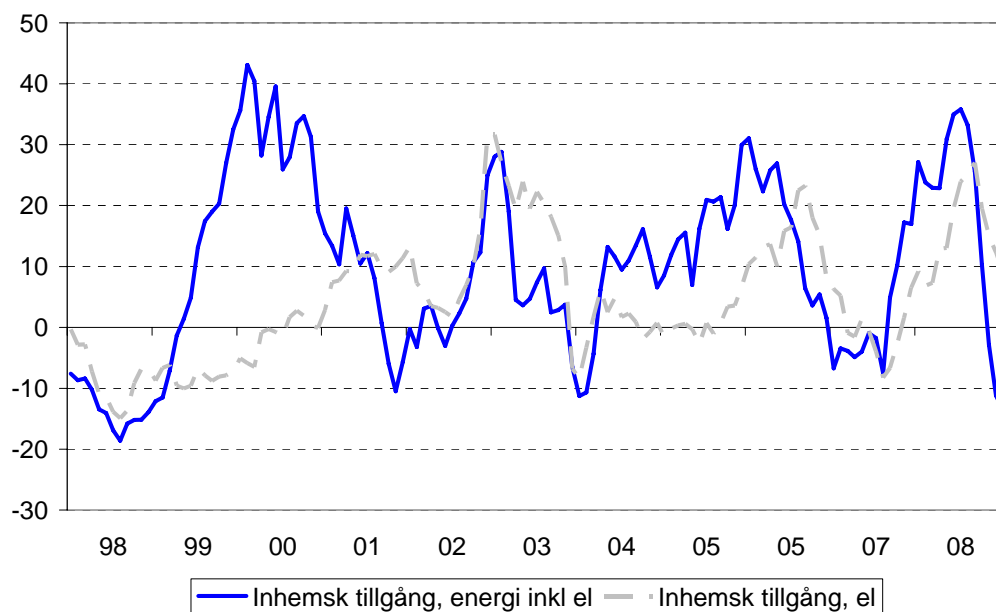
Källa: SCB

Som nämnts har både oljepriser och dollarkurs fluktuerat kraftigt de senaste åren. Även elkraft har svängt vilket har stor betydelse för flera industribranscher. I Diagram 5.10 redovisas utvecklingen av priserna i producentledet på el samt energirelaterade varor totalt.

Som synes har även prisökningstakten för el svängt förhållandevis kraftigt mellan noll och 20 procent de senaste åren. Under förra året låg elpriserna länge kvar på en hög nivå och prisstegringstakten låg på drygt 25 procent i augusti och september. Först under de allra senaste månaderna har elprisökningarna minskat ned mot knappt 10 procent i januari. Genom det stora fallet i oljepriserna minskar nu priserna på energirelaterade varor totalt sett med 10-15 procent jämfört med prisnivån för ett år sedan.

¹¹ Prisserien inhemsk tillgång avspeglar priserna i producentledet för inhemska kunder, dvs importpriser och producentpriser på hemmamarknaden sammantaget. Producentprisindex är en sammanvägning av exportpriser och hemmamarknadspriser.

Diagram 5.10 Elpriser och priser på energivaror totalt.

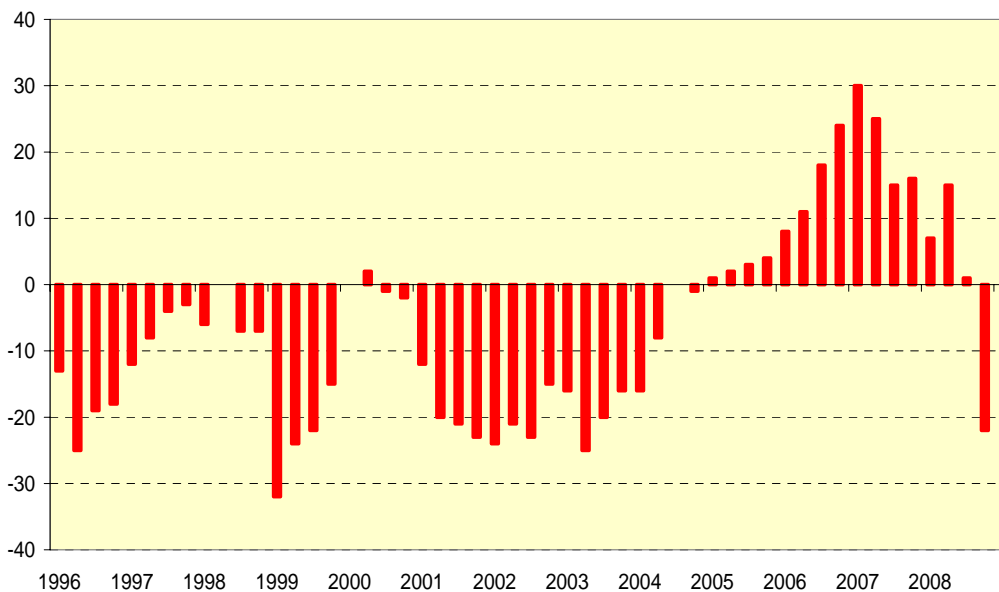

Källa: SCB

Den efterfrågekris som slog till under senare delen av 2008 kommer troligen att minska utrymmet för eventuella prishöjningar av produktpriserna och sammantaget kommer vinstutvecklingen sannolikt att bli mycket svag under både 2009 och 2010. Under 2008 har företagens vinstförväntningar kraftigt fallit (Diagram 5.11). Övergripande karaktäriseras utvecklingen av en global recession med ett unikt fall i efterfrågan och fortsatt stark konkurrens från nya industriländer vilket kan förväntas leda till svårigheter att bibehålla vinstmarginalerna.

Diagram 5.11 Lönsamhet i tillverkningsindustri, netttotal

(Data t o m fjärde kvartalet 2008)

Källa: KI-barometern

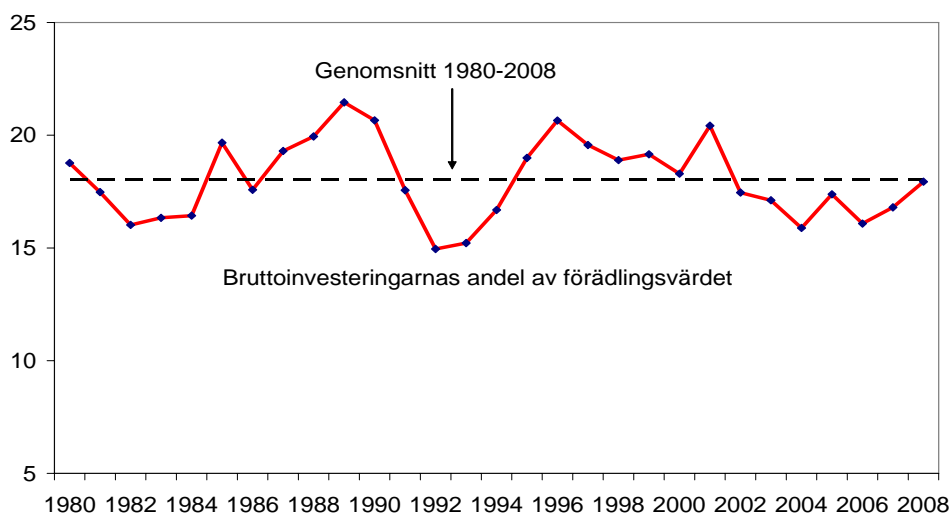
5.2 Konkurrenskraft på lång sikt

På kort sikt påverkas konkurrenskraften således av kostnadsläget, produktivitet och priser. Delvis samvarierar dessa med konjunkturförloppet, delvis med valutärörelser och andra kortsiktiga prisrörelser. Men det som i grunden styr konkurrenskraften är faktorer som bör ses i ett längre perspektiv. Dit hör investeringar i real- och humankapital, satsningar på FoU, kompetens att tillämpa och utveckla ny teknik samt industrins förmåga till omställning vid ändrade förhållanden.

När det gäller utvecklingen av forskning och utveckling (FoU) sker inga dramatiska förändringar på kort tid. Sverige tillhör de länder som satsar mest på FoU i förhållande till BNP, vilket också gäller de närmaste åren framöver. Det utesluter inte att en viss nerdragning i FoU kommer att ske. Samma sak kan sägas om utbildningsnivå och humankapitalet, det är variabler som är trögrörliga över tiden. Beträffande utbildningsnivå ligger Sverige något under snittet för OECD sett över alla sektorer medan placeringen är något bättre för industrin.

Industriinvesteringarna sjönk rejält under krisen i början av 1990-talet och likaså kunde ett fall noteras under konjunktursvackan tio år senare. Däremellan har dock investeringarna i förhållande till förädlingsvärdet (investeringkvoten) återhämtat sig till sin historiska nivå. Efter de relativt stora investeringsvolymerna 2006 till 2008 nådde industrin 2008 återigen den historiska genomsnittsnivån (Diagram 5.12). Mot bakgrund av den djupa lågkonjunkturen är en kraftig nerdragning av investeringarna det mest troliga scenariet för närmast kommande åren. Under 2009 väntas investeringsvolymen minska med 14 procent enligt SCB:s investeringsenkät.

Diagram 5.12 Investeringskvoten för industrin 1980-2008

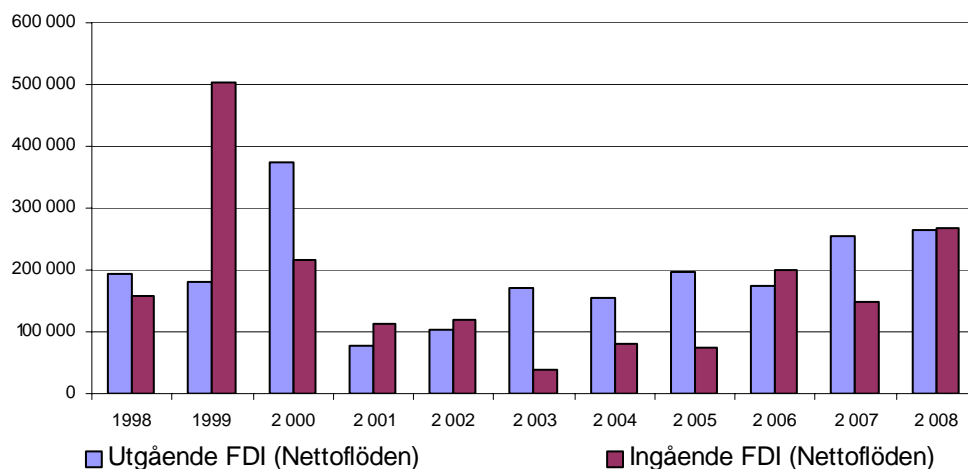

Källa: SCB, nationalräkenskaperna.

Utlandsinvesteringarna utveckling för hela ekonomin visas i Diagram 5.13. Efter den kraftiga nedgången 2001 har flödena stabiliserats. Utlandsinvesteringarnas branschfördelning sträcker sig endast fram till 2006. Stora skillnader föreligger mellan industri- och tjänstebranscher där de senare dominerat de totala investeringsflödena medan industrin in- och utgående

utlandsinvesteringar varit måttliga. Särskilt inflödena av industriinvesteringar var mycket låga mellan 2002 och 2006.¹² För 2009 förväntas utlandsinvesteringarna reduceras markant.

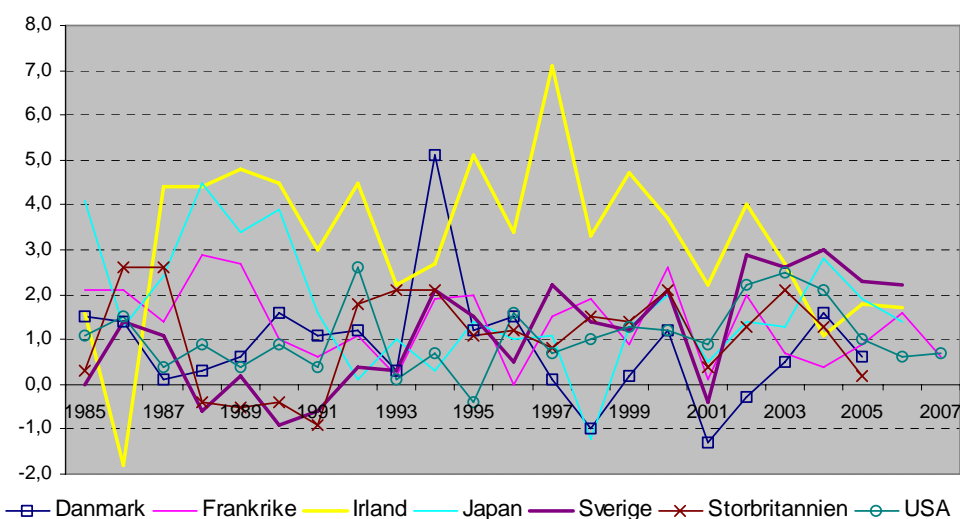
Diagram 5.13 Nettoflöden av FDI till och från Sverige, hela ekonomin, miljoner SEK

Källa: SCB (2009)

Avslutningsvis ska vi ta upp betydelsen av ny kunskap, ny teknik och förmågan att omvandla detta till nya produkter för den långsiktiga konkurrenskraften. Ett vanligt mått på en förstärkt kunskapsbas i företagen är den s.k. totalfaktorproduktiviteten. Den anses fånga upp den produktivitetsoökning som beror på andra faktorer än ökade investeringar eller tillskott i sysselsättningen (nya produkter, tekniska lösningar och sätt att organisera produktionen). Här har en förbättring skett under de senaste decennierna, även om utvecklingen vikt neråt sedan 2002.

Diagram 5.14 Totalfaktorproduktivet, hela ekonomin, 1985 - 2007

Källa: OECD Productivity Database, 2009. Beräkningsmetoder anges i samma källa.

¹² Observera att utlandsinvesteringar och realkapitalinvesteringar inte är fullt jämförbara. Utlandsinvesteringar definieras som övertagande av tidigare inhemskt ägt företag (minst 10 procent av aktiekapitalet annars definieras det som en portföljinvestering) eller etablerande av en ny fabrik eller ett nytt företag (där ägandet per definition domineras av ett utländskt företag).

5.3 Sammanfattande bedömning

I rådande konjunkturläge dominerat av en global efterfrågekras är det mycket svårt att uttala sig om svensk industris konkurrenskraft på kort sikt. I Sverige, liksom i många andra länder, har produktivitetens utvecklingen varit svag under de senaste åren. Generellt sett har Sverige dock hävdat sig väl vad gäller arbetskostnad per producerad enhet.

De effekter som den senaste tidens depreciering av den svenska kronan har haft på konkurrenskraften är också svår uppskatta. Normalt brukar en försvagning av valutan emellertid ha en positiv effekt på exportindustrins konkurrenskraft och på exporten från Sverige. Men det förutsätter att det finns en efterfrågan på exportmarknaderna. I dagens situation är det uppenbart att raset i efterfrågan väger betydligt tyngre än den konkurrenskraftsförstärkning som blivit resultatet av den svenska kronans nedgång.

Det återstår också att se hur kronan kommer att röra sig framöver. Vi räknar med att kronan är fortsatt relativt svag den närmaste tiden men att den på något års sikt kommer att förstärkas mot euron och för att återigen hamna under 10 kr nästa år. En del av konkurrenskraftsförstärkningen återtän då men valutakursen kan ändå ge en viss draghjälp till den svenska ekonomin när väl förstärkningen av den internationella efterfrågan kommer.

Sveriges attraktivitet som industriland verkar ha mattats att döma av de måttliga nivåerna på ingående utlandsinvesteringar till Sverige. Samtidigt har de inhemska investeringarna utvecklats förhållandevis väl under de senaste åren. Flera branscher och företag brottas dock med betydande problem som beror på både strukturella och konjunkturella faktorer. Som visats i tidigare avsnitt är det stora skillnader mellan länderna vad gäller stödinsatser, vilket kan påverka konkurrensförhållandena. Sammantaget är bedömningen att industripolitiska åtgärder för att stötta företagen bör tillämpas återhållsamt och utifrån de riktlinjer som EU tagit fram.

6 De industrianställda och deras arbeten

I finanskrisens kölvatten har produktionen inom svensk industri minskat kraftigt under de senaste månaderna. Detta har också inneburit att behovet av arbetskraft snabbt har gått ner. Följden har blivit ett stort antal varsel om uppsägningar.

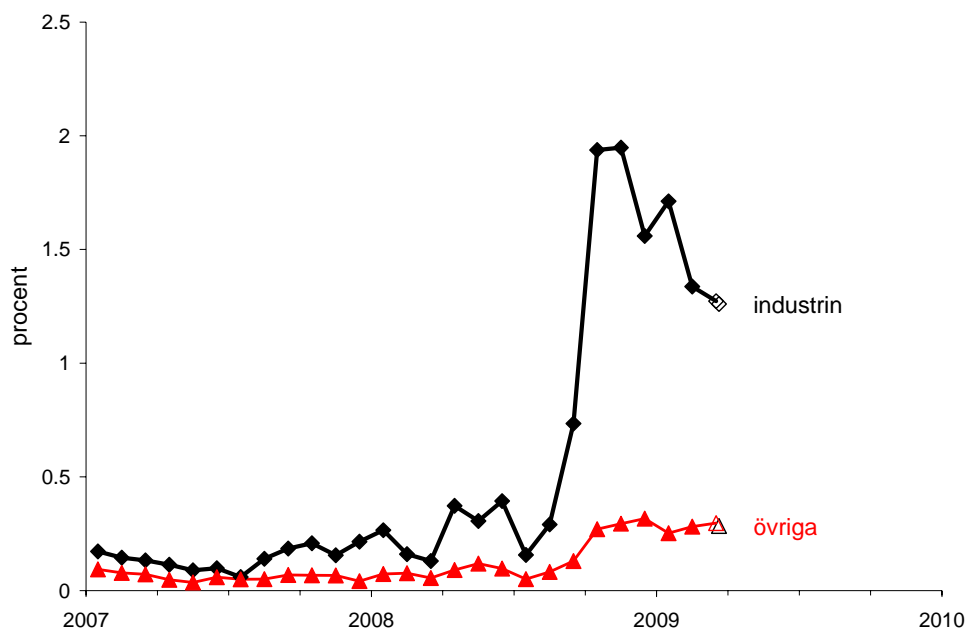
Syftet med detta kapitel är visa aktuella utvecklingstendenser när det gäller arbetsmarknaden för de anställda inom svensk industri. Utöver den kortsiktiga utvecklingen kommer även utvecklingen på lite längre sikt att presenteras. För att ge perspektiv på dagens situation kommer vi exempelvis att jämföra de aktuella händelserna med utvecklingen under krisåren i början av 1990-talet. Fokus är på industrin.

Den nedåtgående process som arbetsmarknaden nu är inne i har tre faser. Den första började med den kraftiga ökningen av varsel om uppsägning som inleddes under det sista kvartalet 2008. I den andra fasen verkställs ett antal varsel och friställningarna börjar öka. En del av de friställda finner omgående nya arbeten. Andra möter större problem på arbetsmarknaden och i en tredje fas börjar arbetslösheten att stiga.

6.1 Dramatisk ökning av varsel om uppsägning

Försämringen av sysselsättningsläget inom industrin har skett mycket snabbt. Diagram 6.1 visar antalet varslade om uppsägning i relation till antalet tillsvidareanställda under de senaste åren. Andelen varslade inom industrin började öka i september 2008. Under vardera oktober och november 2008 varslades omkring 2 procent av de tillsvidareanställda inom industrin, se den tjocka linjen i diagrammet.

Diagram 6.1 Antalet varslade i relation till antalet tillsvidareanställda, månadsdata 2007:1-2009:3

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

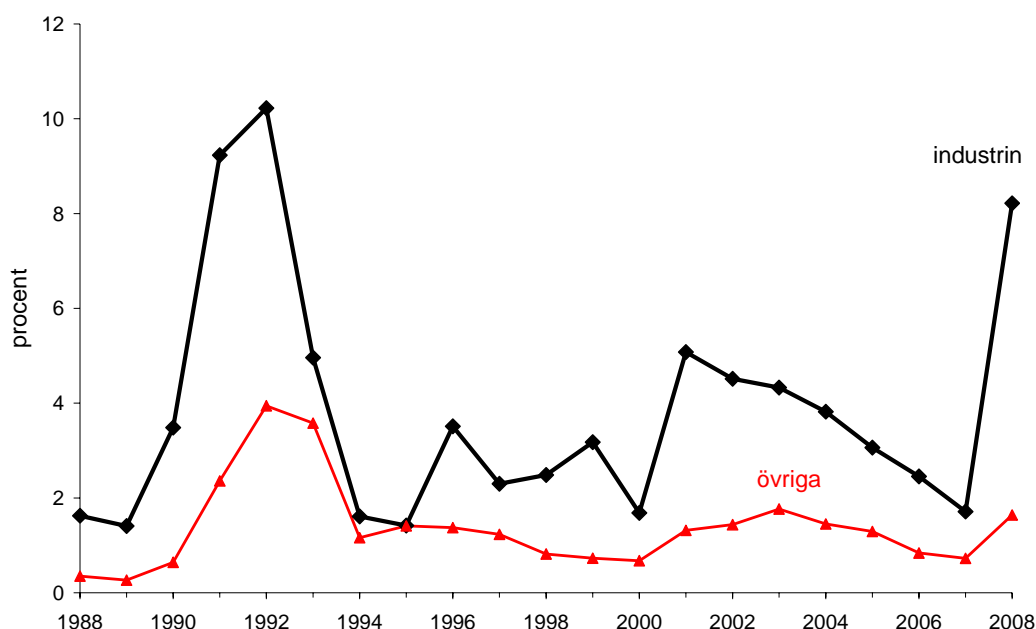
Anm. Data för mars 2009 är vår bedömning baserad på varslen under första halvan av månaden.

De senaste månaderna är varsselfrekvensen inom industrin något lägre men fortfarande handlar det om månadstal på cirka 1,5 procent. Inom övriga delar av svensk arbetsmarknad har varsselfrekvensen också ökat men är än så länge långt från nivåerna inom industrin. Om mönstret från 1990-talskrisen håller i sig är det dock bara en tidsfråga innan varslen inom övriga delar av den svenska arbetsmarknaden kommer att börja öka på allvar.

Hur allvarlig är den aktuella försämringen jämfört med tidigare ekonomiska kriser?

Diagram 6.2 visar antalet varslade i relation till antalet tillsvidareanställda under de senaste 20 åren. Under 2008 varslades drygt 8 procent av de tillsvidareanställda i svensk industri om uppsägning, se den tjocka linjen i diagrammet. Detta var en mycket stor ökning jämfört med de föregående åren. Inte sedan den ekonomiska krisen i början av 1990-talet har varslen varit så många. Under 1991 och 1992 varslades årligen cirka 10 procent av de industrisysselsatta om uppsägning.

Diagram 6.2 Antalet varslade i relation till antalet tillsvidareanställda, årsdata 1988-2008

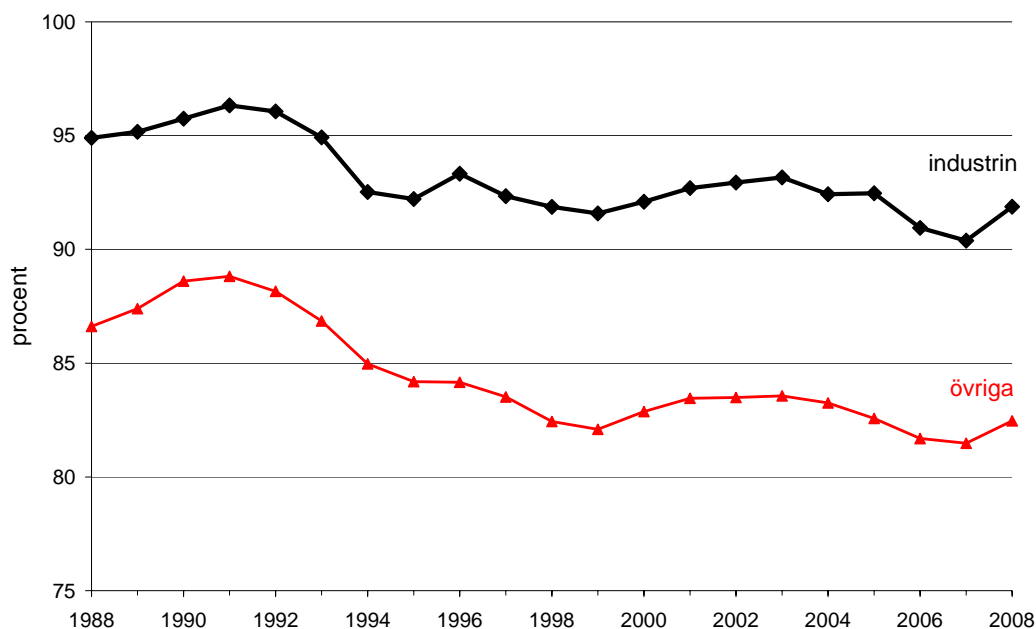
Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

Under 1990-talskrisen nådde varslen om uppsägning på övriga delar av den svenska arbetsmarknaden sin topp under 1992 och 1993 vilket var senare än inom industrin. Det var tydligt att ökningen av varslen kom först i de internationellt konkurrensutsatta delarna av den svenska ekonomin. På motsvarande sätt minskade också varslen tidigare än i övriga delar av ekonomin.

Generellt sett kan man också av diagrammet dra slutsatsen att andelen varslade inom övriga delar av den svenska arbetsmarknaden är lägre än inom industrin. Ett viktigt skäl till detta är att andelen tillsvidareanställda är betydligt högre inom industrin än på övriga delar av den svenska arbetsmarknaden där olika slags visstidsanställningar är vanligare och blir allt vanligare.

Diagram 6.3 visar antalet tillsvidareanställda i relation till totala antalet anställda inom industrin och övriga delar av industrin. Under slutet av 1980-talet och början 1990-talet var cirka 95 procent av de industrianställda tillsvidareanställda. Sedan 1990-talskrisen har andelen varit 91-93 procent.

Diagram 6.3 Antalet tillsvidareanställda i relation till totala antalet anställda, årsdata 1988-2008

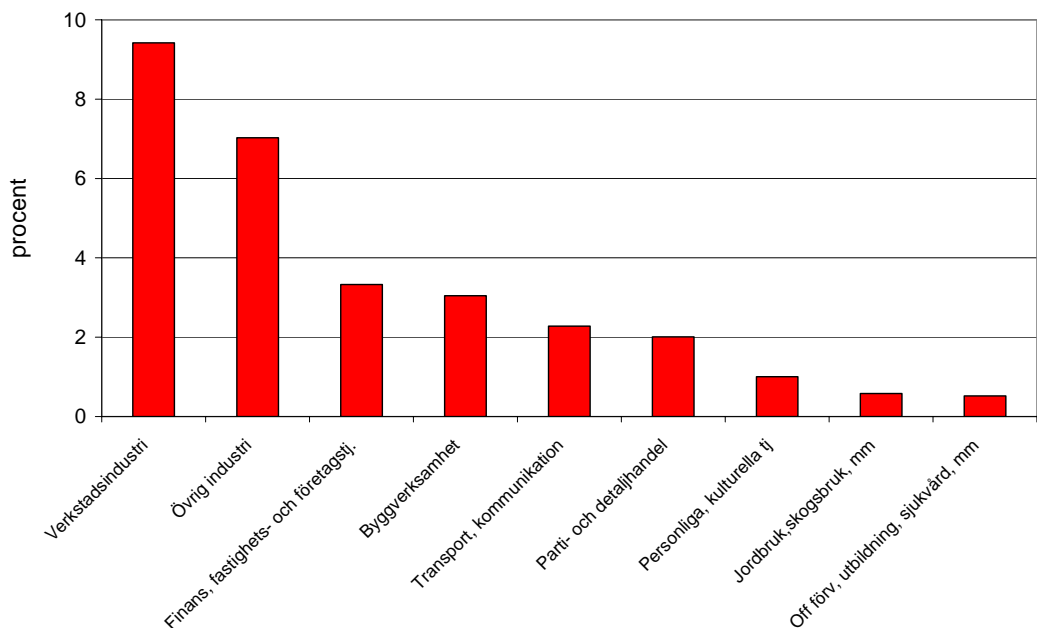
Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.

Andelen tillsvidareanställda är betydligt lägre på övriga delar av svensk arbetsmarknad. Omkring 1990 låg den i området 86-88 procent för att sedan minska ner till nivåer kring 82-84 procent. En möjlig förklaring till den stora skillnaden i andel mellan industrin och övriga delar av arbetsmarknaden skulle kunna vara att det inom industrin tydligare går att påvisa arbetsbrist, vilket därmed ger arbetsgivaren en grund för uppsägning. Det kan också vara så att man inom industrin upplever det som fördelaktigt med den stabilare relation som en tillsvidareanställning ger.

Detta skulle innebära att ett minskat personalbehov inom industrin leder till varsel och friställningar, ofta uppmärksammat i media. På övriga delar av arbetsmarknaden, med dess höga andel visstidsanställda, leder ett minskat personalbehov till att visstidsanställningar, som exempelvis vikariat, inte förnyas. Personalminskningar genomförda på detta sätt väcker sällan någon medial uppmärksamhet.

De följande två diagrammen visar hur antalet varsel i relation till antalet tillsvidareanställda under 2008 varierar mellan olika branscher och olika län. Som framgår av Diagram 6.4 var det mycket stora variationer mellan branscher. Andelen som varslades om uppsägning var högst i verkstadsindustrin där drygt 9 procent av de tillsvidareanställda varslades under 2008. Inom övrig industri låg motsvarande andel nästan lika högt, eller på cirka 7 procent. Det område där varselandelen var som lägst under 2008 var "offentlig förvaltning, hälso- och sjukvård, sociala tjänster". Här varslades bara 0,5 procent av de tillsvidareanställda om uppsägning under 2008.

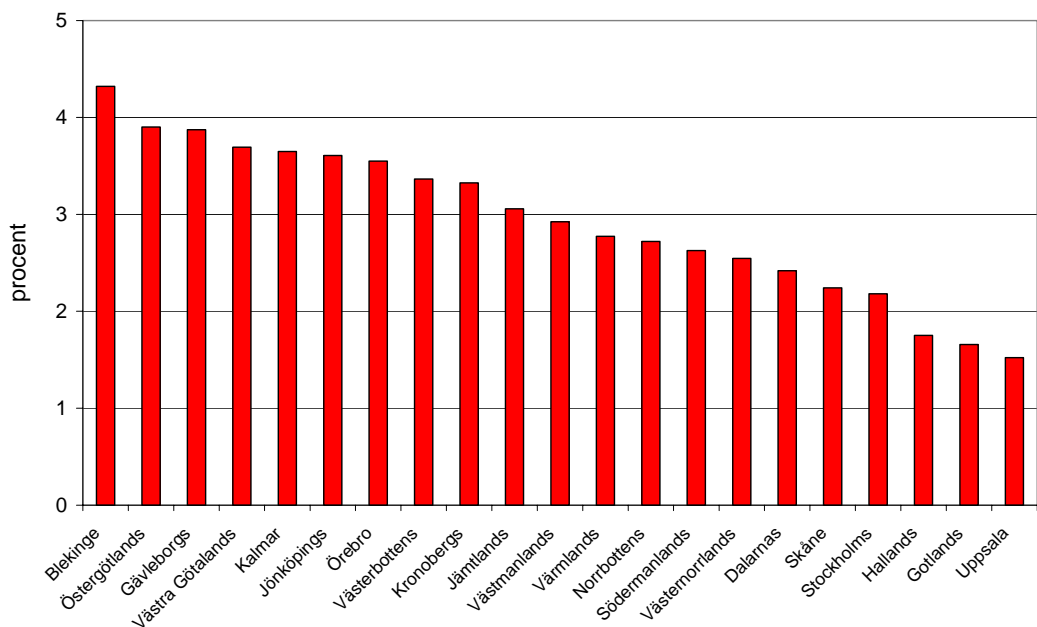
Diagram 6.4 Antalet varslade i relation till antalet tillsvidareanställda, 2008, bransch

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

Diagram 6.5 visar den länsvisa variationen i antalet varslade om uppsägning i relation till antalet tillsvidareanställda under 2008. Blekinge är det län där varselandelen var som högst under detta år. Hela 4,3 procent av de tillsvidareanställda varslades om uppsägning under 2008. Blekinge följs av Östergötland och Gävleborg.

Diagram 6.5 Antalet varslade i relation till antalet tillsvidareanställda, 2008, län

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

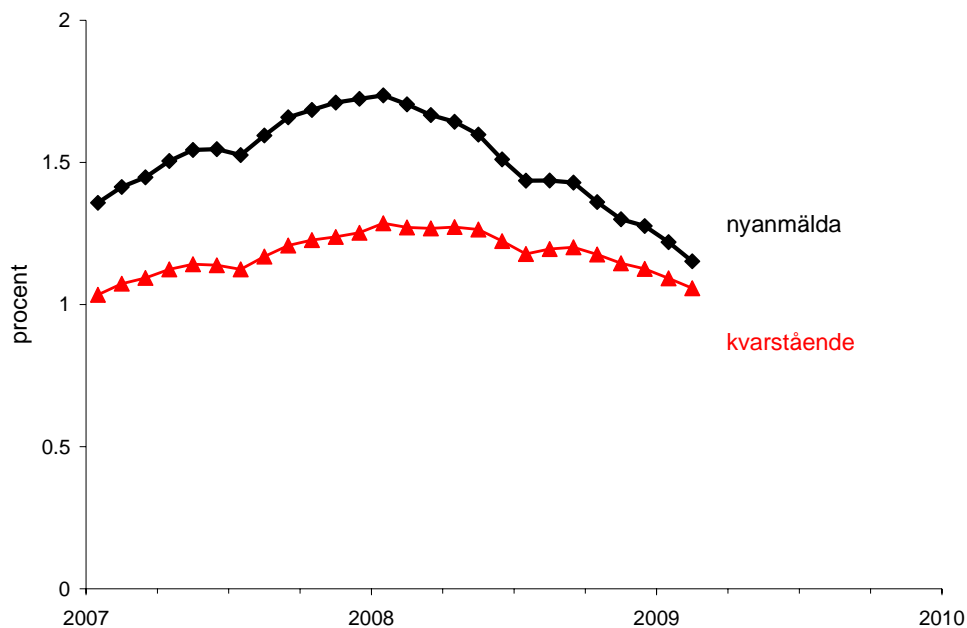
De län som hade de lägsta varselandelarna låg på nivåer om drygt 1,5 procent av de tillsvidareanställda varslade om uppsägning. Uppsala ligger lägst följt av Gotland och Halland. Skillnaderna mellan länen är mycket stora. Varselandelen i Blekinge är tre gånger högre än i Uppsala.

En intressant observation är att den aktuella regionala fördelningen inte följer det traditionella mönstret när det gäller arbetsmarknadsläge. Exempelvis brukar inte Jönköpings län tillhöra de mest drabbade och Gotland brukar inte höra till de minst drabbade. Men med tanke på att varslen har varit mest frekventa inom verkstadsindustrin är det aktuella regionala mönstret inte särskilt förvånande.

6.2 Färre lediga platser ... men nyanställningar trots allt

Samtidigt med de många varslen om uppsägningar finns det också fortfarande relativt många arbetsgivare som söker ny personal. Diagram 6.6 visar antalet nyanmälda och kvarstående platser under de senaste åren för hela ekonomin. Vi har tyvärr inte haft tillgång till information som gjort det möjligt att systematiskt särskilja lediga platser inom industrin från lediga platser på övriga delar av den svenska arbetsmarknaden.¹³

Diagram 6.6 Antalet nyanmälda och kvarstående lediga platser i relation till antalet anställda, månadsdata 2007:1-2009:2, glidande medelvärde

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.
Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste tolv månaderna.

Av diagrammet framgår att antalet nyanmälda platser i relation till antalet anställda nådde en topp i början av 2008, se den tjocka linjen. Andelen nyanmälda platser var då 1,7 procent per

¹³ Antalet nyanmälda lediga platser inom verkstadsindustrin under januari och februari 2009 minskade med cirka 75 procent jämfört med motsvarande period året före. Motsvarande minskning i övrig tillverkningsindustri var drygt 20 procent.

månad. Men fortfarande i början av 2009 motsvarande antalet nyanmälda platser per månad var över 1 procent.

Antalet kvarstående platser i slutet av månaden har motsvarat drygt 1 procent av antalet anställda. Av diagrammet kan man också dra slutsatsen att nyanmälda platser besätts relativt snabbt eftersom antalet kvarstående platser vid månadens slut är lägre än antalet nyanmälda under månaden.

Vad gjorde de som fick dessa arbeten tidigare? Och vilken typ av anställning fick de? Tabell 6.1 kan ge en viss vägledning till svaren på dessa frågor. Tabellen redovisar flöden på den svenska arbetsmarknaden under fjärde kvartalet 2008. Knappt 97 procent av dem som hade tillsvidareanställning i slutet av det fjärde kvartalet hade det också i slutet av det tredje kvartalet. De allra flesta av dem som fick tillsvidareanställning under detta kvartal var tidigare visstidsanställda. Detta flöde motsvarade 2,2 procent av de tillsvidareanställda eller i absoluta tal 77 000 personer.

Tabell 6.1 Flöden på den svenska arbetsmarknaden under fjärde kvartalet 2008

		kvartal 4, 2008				
		tillsvidare- anställda	visstids- anställda	företagare	arbetslösa	ej i arbetskraften
kvartal 3, 2008	tillsvidareanställda, %	96,8	5,8	1,8	8,4	1,6
	visstidsanställda, %	2,2	75,4	0,7	22,4	6,1
	företagare, %	0,1	0,4	96,2	0,8	0,2
	arbetslösa, %	0,4	9,8	0,3	48,9	2,7
	ej i arbetskraften, %	0,4	8,6	1,1	19,5	89,3
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
antal personer, tusental		3 474	595	475	298	2 069

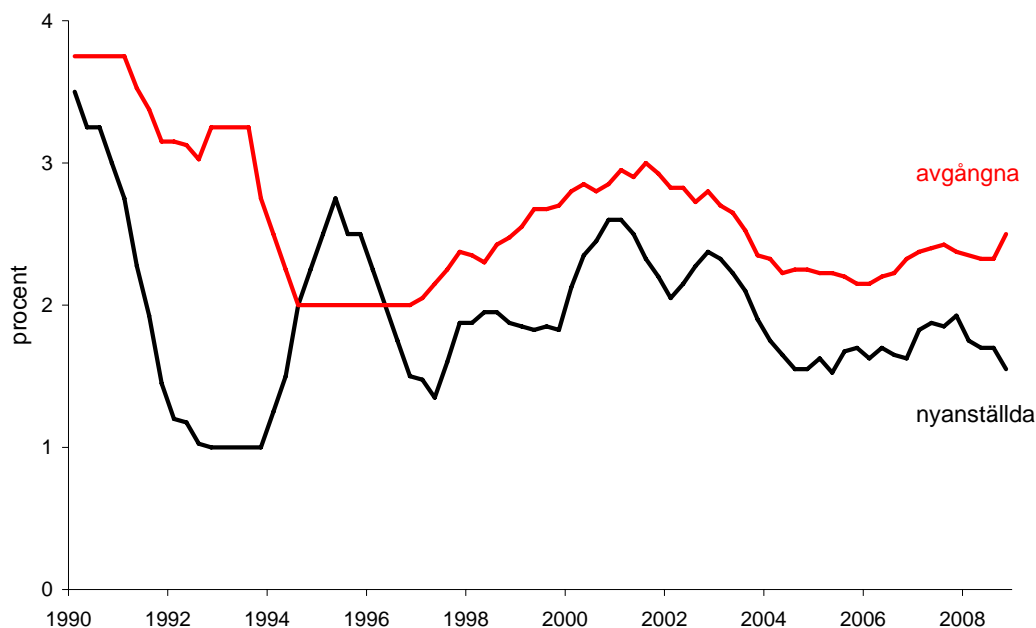
Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.

Knappt 10 procent av de visstidsanställda i slutet av fjärde kvartalet (58 000 personer) kom från arbetslöshet det tidigare kvartalet. Nästan lika många av de nya visstidsanställda ingick inte i arbetskraften det föregående kvartalet.

Knappt hälften av de arbetslösa var så också det föregående kvartalet. Det största inflödet till arbetslöshet kom från visstidsanställningar, drygt 22 procent eller 67 000 personer. Nästan lika många ingick inte i arbetskraften under tredje kvartalet. Betydligt färre kom från tillsvidareanställningar.

Inte heller när det gäller flöden har vi haft tillgång till någon särredovisning för industrin. Däremot finns det data över antalet som nyanställs tills vidare inom industrin. Diagram 6.7 redovisar antalet nyanställda och avgångna tillsvidareanställda i relation till det totala antalet tillsvidareanställda sedan 1990 för industrin.

Diagram 6.7 Antalet avgångna och nyanställda tillsvidareanställda i relation till totala antalet tillsvidareanställda inom industrin, kvartalsdata 1990:1-2008:4, glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från SCB.
Anm. Medelvärdet är beräknat för de senaste fyra kvartalen.

Nyanställningsfrekvensen har legat på motsvarande knappt 2 procent per kvartal under senare år. Under 2008 sjönk den något. Det är också intressant att följa nyanställningsfrekvensen under 1990-talskrisen. Från en nivå på 3,5 procent sjönk frekvensen ner till motsvarande 1 procent per kvartal under de värsta krisåren. Nyanställningsfrekvensen har ett mycket tydligt konjunkturmönster.

Avgångsfrekvensen är generellt sett högre än nyanställningsfrekvensen. Detta återspeglar givetvis att industrisysselsättningen har minskat trendmässigt under de senaste decennierna. Denna frekvens påverkas av i vilken utsträckning varsel om uppsägning fullföljs. Tyvärr finns inga återkommande undersökningar av fullföljandegraden av varsel. Det är därför svårt att veta om och när de varsel vi har sett den senaste tiden fullföljs.

Avgångar kan vara ofrivilliga, t ex i samband med friställningar. Men de kan också vara frivilliga. Det är intressant att notera att avgångsfrekvensen minskade under 1990-talskrisen. Varsel och friställningar ledde till en ökning av de ofrivilliga avgångarna. Samtidigt minskade de frivilliga avgångarna mer än vad de ofrivilliga avgångarna ökade. Detta kan ha berott på att det fanns färre arbeten att byta till men också en ökad oro att exempelvis byta en lång anställningstid mot en kort sådan. Diagrammet visar också att personalomsättningen gick ner under 1990-talskrisen.

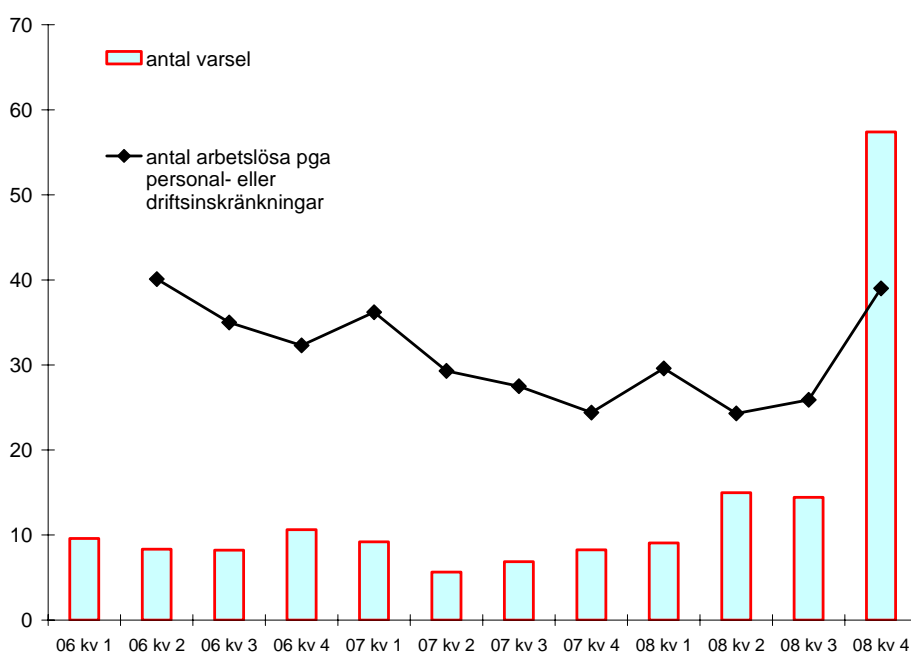
Under de senaste åren har avgångsfrekvensen ökat något. Under sista kvartalet 2008 skedde en relativt kraftigt ökning av denna frekvens. Vid ofrivilliga avgångar har de omställningsförsäkringar som finns på den svenska arbetsmarknaden som resultat av avtal mellan arbetsmarknadsparterna stor betydelse. För tjänstemän inom den privata sektorn handlar det om TRR Trygghetsrådet och för arbetare inom privat sektor är motsvarigheten Trygghetsfonden TSL. Omställningsförsäkringarna har två delar: omställningsstöd och avgångsersättning/avgångsbidrag.

Under vart och ett av de tre första kvartalen 2008 tillkom cirka 5 500 uppsagda till omställningsförsäkringarna. Det sista kvartalet 2008 steg detta antal till nära 21 000 uppsagda. Motsvarande siffra för januari och februari 2009 är också nära 21 000 uppsagda.

6.3 Arbetslösheten börjar öka

Arbetskraftsundersökningarna har viss information om dem som blivit arbetslösa på grund av personal- och driftsinskränkningar. Av Diagram 6.8 framgår att antalet personer som var arbetslösa av detta skäl sjönk nära nog trendmässigt fram till tredje kvartalet 2008. Därefter sker ett trendbrott och under fjärde kvartalet 2008 steg antalet arbetslösa efter personal- och driftsinskränkningar kraftigt.

Diagram 6.8 Antal varslade och antalet arbetslösa pga personal- och driftsinskränkningar, kvartalsdata 2006:1-2008:4, tusental

Källor: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen och SCB.

Arbetslösheten kan ha ökat av två olika skäl. Dels kan inflödet till arbetslöshet ha ökat, dels kan utflödet ur arbetslöshet ha minskat med längre arbetslöshetstider som följd. Antalet varsel kan ge en indikation om vad som kan komma att ske med inflödet till arbetslöshet. Som framgår av diagrammet föregicks arbetslöshetsökningen under det fjärde kvartalet av varselökningar de två föregående kvartalen. Om detta skulle vara ett stabilt samband kan vi vänta oss en kraftig ökning av arbetslösheten på grund av personal- och driftsinskränkningar under kommande kvartal eftersom varslen om uppsägning mångdubblades under fjärde kvartalet 2008.

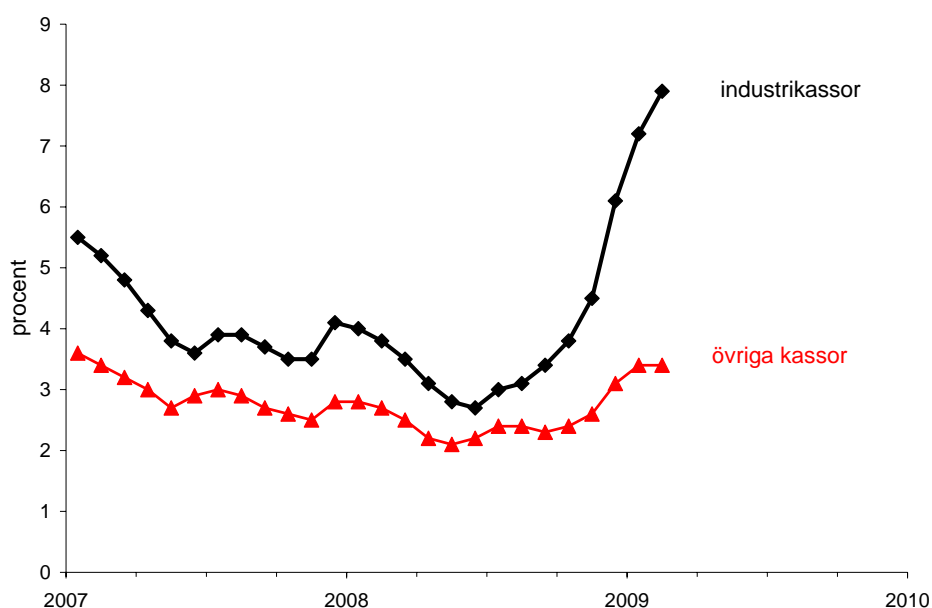
Hur ser det då ut inom industrin? Här kan information om antalet arbetslösa kassamedlemmar ge en viss vägledning om vad som har hänt för dem som har lämnat tillsvidareanställningar inom industrin. Ett problem är att det visserligen finns arbetslöshetskassor som har sina

medlemmar inom industrin. Men detta gäller enbart industriarbetare. De naturliga arbetslöshetskassorna för industritjänstemän har medlemmar inom många olika branscher.

Diagram 6.9 visar hur andelen arbetslösa kassamedlemmar har utvecklats de senaste åren, dels inom industrikassorna¹⁴, dels inom övriga kassor. Som framgår av diagrammet har andelen arbetslösa medlemmar i industrikassorna ökat snabbt de senaste månaderna. I februari 2009 var 8 procent av medlemmarna i industrikassorna arbetslösa. Någon motsvarande ökning har ännu inte skett för medlemmarna i övriga kassor. Under de senaste åren har arbetslösheten i dessa kassor varierat kring 3 procent.

Diagram 6.9 Andelen arbetslösa kassamedlemmar, månadsdata 2007:1-2009:2

Källa: Egna bearbetningar av data från Arbetsförmedlingen

6.4 Avslutande synpunkter

Sammanfattningsvis har arbetsmarknadsläget för de anställda inom industrins försämrats tidigare, snabbare och kraftigare under den senaste tiden än på övriga delar av den svenska arbetsmarknaden. Detta är ett uttryck för att industrin är betydligt mer internationellt konkurrensutsatt än övriga branscher. Varsel om uppsägningar är mer frekventa inom industrin eftersom man där har en högre andel av de anställda som är tillsvidaranställda.

Den nedåtgående process som arbetsmarknaden nu är inne i har tre faser. Den första började med den kraftiga ökningen av varsel. I den andra fasen verkställs ett antal varsel och friställningarna börjar öka. En del av de friställda finner omgående nya arbeten. Andra möter större problem på arbetsmarknaden och i en tredje fas börjar arbetslösheten att stiga.

Samtidigt är det viktigt att notera att lediga platser anmäls och nyanställningar sker även under lågkonjunkturer och ekonomiska kriser. Visserligen går personalomsättningen ner och flödena på arbetsmarknaden minskar. Men detta innebär inte att all matchning mellan lediga arbeten och arbetssökande helt upphör.

¹⁴ Följande arbetslöshetskassor: GS, IF Metals, Livsmedelsarbetarnas och Pappersindustriarbetarnas.

www.industrikommitten.se